

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม
ในเขตพื้นที่อีสานใต้ กับประเทศกัมพูชา
: ผ่านเส้นทางช่องสะงำ ถึง จังหวัดเสียมเรียบ

Linking the routes of Khmer civilization tourism in the areas of
lower Northeastern part of Thailand and Cambodia: passing
the route of Sangam mountain pass to Siam mariap province

โดย เชิดศักดิ์ นายถวิล และคณะ

พฤษภาคม 2550

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม
ในเขตพื้นที่อีสานใต้ กับประเทศกัมพูชา
: ผ่านเส้นทางช่องสง่า ถึง จังหวัดเสียมเรียบ

Linking the routes of Khmer civilization tourism in the areas of
lower Northeastern part of Thailand and Cambodia: passing the route of
Sangam mountain pass to Siammarat province

คณะผู้วิจัย		สังกัด
เชิดศักดิ์	นายถวิล	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
มนัญญา	นาคสิงห์ทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
จิราภรณ์	อินทรประพงค์	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ชุดพัฒนาโครงการ พัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กลุ่มจังหวัดอีสานใต้

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ความเห็นในรายงานวิจัยนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป

กิตติกรรมประกาศ

ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ได้รับความอนุเคราะห์สนับสนุนด้วยดีจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ที่ให้โอกาสคณะนักวิจัยได้ทำการวิจัยในครั้งนี้ โดยเฉพาะอาจารย์ ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง ผู้ที่ทุ่มเทร่างกาย แรงใจ แรงสติปัญญา ผลักดันให้นักวิจัยได้มีความกระตือรือร้นและสร้างโอกาสให้นักวิจัยอีกหลายคนได้มีโอกาสนี้ งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่เชื่อมโยงแนวการท่องเที่ยวระหว่างไทยกับกัมพูชา โดยมีช่องสะง่าเป็นจุดศูนย์กลางในการเชื่อมโยง จึงต้องมีการเดินทางข้ามประเทศ เพื่อไปเก็บข้อมูลที่สำคัญที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และได้รับความอนุเคราะห์การประสานงานด้วยดีจากเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง และเจ้าหน้าที่ศุลกากร ด้านช่องสะง่า ฝ่ายไทย และยังได้รับความช่วยเหลือและความเป็นกันเองจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายกัมพูชา และนอกจากนี้ยังได้รับความช่วยเหลือด้านภาษาและการนำทางจากนักศึกษาทุนจากราชอาณาจักรกัมพูชาที่เรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษเป็นอย่างดี แต่ที่จะขาดมิได้เลยก็คือทีมงานนักวิจัย ท่านอธิการบดี เพื่อนพ้องน้องพี่ชาวมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ พ่อแม่พี่น้องผู้ให้ข้อมูล และสูงส่งยิ่งนักก็คือ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้แก่คณะนักวิจัยทุกคน

เชิดศักดิ์ ฉายถวิล และคณะ

พฤษภาคม 2550

บทสรุปผู้บริหาร

ที่มาและปัญหา

ในอดีตที่ผ่านมาพื้นที่ชายแดนภาคอีสานตอนใต้มีจุดผ่านแดนที่สามารถเชื่อมโยงกับประเทศกัมพูชาที่สำคัญคือ ช่องจอม อำเภอทาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ถือเป็นจุดผ่านแดนที่สำคัญที่มีนักท่องเที่ยวใช้เป็นเส้นทางผ่านแดนเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชานอกจากการใช้เส้นทางที่จุดผ่านแดนปอยเปต อำเภอรัษฎประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ปัจจุบันมีช่องผ่านแดน ที่สำคัญและสามารถเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเกี่ยวกับประเทศกัมพูชาได้ในระยะทางจากชายแดนถึงจังหวัดเสียมราฐ ดินแดนแห่งอารยธรรมขอมที่ยิ่งใหญ่ได้ในระยะทางเพียงแค่ 150 กิโลเมตร คือ จุดผ่านแดนถาวร “ช่องสะง่า” อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ นับว่าเป็นจุดผ่านแดนจุดใหม่ที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชาได้ ทั้งด้านสังคมวัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาเพื่อหาแนวทางที่จะเชื่อมโยงระบบการท่องเที่ยวระหว่างแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา โดยใช้เส้นทาง “ช่องสะง่า” เป็นเส้นทางในการเชื่อมโยงและการกระจายนักท่องเที่ยวจากกัมพูชาเข้ามายังประเทศ หรือ แม้กระทั่งการใช้พื้นที่อีสานตอนใต้เป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางเข้าสู่แหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมให้เกิดศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในเขตอีสาน ตอนใต้ได้อย่างเต็มที่และมีความยั่งยืน จากปัญหาข้างต้นจึงสามารถกำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาได้ดังนี้

1. ศึกษาและสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า ถึง จ. เสียมเรียบ
2. ศึกษาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงระหว่างอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้ กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา
3. ศึกษาแนวทางการทำยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อน

การนำเสนอผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ตามคำถามการวิจัยดังนี้

คำถามที่ 1. แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ที่สามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวร ช่องสะง่า ถึง จ. เสียมราฐ มีที่ใดบ้าง และบริบททั่วไปของเส้นทางช่องสะง่าถึงเสียมราฐเป็นอย่างไร

ผลการวิจัยพบว่า แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ที่สามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า มีดังนี้

1) จังหวัดนครราชสีมา

- ปราสาทหินพิมาย
- พิพิธภัณฑ์แห่งชาติหินพิมาย

2) จังหวัดบุรีรัมย์

- ปราสาทหินพนมรุ้ง
- ปราสาทหินเมืองต่ำ

3) จังหวัดสุรินทร์

- ปราสาทหินบ้านพลวง
- ปราสาทหินศรีขรภูมิหรือปราสาทบ้านระแงง
- ปราสาทหินภูมิโปน
- ปราสาทหินตาเมื่อน
- ปราสาทหินเมืองที
- ปราสาทหินบ้านไพล

4) จังหวัดศรีสะเกษ

- ปราสาทหินเขาพระวิหาร
- ปราสาทหินสระกำแพงใหญ่

ผลการวิจัยเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาที่สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคอีสานใต้ สามารถสรุปได้ดังนี้

1) ศูนย์กลางแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอม (เมืองพระนคร)

- ปราสาทนครวัด
- ปราสาทนครธม (เมืองพระนคร)

2) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมทางทิศใต้ของเมืองพระนคร

- ปราสาทพนมบาเค็ง
- ปราสาทบักชีจำรุง

3) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมทางทิศเหนือของเมืองพระนคร

- ปราสาทพระขรรค์
- ปราสาทนาคนัน
- ปราสาทตาสม

4) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมทางทิศตะวันออกของเมืองพระนคร

- ปราสาทตาแก้ว
- ปราสาทตาพรหม
- สระสง
- ปราสาทบันทายกูฎี

5) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอม ที่ใกล้กับบารายตะวันออก

- ปราสาทแปรรูป
- ปราสาทแม่บุญตะวันออก

6) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอม นอกเมืองพระนคร

- ปราสาทบันทายสรี
- กะบาลเสเปียน

คำถามที่ 2. แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมในเขตอีสานใต้ กับประเทศเพื่อนบ้าน ให้มีความเหมาะสมควรเป็นอย่างไร

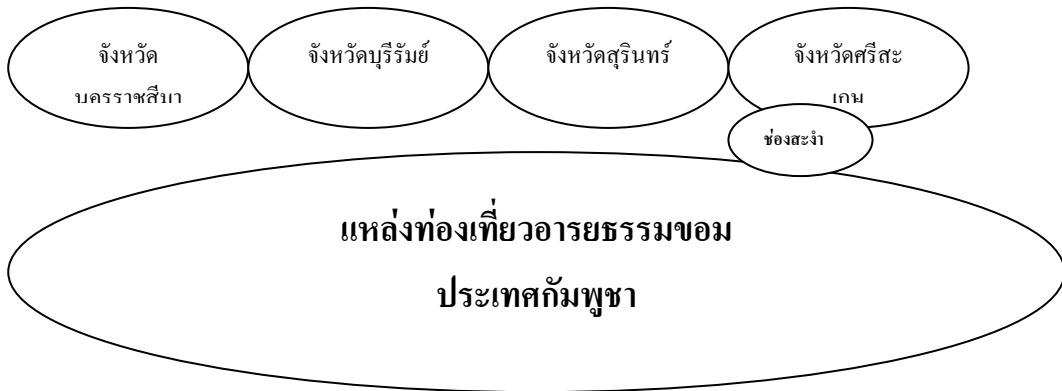
ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมในเขตอีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน ให้มีความเหมาะสมได้ดังนี้

จากการศึกษาสำรวจข้อมูลภาคสนาม ทำให้ได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นว่า กลุ่มจังหวัดอีสานตอนใต้ เป็นพื้นที่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมขอมโบราณยุคพระนคร โบราณสถานที่สำคัญและมีศักยภาพในการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทหินสระกำแพงใหญ่ และปราสาทหินเขาพระวิหาร จังหวัดศรีสะเกษ จึงมีแนวทางเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เชื่อมโยงกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมของประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา 2 แนวทางคือ แนวทางที่หนึ่ง การเชื่อมโยงเส้นทางและสถานที่ท่องเที่ยวระหว่างอีสานใต้กับประเทศกัมพูชาในลักษณะการสร้างเส้นทางร่วม เรียกว่า **“เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากเหนือสู่ใต้และจากใต้สู่เหนือ”** แนวทางที่สอง การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากไทยไปสู่กัมพูชา และจากกัมพูชามาสู่ไทย ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

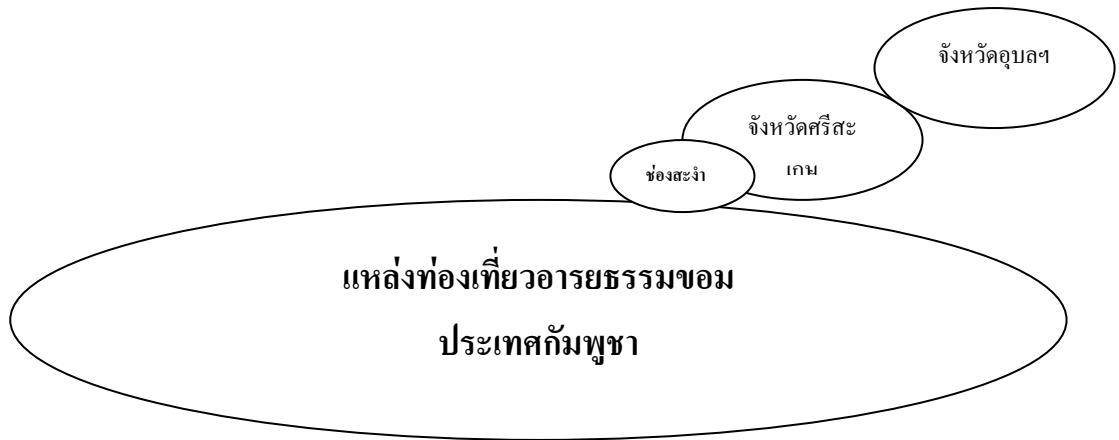
แนวทางที่ 1 การเชื่อมโยงเส้นทางหรือการสร้างวงจรเส้นทางแหล่งท่องเที่ยว เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้ มุ่งสู่ทิศเหนือ

โปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้ มุ่งสู่ทิศเหนือ หมายถึง การเริ่มต้นเส้นทางทางการท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชา มาสู่แหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการโอนถ่ายนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเที่ยวชมปราสาทต่างๆ ในจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ให้เดินทางเข้ามาเที่ยวต่อในพื้นที่อีสานใต้ประเทศไทย โดยใช้เส้นทางหมายเลข 67 มุ่งหน้ามายังจุดผ่านแดนช่องสะง่า ที่เป็นจุดผ่านแดนสำคัญแห่งใหม่ ระหว่างไทยกับกัมพูชา โดยใช้ระยะทางจากเสียมเรียบถึงช่องสะง่า 135 กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ซึ่งสามารถแบ่งเส้นทางทางการท่องเที่ยวให้เหมาะสมได้ดังนี้

เส้นทางที่ 1 เริ่มจากแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมร เชื่อมโยงเข้ามายังประเทศไทย ผ่านช่องสะง่า มุ่งสู่จังหวัดสุรินทร์ชมปราสาทศรีขรภูมิ แหล่งผ้าไหมและเครื่องเงิน เข้าชมหมู่บ้านช้าง มุ่งสู่จังหวัดบุรีรัมย์ชมปราสาทหินพนมรุ้ง กลุ่มปราสาทหินเมืองต่ำ มุ่งสู่จังหวัดนครราชสีมาชม ปราสาทหินพนมาย แหล่งหินตัดอำเภอสีคิ้ว แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งท่องเที่ยวเขาใหญ่ ใช้ระยะเวลาการท่องเที่ยวรวมประมาณ 4-5 วัน

เส้นทางที่ 2 เริ่มจากแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมร เชื่อมโยงเข้ามาประเทศไทย ผ่านช่องสะง่า มุ่งสู่จังหวัดศรีสะเกษ เที่ยวชมปราสาทเขาพระวิหาร ชมสวนผลไม้อำเภอกันทรลักษณ์ จ. ศรีสะเกษ มุ่งสู่สนามบินจังหวัดอุบลราชธานี สิ้นสุดเส้นทางที่สนามบินสุวรรณภูมิ ใช้ระยะเวลาการท่องเที่ยวรวมประมาณ 3 วัน

แนวทางที่ 2 การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือมุ่งสู่ใต้

โปรแกรมเส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือ มุ่งสู่ทิศใต้ หมายถึง การเริ่มต้นเส้นทางจากแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ในเขตพื้นที่ภาคอีสานใต้ และจึงเคลื่อนที่เข้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชา สามารถแสดงลักษณะเส้นทางได้ดังนี้

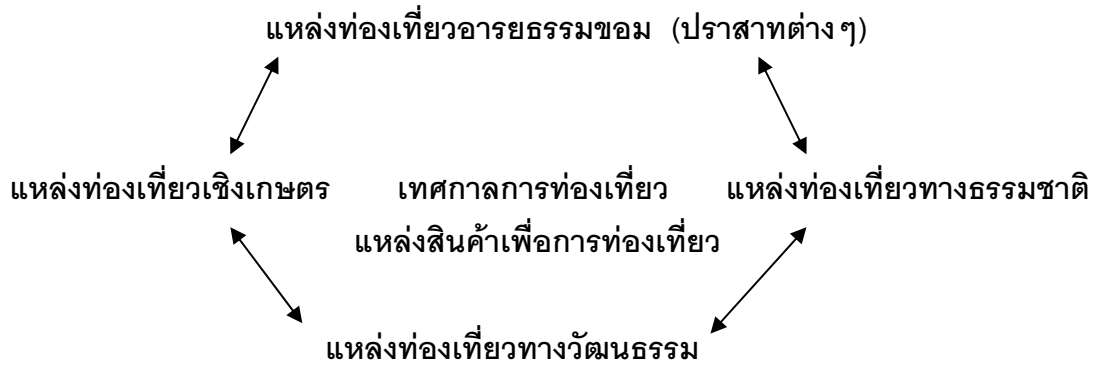
เส้นทางที่ 1 จากสนามบินสุวรรณภูมิ กรุงเทพฯ มุ่งสู่สนามบินจังหวัดอุบลราชธานี เดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร อำเภอกันทรลักษ์ณ์ จ.ศรีสะเกษ เที่ยวชมปราสาทเขาพระวิหาร ชองสะเกง มุ่งสู่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมรผ่านชองสะเกง ใช้ระยะเวลาประมาณ 3 วัน

เส้นทางที่ 2 เริ่มจาก นครราชสีมา แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเขาใหญ่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งหินตัด อำเภอสีคิ้ว ปราสาทหินพิมาย มุ่งสู่ ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ เที่ยวชมแหล่งผ้าพื้นเมือง แหล่งทำเครื่องเงิน ปราสาทหินศรีขรภูมิ พักโฮมสเตย์หมู่บ้านช้าง แล้วมุ่งสู่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาผ่าน โดยผ่านชองสะเกง

แนวทางที่ 3 การสร้างวงจรถวายการท่องเที่ยวภายในจังหวัดและระหว่างจังหวัดในกลุ่มอีสานใต้ การสร้างวงจรถวายการท่องเที่ยวเป็นการสร้างเครือข่ายเส้นทางการท่องเที่ยวภายในจังหวัดกลุ่มอีสานใต้ คือ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดนครราชสีมา

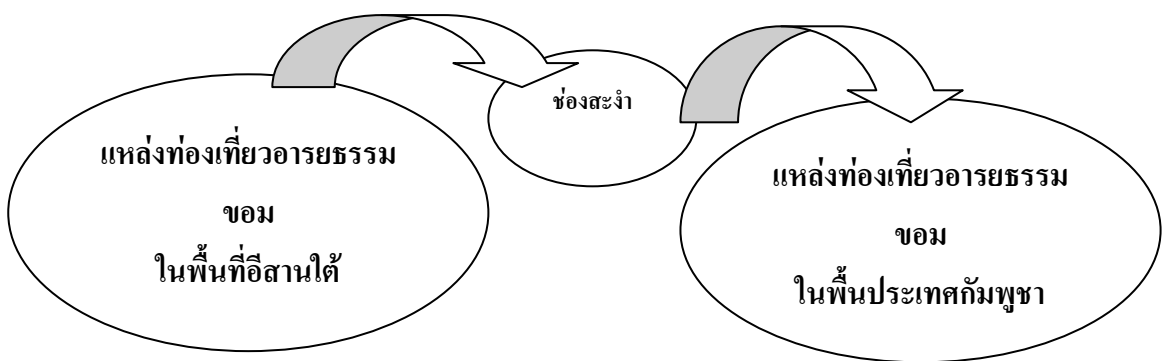

ต้องมีการพัฒนากิจกรรมและสถานที่ท่องเที่ยวให้สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ มีความหลากหลายที่เป็นเอกภาพ เช่น เทศกาลประจำปีของแต่ละจังหวัด การแสดงแสงสีเสียง ฤดูกาลผลไม้ อื่นๆ

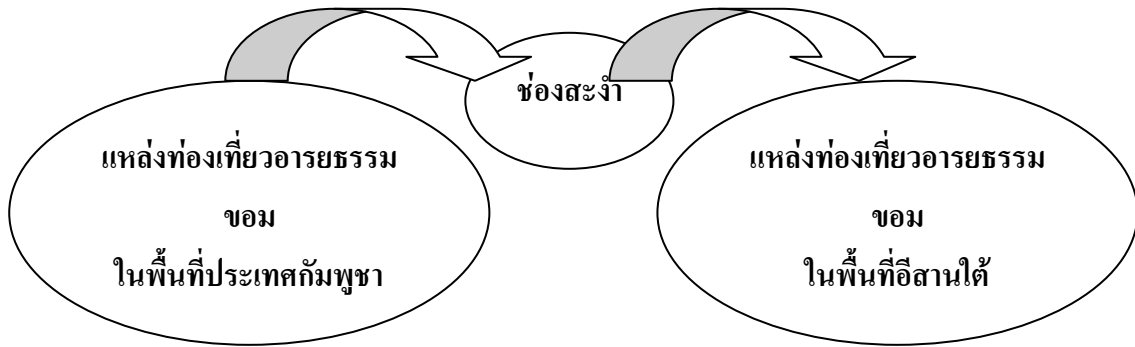
แนวทางที่ 4 แนวทางการเชื่อมโยงในรูปแบบการถ่ายโอนนักท่องเที่ยว

- การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากไทย ไปกัมพูชา จะเป็นแนวทางการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับเส้นทางท่องเที่ยว “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือสู่ทิศใต้” แนวทางนี้มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ ได้เลือกเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้ตามโปรแกรมต่างๆก่อนที่จะเดินทางเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชา โดยใช้จุดผ่านแดนช่องสะง่าเป็นจุดศูนย์กลางในการผ่านแดน นักท่องเที่ยวสามารถเริ่มต้นได้จากกรุงเทพฯ (นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศและจากพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่อีสาน) หรือเริ่มต้นในพื้นที่ใกล้เคียงได้

- การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากกัมพูชามาไทย เนื่องจากนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ เช่น เกาหลี จีน และญี่ปุ่น นิยมเดินทางเข้าไปเที่ยวชมแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาเป็นจำนวนมาก หากมีการถ่ายโอนนักท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวเข้ามาเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานตอนใต้ จะทำให้การท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้มีความตื่นตัวและสร้างเสถียรภาพที่สมดุลในการ

จัดการท่องเที่ยว ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงเนื่องจากเส้นทางหมายเลข 67 มุ่งสู่ช่องสะง่า มีความสะดวก และมีระยะไม่ไกล นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเส้นทางท่องเที่ยวได้ตามการแบ่งเส้นทาง การท่องเที่ยว “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้สู่ทิศเหนือ” นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวและสามารถเดินทางกลับกรุงเทพได้ทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และทางเครื่องบิน

คำถามที่ 3 ยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการ การท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านควรเป็นอย่างไร

ผลการวิจัยพบว่า ยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการ การท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านได้ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงอารยธรรมขอมในเขตอีสาน ตอนใต้กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา ผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า

แนวทาง

- 1) มีการสร้างความสัมพันธ์ในระดับรัฐบาลระหว่างประเทศไทย-กัมพูชาอย่างต่อเนื่อง
- 2) กำหนดนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างประเทศไทยและกัมพูชาให้

ชัดเจน

- 3) ควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของทั้งสองประเทศมีความคล่องตัว
- 4) ปรับปรุงระบบการทำเอกสารผ่านแดนในมีความสะดวกและรวดเร็ว

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการบริหารจัดการ

แนวทาง ควรมีความเป็นเอกภาพ หรือมีทิศทางไปแนวทางเดียวกัน เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่ต่างคนต่างจัดตามความพอใจของตน เช่น อัตราค่าบริการ การขนส่งนักท่องเที่ยว เส้นทาง การท่องเที่ยว

- 1) เส้นทางคมนาคมควรมีความสะดวกสบาย โดยแบ่งเป็น 3 เส้นทางคือ เส้นทางรถยนต์ เส้นทางรถไฟฟ้า เส้นทางการบิน
- 2) ควรมีการปรับปรุงถนนสายโชคชัย-เดชอุดม ให้เป็น 4 เลนส์
- 3) ควรมีการปรับปรุงทางรถไฟให้เป็น 2 เลนส์
- 4) ควรมีการปรับปรุงเที่ยวบินหรือมีการเพิ่มสนามบินในพื้นที่ใกล้เคียง
- 5) อัตราค่าบริการในการเที่ยวชมต้องเป็นมาตรฐานเดียวกัน
- 6) การให้ความสะดวกเกี่ยวกับการทำเอกสารผ่านแดนต้องเอื้อต่อความสะดวกของนักท่องเที่ยว
- 7) การบริการขนส่งต้องมีความสะดวก รวดเร็ว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างวงจรเส้นทางและถ่ายโอนหรือการกระจายนักท่องเที่ยว

แนวทาง

- 1) สร้างเส้นทางท่องเที่ยวให้อยู่ในรูปแบบวงจรเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวมีระบบที่ชัดเจน มีความหลากหลายแต่เป็นเอกภาพ วงจรที่สร้างต้องมีการเชื่อมโยงกับพื้นที่อื่น
- 2) มีการถ่ายโอนหรือการกระจายนักท่องเที่ยวจากกัมพูชาให้เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้
- 3) มีการจัดระบบการท่องเที่ยวโดยให้นักท่องเที่ยวเลือกเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้ก่อนจะเดินทางเข้าไปเที่ยวในพื้นที่ประเทศกัมพูชา

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว หากจะทำให้การท่องเที่ยวสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ต้องมีแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจการบริการนักท่องเที่ยวต้องประทับใจ

แนวทาง

- 1) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่มีอยู่แล้วให้มีความน่าสนใจสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้
- 2) พัฒนาพื้นที่อนุรักษ์ และพัฒนาเพื่อยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่มีศักยภาพให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักตามประเภทสินค้า การท่องเที่ยว
- 3) สร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่เป็น Magnet และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัด กลุ่มจังหวัด ภูมิภาคและประเทศเพื่อนบ้าน

4) ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการดูแล รักษา และบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตามศักยภาพและโอกาส

ยุทธศาสตร์ที่ 5 ส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เช่น คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว แสดงวิสัยทัศน์ กำหนดยุทธศาสตร์ นโยบาย และทิศทาง แนวทาง

1) จัดให้มีการศึกษา ทบทวน กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อ การท่องเที่ยว ทั้งทางตรงและ ทางอ้อมในเชิงบูรณาการอย่างต่อเนื่อง

2) ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถในการออก ข้อบังคับต่าง ๆ ที่ ส่งเสริม สนับสนุน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3) ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้าน การท่องเที่ยว มีความรู้และ เข้าใจในกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยว

สิ่งที่ต้องใส่ใจมากที่สุดก็คือ แหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชม ต้องมีความน่าสนใจ มีคุณภาพ มีการจัดการที่ดี จึงจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยในครั้งนี้เป็นการเชิงสำรวจ เน้นการทำงานภาคสนาม โดยมีพื้นที่หลักคือ สำรวจ กลุ่มปราสาทในเขตอีสานตอนใต้ สำรวจเส้นทางท่องเที่ยวถึงจังหวัดเสียมราฐประเทศกัมพูชา และ สำรวจแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา งานวิจัยครั้งนี้ยังไม่ใช่งานวิจัย ที่ สมบูรณ์ จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาและส่งเสริมงานวิจัยด้านการท่องเที่ยว ดังนี้

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานวิจัย

1) ควรมีการวิจัยเชิงพื้นที่ในบริเวณพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดนครราชสีมาให้มาก เพื่อพัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มีความน่าสนใจ และสร้างหรือค้นหาสิ่ง ใหม่ ๆ ขึ้นมา

2) ควรมีการวิจัยแนวทางการเชื่อมโยงระบบการท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้ ทั้งในระดับ นโยบายและการปฏิบัติ

3) ควรส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ทำการวิจัยเชิงพื้นที่ของตนเองที่สามารถ พัฒนาหรือสร้างแหล่งท่องเที่ยวแบบไหนได้บ้าง

4) ควรมีนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวระหว่างไทยและกัมพูชาที่ชัดเจน

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG4950084

ชื่อโครงการ : การเชื่อมโยงเส้นทางท่อท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ กับ
ประเทศกัมพูชา : ผ่านเส้นทางช่องสะง่า ถึง จังหวัดเสียมเรียบ

ชื่อนักวิจัย : เชิดศักดิ์ ฉายถวิล ,มนัญญา นาคสิงห์ทอง , จิราพร อินทรประพงค์
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

อีเมลล์ : cherdsak_boo@hotmail.com

ระยะเวลา : 1 มิถุนายน 2550 – 31 พฤษภาคม 2550

การศึกษาวิจัย เรื่องการเชื่อมโยงเส้นทางท่อท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ กับประเทศกัมพูชา : ผ่านเส้นทางช่องสะง่า ถึง จังหวัดเสียมเรียบ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ

1. ศึกษาและสำรวจเส้นทางท่อท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้กับประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า ถึง จ. เสียมเรียบ
2. ศึกษาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงระหว่างอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา
3. ศึกษาแนวทางการทำยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน

ผลการวิจัยทำให้เราพบว่า ช่องสะง่า เคยเป็นจุดผ่านแดนที่ประชาชนชาวไทยและกัมพูชา เคยใช้เป็นเส้นทางติดต่อสัญจรไปมาหาสู่กันตั้งแต่อดีต ความสำคัญของจุดผ่านแดนช่องสะง่าต่อการพัฒนาให้เป็นเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยว อารยธรรมขอมของทั้งสองประเทศพบว่า มีโอกาสสูงกว่าจุดผ่านแดนอื่นๆที่ไทยเปิดให้ผ่านแดนเข้าออกประเทศกัมพูชา เนื่องจาก มีระยะทางที่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว นครวัด นครธม และแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เพียง 135 กิโลเมตร จากช่องสะง่า และยังมีกรมคมนาคมสะดวกภายในประเทศไทย คือ ใกล้เคียงสนามบินนานาชาติจังหวัดอุบลราชธานี ใกล้เคียงสถานีรถไฟจังหวัดศรีสะเกษ เส้นทางถึงกรุงเทพมหานครมีความสะดวก ปัจจุบันจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่ามีการใช้ให้บริการนักท่องเที่ยว ได้ใช้เป็นเส้นทางผ่านเพื่อเดินทางเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชา การเชื่อมโยงเส้นทางท่อท่องเที่ยวอารยธรรมขอม จะต้องมีการประสานงานการถ่ายโอนนักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย

คำสำคัญ : ช่องสะง่า / อารยธรรม / การท่องเที่ยว/ยุทธศาสตร์/ความร่วมมือ/จุดผ่านแดน

ABSTRACT

Project Code : RDG4950084
Project Title : Linking the routes of Khmer civilization tourism in the areas of lower Northeastern part of Thailand and Cambodia: passing the route of Sangam mountain pass to Siammarat province.
Investigators : Cherdsak Chaitawil , Mananya Naksingtong , Jiraphon intaraprapong Rajabhat sisaket university
Email Address : Cherdsak_boo@hotmail.com
Project Duration : 1 June 2006 - 31 May 2007

The research of linking the routes of Khmer civilization tourism in the areas of lower Northeastern part of Thailand and Cambodia: passing the route of Sangam mountain pass to Siammariem province by having purposes in this study as follows: 1. study and survey the routes of Khmer civilization tourism in the areas of lower Northeastern part of Thailand and Cambodia by passing permanent border crossing of Sangam mountain pass to Siammariem province 2. study the ways of promoting tourism by linking between Khmer civilization in the areas of lower Northeastern part of Thailand and Khmer civilization in Cambodia 3. study the ways of doing introduction to strategies to reinforce the powerfulness of development and managing tourism based on the lower Northeastern group to stability by linking with neighbor countries.

The results of study have been found that Sangam mountain pass used to be border crossing that both Thai and Cambodian people have ever used it to be the route of contacting each other since in the past until now, the importance of border crossing of Sangam mountain pass to the development to be the route of tourism linking of Khmer civilization of both countries has been found that has chance higher than another border crossings that Thailand has opened it for people of both countries because of having distance that is near the tourism sources of Nakornwat and Nakornthom , and another tourism sources only 135 kilometers from Sangam mountain pass and still has comfortable transportation inside Thailand that is near international airport of Ubonratchathani province, railway station of Sisaket province and the routes to Bangkok have easiness. Now permanent border crossing of Sangam mountain pass has been serviced for tourists and used to be passage for traveling in Cambodia. Linking the routes in Khmer civilization tourism in the areas of lower Northeastern part of Thailand and Khmer civilization in the areas of Cambodia must have cooperation and transfer tourists systematically to have advantages to both sides.

Key words : Sangam / Civilization / Tourism / Strategy / Cooperation / Border pass

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อภาษาไทย	ฅ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
สารบัญ	ฐ
สารบัญภาพ	
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1. บทนำ	1
1.2. หลักการและเหตุผล	1
1.3. วัตถุประสงค์ของโครงการ	3
1.4. คำถามการวิจัย	3
1.5. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)	4
1.7. แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	4
1.8. นิยามศัพท์เฉพาะ	5
1.9. สรุป	5
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	7
2.1. บทนำ	7
2.2. แนวคิดทฤษฎี	8
2.3. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
2.4. สรุป	16
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	17
3.1. บทนำ	17
3.2. กรอบแนวคิดการวิจัย	17
3.3. ระเบียบวิธีการวิจัย	18
3.4. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collecting)	18
3.5. การเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูล	19
3.6. สรุป	19

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัย	20
4.1. บทนำ	20
4.2. ตอบคำถามที่ 1 แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ที่สามารถพัฒนาเชื่อมโยง กับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาโดยผ่านจุดผ่านแดนถาวร ช่องสะง่า ถึง จ. เสียมราช มีที่ใดบ้าง และบริบททั่วไปของเส้นทางช่องสะง่าถึงเสียมราชเป็นอย่างไร	20
4.2.1. แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในพื้นที่ภาคอีสานตอนใต้ที่มีศักยภาพสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา	20
4.2.2. แหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา	43
4.2.3. จุดผ่านแดนช่องสะง่า อ.ภูสิงห์ จ.ศรีสะเกษ ความสำคัญด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยว สังคมและวัฒนธรรม ไทย-กัมพูชา	52
4.2.4. ประวัติความเป็นมาและผลการดำเนินงานจัดตั้งโครงการเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ	53
4.2.5. ประโยชน์ที่จะได้รับจากการเปิดจุดผ่านแดนช่องสะง่า	60
4.2.6. บริบททั่วไประหว่างเส้นทางไทย – ช่องสะง่า – เสียมราช	65
4.3. ตอบคำถามข้อที่ 2 แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมในเขตอีสานใต้ กับประเทศ เพื่อนบ้าน ให้มีความเหมาะสมควรเป็นอย่างไร	78
4.3.1. แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางหรือการสร้างวงจรเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้มุ่งสูทิศเหนือ	78
4.3.2. การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมขอม เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือมุ่งสู่ใต้	79
4.3.3. การสร้างวงจรการท่องเที่ยวภายในจังหวัดและระหว่างจังหวัดในกลุ่มอีสานใต้	80
4.3.4. แนวทางการเชื่อมโยงในรูปแบบการถ่ายโอนนักท่องเที่ยว	80

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.4. ตอบคำถามที่ 3 ยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านควรเป็นอย่างไร	82
4.5. อภิปรายผล	84
4.6. ข้อเสนอแนะ	86
4.7. สรุป	87
บทที่ 5 บทสรุป	
5.1. บทนำ	93
5.2. สรุปบทที่ 1 บทนำ	94
5.2.1. วัตถุประสงค์ของโครงการ	96
5.2.2. คำถามการวิจัย	96
5.3. สรุปบทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	96
5.4. สรุปบทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	99
5.4.1. การออกแบบวิจัย (Research Design)	100
5.4.2. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collecting)	100
5.4.3. การเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูล	100
5.5. สรุปบทที่ 4 ผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	100
5.5.1. สรุปแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงระหว่าง แหล่งท่องเที่ยว อารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้ กับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรม ในประเทศกัมพูชา	103
5.5.2. แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขต อีสานใต้กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา ผ่านจุดผ่านแดน ช่องสะง่า	104
5.5.3. สรุป	108

ณ

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บรรณานุกรม	113
ภาคผนวก ก บทความวิชาการ	115
ภาคผนวก ข ภาพกิจกรรม	133
ภาคผนวก ค ตัวอย่างแบบสอบถาม	144
ภาคผนวก ง ประวัติคณะนักวิจัย	148

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ปราสาทหินพิมาย	20
ภาพที่ 2 ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง	26
ภาพที่ 3 ปราสาทหินเมืองต่ำ	30
ภาพที่ 4 ปราสาทหินบ้านพลวง	34
ภาพที่ 5 ปราสาทหินเขาพระวิหาร	38
ภาพที่ 6 ชมวิวบริเวณผาเป็ยตาดี่	41
ภาพที่ 7 ปราสาทนครวัด	45
ภาพที่ 8 ปราสาทบายน (นครธม)	46
ภาพที่ 9 รถบรรทุกขนาดใหญ่ขนน้ำมันเพื่อเข้าไปส่งในประเทศกัมพูชา	62
ภาพที่ 10 สินค้าอุปโภคบริโภคหลายอย่างต้องนำเข้าจากไทย	63
ภาพที่ 11 ตลาดช่องสะง่า ฝั่งประเทศกัมพูชา	63
ภาพที่ 12 ตลาดช่องสะง่า ฝั่งประเทศไทย	63
ภาพที่ 13 บริเวณสร้างเมืองใหม่ช่องสะง่า	65
ภาพที่ 14 แผนที่แสดงแผนผังเมืองใหม่ ช่องสะง่า	66
ภาพที่ 15 เส้นทางจากบ้านนาตำบล – ช่องสะง่า – จ.เสียมราช (เส้นสีแดง)	67
ภาพที่ 16 เส้นทางประเทศไทยจางจังหวัดศรีสะเกษถึงช่องสะง่า	67
ภาพที่ 17 ภาพเปรียบเทียบเส้นทางช่วงฤดูแล้งกับฤดูฝน บริเวณทางลงภูเขา ฝั่งประเทศกัมพูชา	68
ภาพที่ 18 เส้นทางระหว่างอำเภออัลลองเวง ถึง จังหวัดเสียมราช ที่เป็นถนนลูกรัง ช่วงฤดูฝน	69
ภาพที่ 19 สภาพถนนบางช่วง ภูน้ำกัดเซาะเสียหายหนักในช่วงฤดูฝน	69
ภาพที่ 20 เส้นทางระหว่างอำเภออัลลองเวง ถึง จังหวัดเสียมราชที่เป็นถนนลูกรัง ช่วงหน้าแล้ง	69
ภาพที่ 21 บ้านพักนายพล ตามีอก ใกล้กับอำเภออัลลองเวง	70
ภาพที่ 22 ผาตามีอก ฐานที่มั่นของนายพล ตามีอก	70
ภาพที่ 23 ซากปรักหักพังของศูนย์บัญชาการ นายพล พอลพต	71

สารบัญ (ต่อ)

ภาพที่ 24	หลุมฝังศพของนายพล พลพต อติตผู้นำเขมรแดงที่ยิ่งใหญ่	71
ภาพที่ 25	อนุสาวรีย์ เขมรแดง ที่ทำไว้บริเวณเส้นทางลงเขาฝั่งกัมพูชา	71
ภาพที่ 26	หลักกิโลเมตรบอกระยะทางระหว่าง อ.อัลลองเวง กับ ช่องสะง่า และ อ.อัลลองเวง กับ จ.เสียมราฐ	72
ภาพที่ 27	บรรยากาศทั่วไปในอำเภออัลลองเวง	73
ภาพที่ 28	วงเวียนกลางเมืองอัลลองเวง	73
ภาพที่ 29	บ้านแซรโนย จุดพักครึ่งทางจากช่องสะง่า – เสียมราฐ	75
ภาพที่ 30	ของที่ระลึกที่ชาวบ้านวางขายตามข้างถนน	77
ภาพที่ 31	สัญลักษณ์ที่แสดงให้รู้ว่าจุดนี้มีกับระเบิด	87
ภาพที่ 32	ผาตามีอก จุดชมวิวกว้างไกลจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า	88
ภาคผนวก		

บทที่ 1

บทนำ

1.1. บทนำ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้กับประเทศกัมพูชา ผ่านช่องสะงำถึงจังหวัดเสียมเรียบ” ต้องการนำเสนอเกี่ยวกับเส้นทางการท่องเที่ยวสายใหม่ คือ ช่องสะงำถึงจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ซึ่งเป็นช่องผ่านแดนไทย-กัมพูชา ที่เปิดใหม่ การศึกษาหาแนวทางเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านโดยมีช่องสะงำเป็นจุดเชื่อมโยง จึงเป็นอีกฤษฎศาสตร์ที่จะต้องค้นหาคำตอบให้ชัดว่า มีแนวทางใดบ้างที่จะเชื่อมโยงกันได้ และมีแหล่งท่องเที่ยวใดที่สามารถใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงกันได้ ในเขตภาคอีสานตอนใต้ของประเทศไทย ในอดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรขอม จึงปรากฏมีมรดกทางวัฒนธรรมขอมโบราณหลงเหลืออยู่นั้นก็คือปราสาทต่างๆ งานวิจัยครั้งนี้จึงเป็นงานวิจัยที่มุ่งเน้นการศึกษาสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในอีสานใต้และกัมพูชา เพื่อค้นหาและนำเสนอแนวทางเชื่อมโยงที่เหมาะสมและมีความยั่งยืน

1.2. หลักการและเหตุผล

พื้นที่ภาคอีสานตอนล่าง หรือที่เรามักจะเรียกกันจนติดปากว่า “อีสานใต้” นั้น เป็นแหล่งอารยธรรมขอมโบราณที่เคยเฟื่องฟูและมีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนที่เราจะมีแผ่นดินที่เรียกว่าประเทศไทย แหล่งอารยธรรมที่เห็นได้ชัดที่สุดและยังคงความยิ่งใหญ่อลังการมาจนถึงปัจจุบันก็คือ “ปราสาทหิน” อันเป็นมรดกตกทอดที่บรรพบุรุษขอมโบราณได้ทิ้งไว้ให้ลูกหลานได้เชยชมถึงความสามารถที่เขาได้เคยคิดประดิษฐ์สร้างไว้ด้วยภูมิความรู้ทั้งด้านสถาปัตยกรรม วิศวกรรม ศิลปกรรม และศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบจักรวาล อันยากยิ่งที่เหล่ามนุษย์ในยุคปัจจุบันจะอาจหาญไปลอกเลียนแบบให้เหมือนกับต้นฉบับจริงได้ ความรุ่งเรืองของอารยธรรมขอมในอดีตได้แผ่กระจายอำนาจเข้ามาสู่พื้นที่ภาคอีสานและเสื่อมลงตามกาลเวลา และได้ทิ้งร่องรอยความยิ่งใหญ่เหล่านั้นไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยวเรียกเป็นภาษาท้องถิ่นว่า “กินมูลเก่าพ่อแม่” หมายถึง การได้รับมรดกตกทอดที่บรรพบุรุษได้มอบไว้ให้และกินได้อย่างไม่มีวันหมด

การท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในปัจจุบัน โดยเฉพาะ “ปราสาทหิน” ต่างๆ กำลังได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติเป็นอย่างมาก หรือแม้กระทั่งคนไทยเองก็ยิ่งให้ความสนใจ

ไม่น้อยไปกว่าชาวต่างชาติเหมือนกัน พื้นที่ที่เรียกได้ว่าเป็นศูนย์กลางของแหล่งอารยธรรมขอมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดก็คือ ประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดเสียมราฐ และรองลงมาก็คือ ประเทศไทย ในเขตภาคอีสานตอนล่าง โดยเฉพาะจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดศรีสะเกษ ที่เหลือก็มีในประเทศลาวและเวียดนาม แต่ยังไม่โดดเด่นมากเท่าประเทศไทยและประเทศกัมพูชา

การท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ ได้รับการพัฒนา ส่งเสริม และมีการประชาสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ทั้งการบูรณะปราสาทต่างๆให้มีสภาพที่สมบูรณ์ ตลอดจนมีการจัดกิจกรรมเสริม เช่น การจัดกิจกรรมทัวร์แบบสัญจร และการจัดประเพณีเสริม รวมทั้งมีการแสดงแสงสีเสียงเพิ่มด้วยเพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด กิจกรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้หันมาสนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมให้มากที่สุด แต่เรากลับพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังนิยมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมไม่เสมอต้นเสมอปลายถ้าหากเทียบกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยวเพื่อชมปราสาทหินที่ถือว่าเป็นอารยธรรมขอมเหมือนกัน ในประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะปราสาทหินนครวัด และนครธม ซึ่งมีนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและคนต่างชาติทั่วโลกต่างมุ่งหน้าเดินทางไปเที่ยวชมความยิ่งใหญ่อลังการของสถาปัตยกรรมที่ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์หนึ่งในเจ็ดของโลกอย่างไม่ขาดสาย นอกจากสองปราสาทหินดังกล่าวแล้วยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นปราสาทหินที่น่าสนใจอีกหลายแห่งที่เปรียบเสมือนแม่เหล็กคอยดึงดูดผู้คนให้เดินทางไปเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง จึงน่าคิดว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมของประเทศไทย เรายังไม่สามารถสร้างรายได้และไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวกระเปาะหนักให้เดินทางมาแวะชมได้ดีเท่ากับประเทศกัมพูชา จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ประเทศไทยและประเทศกัมพูชาทั้งสองประเทศต่างมีแหล่งอารยธรรมขอมที่สมบูรณ์ยิ่งใหญ่ในยุคกาลเวลาใกล้เคียงกัน มีการส่งเสริมและมีการสร้างกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมอย่างต่อเนื่อง แต่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติต่างมุ่งหน้าสู่แหล่งอารยธรรมในประเทศกัมพูชาเป็นส่วนใหญ่ และสร้างรายได้ให้กับประเทศกัมพูชาอย่างมหาศาลนั้น จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญว่า ทำอย่างไรถึงจะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเหล่านั้นหันมาสนใจใช้บริการการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานตอนใต้บ้าง

ในอดีตที่ผ่านมาพื้นที่ชายแดนภาคอีสานตอนใต้มีจุดผ่านแดนที่สามารถเชื่อมโยงกับประเทศกัมพูชาที่สำคัญๆคือ ช่องจอม อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดสุรินทร์ ถือว่าเป็นจุดผ่านแดนที่สำคัญที่มีนักท่องเที่ยวใช้เป็นเส้นทางผ่านแดนเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชานอกจากการใช้

เส้นทางที่จุดผ่านแดนปอยเปต อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ปัจจุบันมีช่องผ่านแดนที่สำคัญและสามารถเชื่อมโยงเส้นทางทางรถที่เกี่ยวกับประเทศกัมพูชาได้ในระยะทางจากชายแดนถึง จังหวัดเสียมราฐ ดินแดนแห่งอารยธรรมขอมที่ยิ่งใหญ่ได้ในระยะทางเพียงแค่ 150 กิโลเมตร คือ จุดผ่านแดนถาวร “ช่องสะง่า” อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ นับว่าเป็นจุดผ่านแดนจุดใหม่ที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชาได้ ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาเพื่อหาแนวทางที่จะเชื่อมโยงระบบการท่องเที่ยวระหว่างแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา โดยใช้เส้นทาง “ช่องสะง่า” เป็นเส้นทางในการเชื่อมโยงและการกระจายนักท่องเที่ยวจากกัมพูชาเข้ามายังประเทศ หรือ แม้กระทั่งการใช้พื้นที่อีสานตอนใต้เป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางเข้าสู่แหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมให้เกิดศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในเขตอีสานตอนใต้ได้อย่างเต็มที่และมีความยั่งยืน

1.3. วัตถุประสงค์ของโครงการ

1.3.1 ศึกษาและสำรวจเส้นทางรถที่เชื่อมแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า ถึง จ. เสียมเรียบ

1.3.2 ศึกษาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงระหว่างอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้ กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา

1.3.3 ศึกษาแนวทางการทำยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อน

1.4 คำถามการวิจัย

1.4.1 แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ที่สามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวร ช่องสะง่า ถึง จ. เสียมราฐ มีที่ใดบ้าง และบริบททั่วไปของเส้นทางช่องสะง่าถึงเสียมราฐเป็นอย่างไร

1.4.2 แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางรถที่เชื่อมอารยธรรมในเขตอีสานใต้ กับประเทศ เพื่อนบ้าน ให้มีความเหมาะสมควรเป็นอย่างไร

1.4.3 ยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านควรเป็นอย่างไร

1.5. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

6 เดือนที่ 1

1) ทราบจำนวนแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ที่สามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยผ่านเส้นทาง ผ่านสง่า ถึง จ. เสียมราฐ

2) ได้ทำเนียบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับเขตประเทศกัมพูชา

3) ทราบข้อมูลบริบททั่วไปของเส้นทางจากช่องสง่าถึงจังหวัดเสียมเรียบ

6 เดือนที่ 2

1) ทราบแนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมในเขตอีสานใต้ กับประเทศเพื่อนบ้านให้ที่ความเหมาะสม

2) ทราบยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน

1.6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)

1.6.1 เกิดการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาอย่างเป็นระบบ

1.6.2 แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในพื้นที่อีสานใต้ ได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวมากขึ้น

1.6.3 ท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งด้านเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของคน

1.6.4 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้มีศักยภาพและพัฒนาสูงขึ้น

1.6.5 เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา

1.7. แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.7.1 ส่งเสริมนโยบายการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่จังหวัดอีสานใต้ และระดับประเทศ

1.7.2 ใช้เป็นข้อมูลสำหรับบริษัทท่องเที่ยว

1.7.3 ใช้เป็นข้อมูลสำหรับสำนักงานการท่องเที่ยวในจังหวัดต่างๆ

1.7.4 ใช้เป็นข้อมูลสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

1.7.5 ใช้เป็นข้อมูลหรับการศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรการท่องเที่ยวของสถาบันการศึกษาต่างๆ

1.8. นิยามเฉพาะ

เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดคำนิยามเชิงปฏิบัติการในการศึกษา ดังนี้

จุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า หมายถึง จุดหรือช่องทางเข้าออกระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาที่เปิดขึ้นบริเวณช่องสะง่า อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ประเทศไทย และอำเภออัลลองเวง จังหวัดอุดรธานี พระราชอาณาจักร์กัมพูชา ด้วยความเห็นชอบของรัฐบาลของทั้งสองประเทศ มีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมโยงเส้นทางการค้า การท่องเที่ยว การสัญจรไปมา และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยจะต้องผ่านการตรวจตรา และดำเนินการวิธีของเจ้าหน้าที่ทั้งสองฝ่าย ซึ่งปฏิบัติงาน ณ ด่านหรือจุดตรวจในเขตของตนที่ตั้งอยู่บริเวณจุด หรือช่องทางที่เปิดให้ผ่าน

การเชื่อมโยงการท่องเที่ยว หมายถึง การท่องเที่ยวที่อาจมีขึ้นบริเวณช่องสะง่า หรือใช้เส้นทางช่องสะง่าเป็นจุดเชื่อมโยง ระหว่างไทยกับกัมพูชา โดยพิจารณาจากโอกาส และจุดแข็งด้านการท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยง จูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า

แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอม หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และประวัติศาสตร์ขอมโบราณ เช่น ปราสาทหิน บาราย พิพิธภัณฑน์ แหล่งศักดิ์หิน และแกะสลักหินโบราณ เป็นต้น ในเขตพื้นที่อีสานใต้ เน้นพื้นที่ 4 จังหวัด ดังนี้ ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา และในเขตพื้นที่ประเทศกัมพูชาเน้นพื้นที่ของจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดเสียมราฐ

1.9. สรุป

จากการศึกษาถึงสภาพปัญหาเบื้องต้นพบว่า แหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอม กำลังได้รับความสนใจจากนักศึกษาเป็นอย่างมาก ทั้งนักท่องเที่ยวไทยและต่างประเทศ แต่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจแหล่งท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชามากกว่า เนื่องจากความยิ่งใหญ่และอลังการของสถานที่ท่องเที่ยว และระยะทางในการเดินทางจากสถานท่องเที่ยวแต่ละแห่งไม่ห่างกันมากจึงเป็นจุดได้เปรียบที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมไปเที่ยวในประเทศกัมพูชา ช่องสะง่าเป็นจุดผ่านแดนไทย-กัมพูชาแห่งใหม่ ที่มีระยะทางจาก

ชายแดนไทยถึงจังหวัดเสียมเรียบ ที่เป็นพื้นที่ตั้งของแหล่งปราสาทขอมเพียง 135 กิโลเมตร จึงถือว่าเป็นจุดผ่านแดนที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้ได้ การค้นหาคำตอบเพื่อตอบคำถามการวิจัยจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้การท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้มีศักยภาพและมีความยั่งยืน

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

2.1. บทนำ

ความหมายของการท่องเที่ยว (tourism) (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548: 5 – 7) ในปี พ.ศ. 2506 (ค.ศ. 1963) องค์การสหประชาชาติ ได้จัดการประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ระหว่าง ประเทศขึ้นที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี และได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "การท่องเที่ยว" ไว้ว่า "การเดินทางเพื่อความบันเทิงรื่นเริงใจ เยี่ยมญาติหรือการไปร่วมประชุม แต่มิใช่เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลักฐาน หรือไปพำนักอยู่เป็นการถาวร" พร้อมกับให้ประเทศสมาชิกใช้คำว่า "ผู้มาเยือน" (visitors) แทนคำว่า "นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน" (tourist) คำว่า "ผู้มาเยือน" มีความหมาย 2 ประการ คือ 1. นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน (tourists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราว ซึ่งพักอยู่ในประเทศที่มาเยือนตั้งแต่ 24 ชั่วโมงขึ้นไป โดยใช้บริการสถานที่พักแรม ณ แหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ (local accommodation) และเดินทางมาเยือนเพื่อพักผ่อน พักผ่อน ทักษะศึกษา ประกอบศาสนกิจ ร่วมการแข่งขันกีฬา ติดต่อธุรกิจ ร่วมการประชุม สัมมนา เป็นต้น โดยแยกตามลักษณะของนักท่องเที่ยว ดังนี้ 1.1 International Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ค้างคืน เดินทางเข้ามาในประเทศและพำนักอยู่ครั้งหนึ่ง ๆ ไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง (1 คืน) และไม่เกิน 60 วัน 1.2 Domestic Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ค้างคืน อาจเป็นคนไทยหรือคนต่างด้าวที่อยู่ในประเทศไทยเดินทางมาจากจังหวัดที่อยู่อาศัยปกติของตนไปยังจังหวัดอื่น ๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางอะไรก็ตามที่มีใช้ไปทำงานหารายได้ และระยะเวลาที่พำนักอยู่ไม่เกิน 60 วัน 2. นักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน (same-day visitor) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราวและอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง และไม่ได้ใช้บริการสถานที่พักแรม ณ แหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ เช่น ผู้เดินทางมากับเรือสำราญ (cruise) โดยแยกตามลักษณะของนักท่องเที่ยวได้ในทำนองเดียวกัน คือ 2.1 International Excursionist หมายถึง นักทัศนาจรระหว่างประเทศ 2.2 Domestic Excursionist หมายถึง นักทัศนาจรภายในประเทศ ทั้งนักท่องเที่ยวประเภท Tourist และ Same-day Visitor เป็นกลุ่มนักเดินทาง (traveler) ที่สามารถ ติดตามการเดินทางและจัดเก็บเป็นข้อมูลสถิติได้ สำหรับประเทศไทยก็ได้ยึดถือคำจำกัดความที่ได้กำหนดขึ้นที่กรุงโรมนี้เป็นหลักในการจัดนับสถิติจำนวน "นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ" ซึ่งสรุปแล้ว ก็หมายถึง ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและพำนักอยู่ครั้งหนึ่ง ๆ ไม่น้อยกว่า 1 คืน (24 ชั่วโมง) และไม่มากกว่า

60 วัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเข้ามาเพื่อ 1. ท่องเที่ยวพักผ่อน มาเยี่ยมญาติหรือเพื่อมาพักผ่อน ฯลฯ 2. ร่วมประชุมหรือเป็นตัวแทนของสมาคม ผู้แทนทางศาสนา นักกีฬา ฯลฯ 3. เพื่อติดต่อธุรกิจ แต่ไม่ใช่เพื่อทำงานหารายได้ 4. มากับเรือเดินสมุทรที่แวะจอด ณ ท่าเรือ แม้ว่าจะแวะน้อยกว่า 1 คืน การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหลักชนิดหนึ่งของประเทศไทยซึ่งนำรายได้จากประชาชนชาวไทย และชาวต่างชาติเข้าสู่ประเทศไทย

การศึกษาทบทวนวรรณกรรม จึงเป็นการมุ่งเน้น ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับงานเอกสาร บทความ งานวิจัย ต่างๆที่เคยทำเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้ และระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ตลอดจนงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาองค์ความรู้จากงานศึกษาต่างและหาจุดเด่นและจุดด้อยของงานที่เคยศึกษาไว้ แล้วนำมาเสริมและเพิ่มเติมในการทำวิจัยในครั้งนี้

2.2. แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จัดการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่นั้น มักประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างอนุรักษ์กับการพัฒนาอยู่เสมอ จนทำให้ผู้กำหนดนโยบาย นักวิชาการ ผู้ประกอบการ รวมถึงประชาชนในท้องถิ่นพยายามหาความหมายและทางออก และทางเลือกของนักท่องเที่ยว ที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของชุมชน

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความหมายว่า การเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีองค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณา คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการกระจายรายได้

หลักการพื้นฐาน 7 ประการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบทางด้านลบที่จะก่อให้เกิดความเสียหายหรือการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องให้การศึกษแก่นักท่องเที่ยวให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม
3. รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการจัดการเขตอนุรักษ์

4. ชุมชนท้องถิ่นรวมทั้งชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงจะต้องเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเน้นความสำคัญของการวางแผน และการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการสร้างหลักประกัน จำนวนนักท่องเที่ยวจะต้องอยู่ภายในขอบเขตของศักยภาพในการรองรับตามธรรมชาติของระบบนิเวศท้องถิ่น

6. รายได้ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องตกอยู่กับประเทศผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้เองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเน้นการใช้ผลิตภัณฑ์และบริการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ

7. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับการพัฒนาขึ้นบนฐานคิดซึ่งเน้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ลดละการใช้น้ำมันเชื้อเพลิงอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน และจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ ที่สามารถรักษาความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรมความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบสนับสนุนชีวิตไว้อย่างยั่งยืน

2.3. การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด 2537 : กล่าวถึงการส่งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจไทยไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นเส้นทางลัดไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ ประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศรวมทั้งประเทศสังคมนิยมที่เริ่มเปิดประเทศ เช่น ในอินโดจีนและยุโรปตะวันออก ต่างมุ่งหวังให้การท่องเที่ยวเป็นภาคบุกเบิกที่จะนำผลประโยชน์มาสู่ระบบเศรษฐกิจด้วยการลงทุนที่ไม่สูงนัก โดยหวังว่าการท่องเที่ยวจะดึงดูดเงินตราต่างประเทศทำให้คนในท้องถิ่นมีงานทำและมีรายได้ ประเทศไทยก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศและประสบผลสำเร็จทางการตลาดอย่างงดงาม จนเป็นที่รู้จักกันในนาม “สยามเมืองยิ้ม” และเป็นที่พักผ่อนที่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ความสำเร็จของการท่องเที่ยวไทยหรือยุคทองของการท่องเที่ยวเพิ่งจะเริ่มในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) โดยมีรายได้จากการท่องเที่ยวในปีแรกของแผนฯ ประมาณ 50,000 ล้านบาท และเพิ่มเป็น 100,000 ล้านบาทในปีสุดท้ายของแผนฯ ความสำเร็จดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากกลยุทธ์ การตลาดที่ประกาศในปี 2530 เป็นปีแห่งการ

ท่องเที่ยวไทย ทำให้รายได้จากการท่องเที่ยวในปีนั้นเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 34 และต่อมา ในปี 2531 เพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 58 ในปี 2534 รายได้จากการท่องเที่ยวเท่ากับสองในสามของสินค้าออกประเภทเกษตรกรรม และมีมูลค่าใกล้เคียงกับรายได้จากการส่งออกสิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป ซึ่งเป็นสินค้าหัตถกรรมที่มีการส่งออกสูงสุด

อภิสิทธิ์ บัวหักดี 2536 : ได้สรุปเกี่ยวกับผลการศึกษาของการท่องเที่ยว แห่งประเทศไทยที่ได้มีการจัดจ้างให้บริษัทมรดกโลก ทำการศึกษาเส้นทางวัฒนธรรมขอมเพื่อการท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายในการศึกษาที่สำคัญดังนี้

ประการแรก เพื่อรักษาคุณภาพของแหล่งโบราณสถานขอมต่างๆในเขตพื้นที่ภาคอีสานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

ประการที่สอง เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางท่องเที่ยวในภูมิภาคอาเซียนและอินโดจีน

ประการที่สาม เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารราชการที่เอื้อต่อการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว

ประการที่สี่ เพื่อพัฒนาระบบบริการพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว

ประการที่ห้า เพื่อพัฒนาและยกระดับบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

หลักจากขั้นตอนต่างๆ ได้ดำเนินการศึกษาแหล่งโบราณสถานขอมในพื้นที่ต่างๆ ของภาคอีสานกว่า 100 แห่ง บริษัทมรดกโลกก็สรุปผลการดำเนินงานเกี่ยวกับแหล่งโบราณสถานต่างๆที่มีศักยภาพเหมาะสมในการจัดทำเป็นแหล่งท่องเที่ยว รวม 16 แห่ง ในพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่

จังหวัดนครราชสีมา มีโบราณสถานที่มีศักยภาพเหมาะสมที่สามารถจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ 3 แห่ง คือ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย ปราสาทหินพนมวัน และปราสาทพะโค

จังหวัดชัยภูมิ มีโบราณสถานที่เหมาะสมเพียงแห่งเดียวคือ ปราสาทภู

จังหวัดปราจีนบุรี มีโบราณสถานที่เหมาะสมเพียงแห่งเดียวคือ ปราสาทเขาน้อย

จังหวัดบุรีรัมย์ มีโบราณสถานสมควรจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว 5 แห่ง คือ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ กุฏิฤาษีบ้านโคกเมือง ปราสาทโคกจิว และปราสาทหนองหงส์

จังหวัดสุรินทร์ มีโบราณสถานที่เหมาะสม 2 แห่งคือ ปราสาทศรีขรภูมิ และปราสาทบ้านพลวง

จังหวัดศรีสะเกษ มีโบราณสถานที่เหมาะสม 3 แห่งคือ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ปราสาทสระกำแพงน้อย และปราสาทเขาพระวิหาร (ตั้งในอยู่เขตแดนของประเทศกัมพูชา)

จังหวัดสกลนคร มีโบราณสถานที่เหมาะสมเพียงแห่งเดียวคือ พระธาตุนารายณ์เจงเวง

เอกสารข้อมูลแนะนำชุดโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน

กลุ่มอีสานใต้ 2549 : ได้กล่าวถึง จุดเด่นของแต่ละจังหวัดในเขตอีสานใต้ที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยวดังนี้

จังหวัดนครราชสีมา เป็นศูนย์กลางตลาด การประชุมภูมิภาค ประตูลู่อีสาน เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (นิเวศสัญจรพื้นที่เฉพาะ)

จังหวัดชัยภูมิ เป็นศูนย์กลางตลาดการท่องเที่ยว และเป็นเมืองเก่าแก่มาตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจ

จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นศูนย์กลางตลาดการท่องเที่ยว และศิลปวัฒนธรรมขอมภายในประเทศ

จังหวัดสุรินทร์ เป็นศูนย์กลางตลาดการท่องเที่ยววัฒนธรรมอีสานใต้ และพัฒนาให้เป็นอุทยานช้าง (หัตถกรรม – คหศึกษา)

จังหวัดศรีสะเกษ เป็นศูนย์กลางตลาดการท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมขอมระหว่างประเทศ ส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่าง ไทย-อินโดจีน

จังหวัดอุบลราชธานี เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมไทยอีสาน (ก่อนประวัติศาสตร์ – หลังประวัติศาสตร์) และประตูสู่อินโดจีน (ลุ่มน้ำโขง)

นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะว่าจะต้องมีการประสานแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน ทั้ง 6 จังหวัด สร้างวิสัยทัศน์ในการพัฒนาแผนให้มีศูนย์กลางตลาด นำไปสู่การท่องเที่ยวที่หลากหลายโดยเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมโดยใช้ลักษณะการจัดโครงข่ายการท่องเที่ยวของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยใช้พื้นที่วงรอบของอารยธรรมขอม 6 จังหวัด และต้องมีการนำเสนอสินค้าการท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรมโบราณสถาน โดยเฉพาะปราสาทหินโบราณ ซึ่งมีกระจุกกระจายในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และพื้นที่ประเทศกัมพูชาที่ติดกับแนวชายแดนไทยบริเวณอีสานตอนล่าง

ที่สำคัญจังหวัดอีสานใต้ ต้องเป็นตัวทำตลาดดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ แล้วแจกจ่ายขยายการท่องเที่ยวไปยังจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น

1. การสร้างศูนย์แสดงเส้นทางอารยธรรมขอม ณ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์
2. การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดนด้านช่องจอม อำเภอท่งเชิง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อพัฒนาจุดเชื่อมต่อเครือข่ายไปสู่นครวัด – นครธม ระยะทางประมาณ 170 กิโลเมตร สามารถเดินทางไปและกลับมาพักในประเทศไทย (ซึ่งค่าใช้จ่ายถูกกว่า) ได้ภายใน 1 วัน
3. การสร้างโลกใหม่ให้ช้างไทย ที่อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาช้างเร่ร่อนในกรุงเทพฯ และเป็นการส่งเสริมแหล่งช้างที่สำคัญของประเทศไทย

อนุสาร อสท. 2543 : ได้กล่าวถึงนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวระหว่างไทย กับ เขมร อย่างไร้ตะเข็บว่า จากแผนปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยว (Agreement for Implementation on Tourism Cooperation) ระหว่างกระทรวงการท่องเที่ยวของกัมพูชา กับ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยว่า จะมีผลให้เกิดโครงการเชื่อมต่อการท่องเที่ยวไทยเขมร โดยเฉพาะในเส้นทางวัฒนธรรมขอมเพื่อการท่องเที่ยว (Khmer/Thai Cultural Tourism Route) เพื่อให้เป็นการท่องเที่ยวอย่างไร้ตะเข็บ หรือ ไร้พรมแดน ตามนโยบายของกลุ่มประเทศอาเซียนที่ได้ตกลงกันได้ (Seamless Intra ASEAN) โดยเฉพาะไทยและเขมรจะชู Theme ที่ว่า “Two Kingdoms One Destination”

รুক্ত ศรีคำพร และคณะ 2546 : ได้เสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างอีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้านไว้สองเส้นทางดังนี้

1. เส้นทางอากาศ สามารถจัดให้เป็นวงรอบอารยธรรมขอมโดยใช้ นครราชสีมาเป็นประตูสู่อีสาน ผ่านจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี จำปาสัก เสียมเรียบ
2. เส้นทางบก ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถแวะชมแหล่งท่องเที่ยวที่กระจายอยู่ตามเส้นทาง และสามารถผนวกกับเส้นทางแม่น้ำโขงได้บางช่วงในเส้นทาง นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ จำปาสัก สดุดึงเต็ง เสียมเรียบ

เทิดชาย ช้วยบำรุง 2548 : (อ้างใน วิรุจ กิจนันทวิวัฒน์) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคำจำกัดความของคำว่า “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ไว้ว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไม่ใช่เป็นเพียงแค่การท่องเที่ยวขนาดเล็กหรือการตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche tourism segments) หากแต่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องครอบคลุมถึงการตลาดโดยรวม หรือที่รู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า การท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) โดยทั่วไปแล้ว การท่องเที่ยวแบบ

ยังยืนยันหมายถึง การท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อความเสมอภาคระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมถึงสังคม และวัฒนธรรมของคนทั้งในรุ่นปัจจุบันต่อไปจนถึงคนในอนาคต

เอกสารประกอบการประชุมเพื่อพิจารณาแนวทางในการจัดระบบเศรษฐกิจตาม แนวชายแดนไทย-ลาว-กัมพูชา : ได้กล่าวถึงปัจจัยที่สนับสนุนการจัดระบบเศรษฐกิจตามแนว ชายแดนไทย-กัมพูชา (Economic Cooperation Strategy) โดยมีนโยบายสำคัญที่สนับสนุนการ พัฒนาดังนี้

1. ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุน ระหว่างไทย-กัมพูชา : ทิศทาง ความสัมพันธ์ ไทย- กัมพูชา มีแนวโน้มที่ดีขึ้น ปัจจุบันไทยได้ให้ความช่วยเหลือกัมพูชาใน หลายด้าน ได้แก่ การท่องเที่ยว (ททท.) ด้านการเกษตร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร) ด้าน การค้าและการลงทุน (กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์) ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (กรมวิเทศ สหการ) และมีแผนความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ไทย-กัมพูชา ระยะ 10 ปี (2545-2555) วงเงิน 31.6 พันล้านบาท ซึ่งการแปรแผนไปสู่ปฏิบัติ ปี 2546 รัฐบาลไทยให้ความช่วยเหลือ 4 โครงการใน 4 สาขาความร่วมมือ (การค้า อุตสาหกรรม เกษตร และการท่องเที่ยว) ได้แก่

- โครงการศึกษาเพื่อจัดตั้งตลาดชายฝั่งและส่งออกกัมพูชา
- โครงการศึกษาเพื่อจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมที่เกาะกง
- โครงการปรับปรุงพีชไร้ (ถั่งเหลือง ข้าวโพด ละครุ่นและงา)
- โครงการ Road Show เพื่อลงทุนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกับกัมพูชา

นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับโอกาสการลงทุนด้านการท่องเที่ยว ดังนี้ การท่องเที่ยวเป็นสาขาการพัฒนามีการกำหนดโครงการและทิศทางการพัฒนาชัดเจนทั้ง ได้มีการให้ความช่วยเหลือและประสานงานจาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในด้านการตลาด และการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง โดยสามารถแบ่งศักยภาพที่สำคัญได้ดังนี้

ศักยภาพและโอกาสการพัฒนา ในภาพรวมโอกาสในการพัฒนามีค่อนข้างสูง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการลงทุนเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของกิจกรรมในสาขาการท่องเที่ยว ตลอดจนการส่งเสริมให้มีการพัฒนาบุคลากรที่จะเป็นพื้นฐานในการขยายกิจกรรมในเศรษฐกิจ สาขานี้

- สถานที่ท่องเที่ยวในกัมพูชา ประเทศกัมพูชามีทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยวมากมาย โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ซึ่งมีความงดงามทางสถาปัตยกรรม เช่น นครวัด นครธม นอกจากนั้นประเทศกัมพูชายังมีทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถพัฒนาให้เป็น

แหล่งท่องเที่ยวทางด้านอนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพื้นที่คุ้มครองต่างๆ ซึ่งยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์

- โครงการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระหว่างไทย-กัมพูชาทางอากาศ โดยพัฒนาเชื่อมต่อเมือง Utopia-เสียมเรียบ-เกาะกง, กรุงเทพฯ-เสียมเรียบ-เกาะกง, และพนมเปญ-เสียมเรียบ-เกาะกง ซึ่งแต่ละเส้นทางใช้เวลาการบินเพียง 1 ชั่วโมง ทางบกมีความเป็นไปได้ในการเชื่อมโยง ในเส้นทาง อรัญประเทศ-ปอยเปต-เสียมเรียบ, อรัญประเทศ-พระตะบอง-เสียมเรียบ ในปัจจุบันมี Package tours ระหว่าง กรุงเทพฯ-ปอยเปต-เสียมเรียบ-พนมเปญ-นครวัด-นครธม

- ตลาดการท่องเที่ยว กลุ่มประเทศที่เข้ามาท่องเที่ยว คือกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออก , ยุโรป, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และอเมริกาเหนือ ตามลำดับ มีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยประมาณ US\$ 97.46 ต่อวันในไทย และ US\$.77.90 ต่อวันในกัมพูชา

2. อุปสรรคพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวในกัมพูชา คือ การขาดโครงสร้างพื้นฐานซึ่งส่วนใหญ่ถูกทำลายไปในช่วงสงคราม ณ ปัจจุบันรัฐบาลกัมพูชา ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการขุดและทำลายกับระเบิดที่ยังกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป

3. แนวทางการพัฒนา การส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกัน ก่อให้เกิดการประสานกันทางด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นการส่งเสริมการพัฒนาสู่ระดับท้องถิ่น โดยกรอบการพัฒนาที่สำคัญคือ นโยบายการส่งเสริม “two kingdoms one destination” และการพัฒนาตามแนวเชื่อมโยงชายฝั่ง ดังนั้นประเด็นการพิจารณาจึงควรเป็นการกำหนดบทบาทภาครัฐของทั้งสองประเทศในการสนับสนุนให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยงภายใต้โครงการต่างๆสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว

มีการสรุปกิจกรรมเบื้องต้นที่จะต้องดำเนินการในการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชาคือ การเร่งจัดลำดับความสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและกำหนดการดำเนินการในระยะสั้น โครงการสำคัญหลัก คือ

1. โครงการระบุความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวในกัมพูชา
2. โครงการศูนย์การท่องเที่ยวการประชุมนานาชาติเสียมเรียบ
3. โครงการท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์พิมายและนครวัด
4. โครงการท่องเที่ยวฝั่งคริสต์ลในทะเลจีนใต้จากกรุงเทพฯ-พนมเปญและ พนมเปญ-กรุงเทพฯ
5. โครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดเสียมเรียบ

6. โครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดเกาะกง
7. โครงการท่องเที่ยวตามรอยอัญมณีในจังหวัดจันทบุรีและไพลิน

สุริยะ อมรโรจน์วรวุฒิ 2546 ได้วิเคราะห์ศักยภาพช่องสงงำด้านการท่องเที่ยวไว้ว่า ช่องสงงำ โดยศักยภาพในตัวเองแล้ว ถือได้ว่ามีจุดแข็ง (Strength) มากมาย มีโอกาส (Opportunity) มีจุดอ่อน (Weakness) ที่สามารถแก้ไขให้กลับกลายเป็นจุดแข็งได้ มีภัยคุกคาม (Threat) ที่ต้องใช้การประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจ เพื่อแก้ไขให้เป็นโอกาสได้ ดังนั้น ศักยภาพช่องสงงำ จำเป็นต้องใช้กลยุทธ์ การรุกขยายในพื้นที่ทันที เพื่อไม่ให้เสียโอกาส จุดแข็งที่สำคัญคือ มีระยะทางใกล้กับนครวัด นครธม สิ่งมหัศจรรย์ หนึ่งในเจ็ดของโลก เพียง 135 กิโลเมตร สามารถเดินทางไปกลับได้ภายใน 1 วัน โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางกลับมาพักในประเทศไทยที่มำค่าใช้จ่ายที่ถูกกว่าในกัมพูชา และอยู่ใกล้กับสนามบิน จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบกับเส้นทางจากชายแดนประเทศไทยด้านจังหวัดอื่นๆ มีระยะทางไกลกว่า และทุรกันดารกว่ากล่าวโดยรวมแล้วช่องสงงำจะสามารถสร้างศักยภาพในการท่องเที่ยว ดังนี้

1. การท่องเที่ยวในระบบเชื่อมโยง เส้นทางเดียวท่องเที่ยวได้สี่ประเทศ โดยเชื่อมโยงภูมิภาคอินโดจีน คือ ไทย-กัมพูชา-ลาว-เวียดนาม เนื่องจากแต่ละแห่งเป็นดินแดนที่มีแหล่งท่องเที่ยวสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ รวมทั้งมีเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงสะดวกและต่อเนื่องในระบบเหมาะแก่การท่องเที่ยวในระบบเชื่อมโยง

2. เป็นเส้นทางท่องเที่ยวอวยธรรมขอมโบราณในเขตภูมิภาคเนื่องจากจังหวัดศรีสะเกษมีปราสาทเขาพระวิหารและปราสาทขอมมากมาย หากนักท่องเที่ยวเดินทางผ่านมาทางจังหวัดนครราชสีมา จะมีแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวมากมาย คือ ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทศรีขรภูมิ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ฯลฯ สามารถเดินทางผ่านช่องสงงำ – อ่าเภออัลลองเวง – ปราสาทบันทายศรี ซึ่งเรียกขานกันว่ารัตนชาติแห่งปราสาทขอม – ปราสาทนครวัด สิ่งมหัศจรรย์ 1 ใน 7 ของโลก เมืองนครธม ปราสาทบายัน สิ่งมหัศจรรย์ที่สี่ับรวมถึงปราสาทอื่นๆ ในเขตจังหวัดเสียมราชกว่า 100 แห่ง

3. ส่วนแบ่งนักท่องเที่ยวจากเสียมราช เนื่องจากแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวขมนครวัด นครธม ไม่ต่ำกว่าปีละ 3 ล้านคน โดยทั่วไปแล้วค่าครองชีพในจังหวัดเสียมราชค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบกับจังหวัดศรีสะเกษทั้งค่าที่พัก ค่าอาหาร และอื่นๆ ดังนั้น หากมีการเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสงงำ จะมีส่วนแบ่งนักท่องเที่ยวจากจังหวัดเสียมราชส่วนหนึ่ง เดินทางมาพักที่จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งมีระยะทางห่างจากชายแดนเพียง 135 กิโลเมตร นั่นก็ย่อมหมายถึงกระแส

เศรษฐกิจจะต้องสะดุดในจังหวัดศรีสะเกษไม่น้อย และคาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวที่จังหวัดศรีสะเกษ อย่างน้อยปีละ 5 แสนคน

กัมพูชามีอาณาเขตติดต่อกับประเทศไทยในเขตภาคอีสานตอนใต้และภาคตะวันออก ระยะทางยาวไกลถึง 750 กิโลเมตร ตั้งแต่จังหวัด อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ สระแก้ว จันทบุรี และตราด โดยมีเทือกเขาพนมดงรักและเทือกเขาบรรทัดกั้น

2.4. สรุป

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรม พบว่าการท่องเที่ยวมีผลต่อระบบเศรษฐกิจของไทย และประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาก เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้เข้าประเทศปีละหลายล้านบาท และที่สำคัญการท่องเที่ยวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ อารยธรรมขอมเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความสนใจของนักท่องเที่ยว นักลงทุน ผู้ประกอบการ และนักวิชาการ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดชายแดนไทย-กัมพูชา

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

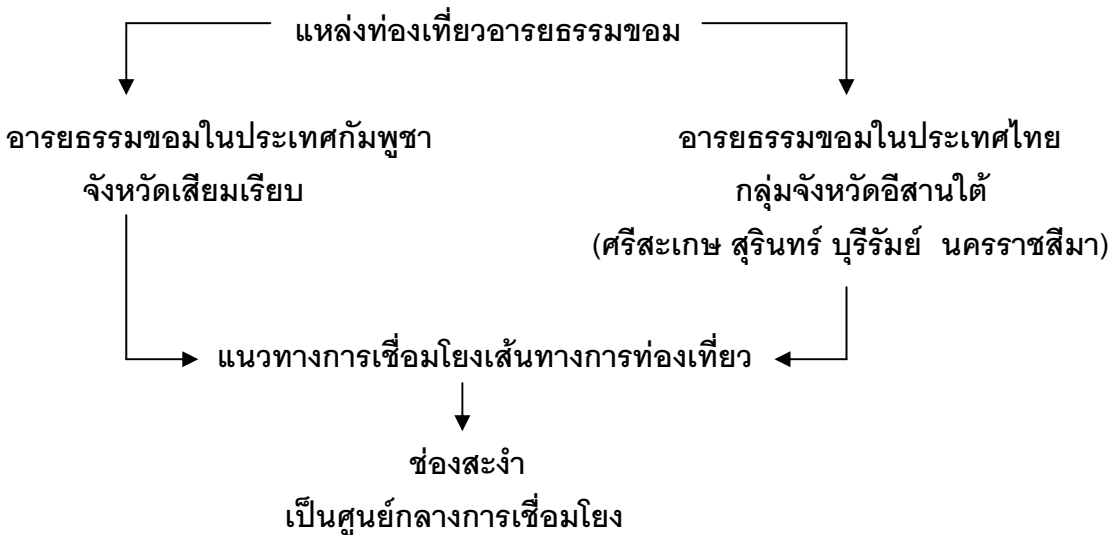
3.1. บทนำ

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเรียบเรียงด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อให้เกิดความชัดเจน ในการดำเนินงาน จึงมีการกำหนดขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. การออกแบบวิจัย (Research Design)
2. การนิยามเชิงปฏิบัติการ (Operation Definition)
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collecting)
4. การเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูล
5. การสรุปผลและวิเคราะห์ข้อมูล

3.2. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีการตั้งกรอบแนวคิดการวิจัยหลักดังนี้

3.3. ระเบียบวิธีการวิจัย

คำถามวิจัยที่ 1 แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ที่สามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวร ช่องสะงำ ถึง จ. เสียมราช มีที่ใดบ้าง และบริบททั่วไปของเส้นทางช่องสะงำถึงเสียมราชเป็นอย่างไร การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการและแหล่งข้อมูลดังนี้

- เอกสาร (Document) ของหน่วยงานราชการ งานวิจัย สารคดี ข่าว วารสาร บทความ หนังสือพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่าย การบันทึกเทป เป็นต้น โดยเน้นเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อของงานวิจัย ข้อมูลที่ได้ถือว่าเป็นข้อมูลในระดับปฐมภูมิ (Primary Source) ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาโดยตรง

- โดยการสำรวจพื้นที่จริง (Field Survey) โดยการออกสำรวจเส้นทาง พื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ได้ข้อมูล ข้อเท็จจริงและศักยภาพด้านต่างๆ ของพื้นที่ที่ต้องการศึกษาโดยตรง

คำถามวิจัยที่ 2 แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมในเขตอีสานใต้ กับประเทศเพื่อนบ้าน ให้มีความเหมาะสมควรเป็นอย่างไร

- นำองค์ความรู้ที่ได้จากการตอบคำถามข้อหนึ่งมาวิเคราะห์เพื่อสรุปเป็นข้อมูลหลักในการสร้างโมเดลแนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว

คำถามวิจัยที่ 3 ยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านควรเป็นอย่างไร

- การใช้แบบสอบถามและการจัดเวทีประชุมสัมมนา เพื่อหาแนวความคิดร่วม และแนวคิดที่แตกต่าง อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการมีส่วนร่วมขององค์กรที่จะได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

3.4. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collecting)

3.4.1. เก็บข้อมูลจากเอกสาร (Document) ของหน่วยงานราชการ งานวิจัย สารคดี ข่าว วารสาร บทความ หนังสือพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่าย การบันทึกเทป เป็นต้น โดยเน้นเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อของงานวิจัย ข้อมูลที่ได้ถือว่าเป็นข้อมูลในระดับปฐมภูมิ (Primary Source) ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาโดยตรง นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงลำดับความสำคัญที่สามารถใช้ประกอบองค์ประกอบในการทำวิจัย

3.4.2. เก็บข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม (Field Survey) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ถึงศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาให้เกิดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวระหว่างเขตอีสานใต้กับแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยแบ่งพื้นที่สำรวจเป็นสามส่วนหลักๆ คือ สำรวจเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้, สำรวจเส้นทางจากช่องสะงำถึงจังหวัดเสียมราฐ และสำรวจกลุ่มปราสาทต่างๆในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา

3.4.3. การใช้แบบสอบถาม

3.4.4. การจัดเวทีประชุมสัมมนา เพื่อหาแนวความคิดร่วม และแนวคิดที่แตกต่างอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการมีส่วนร่วมขององค์กรที่จะได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

3.5. การเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูล

เป็นตอนการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมทั้งจากเอกสารและการสำรวจภาคสนามมาเรียบเรียงลำดับความสำคัญที่จะใช้วิเคราะห์ และจัดหมวดหมู่แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดทัวร์หรือพัฒนาการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตประเทศกัมพูชาให้มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน

3.6. สรุปผล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยเน้นการศึกษาข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative) ในลักษณะการพรรณนาเนื้อความ (Descriptive) โดยใช้ข้อมูลจากภาคสนามเป็นหลักในการนำมาวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

4.1. บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้ท้องถิ่นและประเทศชาติอย่างเป็นกอบเป็นกำ ไม่แพ้กับอุตสาหกรรมด้านอื่นๆ การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวระหว่างภาคอีสานตอนล่างกับประเทศกัมพูชาโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมโดยใช้เส้นทางจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่าเป็นเส้นทางในการเชื่อมโยง จึงถือว่าการเชื่อมโยงที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในเขตภาคอีสานตอนล่างอย่างมีศักยภาพและมีความยั่งยืน การทำวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นที่จะค้นหาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวและแนวทางการเชื่อมโยงอย่างเหมาะสม โดยใช้เส้นทางจุดผ่านแดนช่องสะง่าเป็นเส้นในการเชื่อมโยง

4.2 **ตอบคำถามที่ 1** แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ที่สามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวร ช่องสะง่า ถึง จ. เสียมราช มีที่ใดบ้าง และบริบททั่วไปของเส้นทางช่องสะง่าถึงเสียมราชเป็นอย่างไร

4.2.1. แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในพื้นที่ภาคอีสานตอนใต้ ที่มีศักยภาพสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา

1). แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมจังหวัดนครราชสีมา

ปราสาทหินพิมาย

ตั้งอยู่ที่อำเภอพิมาย ห่างจาก ตัวอำเภอเมืองราว 60 กม. ตามเส้นทางสายมิตรภาพ (โคราช-ขอนแก่น) ปราสาทหินพิมาย เป็นปราสาทหิน ที่ใหญ่ที่สุดใน ประเทศไทยซึ่ง แสดงให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลาง และเป็นปากประตูสำคัญ จากลุ่มแม่น้ำมูล ไปสู่ เมืองพระนคร ของลัทธิมหายาน หลักฐานศิลาจารึกและศิลปะการก่อสร้าง บ่งบอกว่าปราสาทหินพิมายคงจะเริ่มสร้างขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 16 ในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 รูปแบบทางศิลปกรรมของตัวปราสาทเป็นแบบ บาปวนซึ่งเป็นศิลปะที่รุ่งเรืองในสมัยนั้น โดยมีลักษณะของศิลปะแบบนครวัดซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยต่อมาปนอยู่บ้าง และมาต่อเติมอีกครั้งในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 สมัย พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งครั้งนั้นเมืองพิมายเป็นเมืองซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับ

อาณาจักรเขมร ปราสาทหินแห่งนี้สร้างเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาเถรวาทโดยตลอด เนื่องจากพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 และพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงนับถือพุทธศาสนาเถรวาท ปราสาทหินพิมาย หันหน้าไปทางทิศใต้ อันเป็นที่ตั้งของเมืองหลวงแห่งอาณาจักรขอม แผนผังของปราสาท แบ่งออกเป็นสามชั้นคือ

ลานชั้นใน ซึ่งล้อมรอบด้วยระเบียงคดหรือกำแพง ชั้นในมีปราสาทประธานสร้างด้วยหินทรายสีขาว ตั้งอยู่กลางลาน หน้าบันและทับหลังส่วนใหญ่สลักเป็นภาพเล่าเรื่องรามายณะ (รามาวตาร) และกฤษณาวตาร หน้าบันด้านหน้าสลักเป็นภาพศิวนาฏราช ส่วนทับหลังของประตูห้องชั้นในขององค์ปราสาทสลักเป็นภาพทางพุทธศาสนาคตินิกายมหายาน ด้านหน้าปราสาทประธาน เยื้องไปทางซ้ายและขวามีปราสาทขนาดเล็กอีกสองหลัง คือปราสาทพรหมทัต สร้างด้วยศิลาแลงและปราสาทหินแดงสร้างด้วยหินทรายสีแดง

ลานชั้นนอก ถัดจากระเบียงคดออกมาเป็นลานชั้นนอก ล้อมรอบด้วยกำแพงอีกชั้นหนึ่ง ประกอบด้วยบรรณาลัยสองหลัง ตั้งคู่กันอยู่ทางด้านทิศตะวันตก มีสระน้ำอยู่ทั้งสี่มุม ทางเข้าด้านหน้ากำแพงชั้นนอกมีสะพานนาคราชและประติมากรรมรูปสิงห์

กำแพงล้อมรอบลานชั้นนอก ถัดจากกำแพงด้านนอกออกไปมีกำแพงล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง ปัจจุบันมีให้เห็นชัดเจนทางด้านทิศใต้ มีโบราณสถานนอก เขตกำแพงเมือง ได้แก่ ทำนงสระผม กุฏิฤๅษี และอโรคยาศาล

ภาพที่ 1 ปราสาทหินพิมาย

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย ตั้งอยู่ในตัวอำเภอพิมาย บริเวณเชิงสะพานท่าสงกรานต์ ก่อนถึงปราสาทหินพิมายเล็กน้อย จากตัวเมืองนครราชสีมาเดินทางมาตามทางหลวงหมายเลข 2 (นครราชสีมา-ขอนแก่น) ระยะทาง 50 กิโลเมตร พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เป็นที่รวบรวมหลักฐานทางโบราณคดีและจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองของวัฒนธรรมอีสานในอดีต โดยเฉพาะโบราณวัตถุศิลปวัตถุที่ค้นพบในเขตอีสานตอนล่าง แบ่งการจัดแสดงออกเป็นสวนอาคารพิพิธภัณฑสถานและสวนอาคารเก็บทับหลัง

สวนอาคารพิพิธภัณฑสถานที่ได้รับการยกย่องว่ามีการจัดวางศิลปะโบราณวัตถุต่างๆ ไว้อย่างสวยงามน่าชมเป็นระเบียบ ทันสมัย แบ่งการจัดแสดงเป็นหลายส่วน เช่น ศิลปะพื้นบ้านแบบภาคอีสาน อุปกรณ์เครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น โตก ครกกระเดื่อง หีบฝ้าย เกวียน ขนอม ไม้สำหรับบรรทุกข้าวเปลือกจากนาสู่ยุ้งข้าว หรือ เครื่องใช้สำหรับพระภิกษุสามเณรและมีส่วนที่จัดแสดงเกี่ยวกับประวัติเมืองพิมายและทับหลังที่นำมาจากปราสาทหินต่างๆ ในจังหวัดนครราชสีมาและภาคอีสาน นอกจากนี้ยังมีโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่นำมาจัดแสดง ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาโบราณ โครงกระดูก เครื่องมือ เครื่องประดับที่ทำจากสำริดและหิน และโบราณวัตถุสมัยประวัติศาสตร์ ได้แก่ ใบเสมาแบบศิลปะทวารวดี ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมแบบเขมร เช่น หน้าบัน เสาประดับกรอบประตู ทวารบาล และประติมากรรมรูปเคารพ อาทิ พระพุทธรูป เทวรูปพระโพธิสัตว์ และประติมากรรมชิ้นเด่นของพิพิธภัณฑสถานคือรูปปั้นพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทำจากหินทรายพบที่ปราสาทพรหมทัต

ปราสาทหินพิมายมีสิ่งที่น่าสนใจดังนี้

สะพานนาคราช เมื่อเข้าไปเยี่ยมชมปราสาทหินพิมายจะผ่านส่วนนี้เป็นส่วนแรก จะเห็นสะพานนาคราชและประติมากรรมรูปสิงห์ ตั้งอยู่ด้านหน้าของซุ้มประตูด้านทิศใต้ของปราสาทประธานซึ่งเป็นส่วนหน้าของปราสาท ทั้งนี้อาจมีจุดมุ่งหมายในการสร้างให้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการเชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์กับโลกสวรรค์ ตามคติความเชื่อในเรื่องจักรวาลทั้งในศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ มีลักษณะเป็นรูปกากบาท ยกพื้นขึ้นสูงจากพื้นดินประมาณ 2.50 เมตร ราวสะพานโดยรอบทำเป็นลำตัวพญานาค ชูคอแผ่พังพานเป็นนาคเจ็ดเศียร มีลำตัวติดกันเป็นแผ่น หันหน้าออกไปยังเชิงบันไดทั้งสองทิศ

ซุ้มประตูและกำแพงชั้นนอกของปราสาท ถัดจากสะพานนาคราชเข้ามาเป็นซุ้มประตูหรือที่เรียกว่า โคปุระ ของกำแพงปราสาทด้านทิศใต้ ก่อด้วยหินทราย มีผังเป็นรูปกากบาทและมีซุ้มประตูลักษณะเดียวกันนี้อีก 3 ทิศ คือ ทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก โดยมีแนวกำแพงสร้างเชื่อมต่อระหว่างกันเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวจากเหนือถึงใต้ 277.50 เมตร และ

กว้างจากตะวันออกไปตะวันตก 220 เมตร ชุ่มประตูด้านทิศตะวันตกมีทับหลังชั้นหนึ่งสลักเป็นรูปชบวนแห่งพระพุทธรูปขนาดปรกที่ประดิษฐานอยู่เหนือคานหาม

ชุ่มประตูและกำแพงชั้นใน (ระเบียงคต) เมื่อผ่านจากชุ่มประตูและกำแพงชั้นนอกไปแล้ว ก็จะถึงชุ่มประตูและกำแพงชั้นใน ซึ่งล้อมรอบปราสาทประธาน กำแพงชั้นในของปราสาทแตกต่างจากกำแพงชั้นนอก คือ ก่อเป็นห้องยาวต่อเนื่องกันคล้ายเป็นทางเดินมีหลังคาคลุมอันเป็นลักษณะที่เรียกว่า ระเบียงคต มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความยาวจากเหนือถึงใต้ 80 เมตร และความกว้างจากตะวันออกไปตะวันตก 72 เมตร มีทางเดินกว้าง 2.35 เมตร เดินทะลุกันได้ตลอดทั้งสี่ด้าน หลังคามุงด้วยแผ่นหิน การบูรณะระเบียงคตเมื่อปี พ.ศ. 2532 ได้พบแผ่นทองดูนลายรูปดอกบัว 8 กลีบ บรรจุไว้ในช่องบนพื้นหินของชุ่มประตูระเบียงคตเกือบจะทุกด้าน แผ่นทองเหล่านี้คงไว้เพื่อความเป็นสิริมงคลเหมือนที่พบในปราสาทอื่นอีกหลายแห่ง

ปราสาทประธาน ตั้งอยู่กลางลานภายในระเบียงคต เป็นศูนย์กลางของศาสนสถานแห่งนี้ ปราสาทประธานสร้างด้วยหินทรายสีขาวทั้งองค์ ต่างจากชุ่มประตู(โคปุระ)และกำแพงชั้นในและชั้นนอกที่สร้างด้วยหินทรายสีแดงเป็นหลัก มีหินทรายสีขาวเป็นส่วนประกอบบางส่วน เนื่องจากหินทรายสีขาวมีคุณสมบัติคงทนดีกว่าหินทรายสีแดง องค์ปราสาทสูง 28 เมตร ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ย่อมุมไม้สิบสองยาวด้านละ 22 เมตร ด้านหน้ามีมณฑปเชื่อมต่อกับองค์ปราสาทโดยมีฉนวนกั้น องค์ปราสาทและมณฑปตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน ส่วนด้านอื่น ๆ อีกสามด้านมีมุขยื่นออกไปมีบันไดและประตูขึ้นลงสู่องค์ปราสาททั้งสี่ด้าน

ปราสาทพรหมทัต ตั้งอยู่ด้านหน้าปราสาทประธานเยื้องไปทางซ้ายสร้างด้วยศิลาแลง มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อมุม กว้าง 14.50 สูงประมาณ 15 เมตร สร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ภายในปราสาทพบประติมากรรมหินทรายจำหลักเป็นรูปประติมากรรมฉลององค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (จำลอง) ที่เรียกว่า ปราสาทพรหมทัต ก็เพื่อให้เข้ากับตำนานพื้นเมืองเรื่องทำวพรหมทัตพระเจ้าแผ่นดิน ปัจจุบันกรมศิลปากรได้เก็บรักษาองค์จริงไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย ปราสาทหินแดง ตั้งอยู่ทางด้านขวา สร้างด้วยหินทรายสีแดง กว้าง 11.40 เมตร สูง 15 เมตร มีมุขยื่นออกไปเป็นทางเข้าทั้ง 4 ทิศ เหนือกรอบประตูทางเข้าด้านทิศเหนือมีทับหลังสลักเป็นภาพเล่าเรื่องในมหากาพย์ภารตะตอนกรรณะล่าหามูषา ออกจากกระเบียงคต (กำแพงชั้นใน) มาบริเวณลานชั้นนอกทางด้านทิศตะวันตก ล้อมรอบด้วยกำแพงชั้นนอกอีกชั้นหนึ่ง ประกอบด้วยอาคารที่เรียกว่าบรรณาลัยมีสองหลังตั้งอยู่คู่กันและมีสระน้ำอยู่ทั้งสี่มุม

ประตูเมืองและกำแพงเมืองพินาย สร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 บรรดาประตูเมืองทั้ง 4 ทิศ ประตูชัยด้านทิศใต้ นับเป็นประตูเมืองที่สำคัญที่สุด เพราะรับกับถนนโบราณที่ตัดผ่านมาจากเมืองพระนครเข้าสู่ตัวปราสาทพินาย หากหยุดยืนที่ช่องประตูเมืองด้านทิศใต้ จะมองเห็นปราสาทพินายผ่านช่องประตูเมืองพอดีลักษณะประตูเมืองมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีทางผ่านตลอดกลางประตูส่วนของหลังคาได้หักพังไปหมดแล้ว

เมรุพรหมทัต อยู่นอกกำแพงปราสาทด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นซากโบราณสถานก่อด้วยอิฐ ปัจจุบันเป็นมูลดินทับถมจนเป็นรูปกลมสูงประมาณ 30 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 59 เมตร ที่เรียกว่าเมรุพรหมทัตเพราะเชื่อว่าเป็นที่ถวายเพลิงพระศพท้าวพรหมทัตตามตำนานนั่นเองแต่จากลักษณะการก่อสร้างเข้าใจว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานทางด้านทิศใต้ได้แก่ทำนางสระพุมภูฎิฎาษีและอโรคยาศาล

2). แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมของมจังหวัดบุรีรัมย์

ปราสาทหินพนมรุ้ง

อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง ตั้งอยู่บ้านตาเป็ก ตำบลตาเป็ก ประกอบด้วยโบราณสถานสำคัญคือ ปราสาทหินพนมรุ้ง ตั้งอยู่บนยอดภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว สูงประมาณ 200 เมตร (คำว่า "พนมรุ้ง" หรือ "วนรุ้ง" เป็นภาษาเขมรแปลว่า "ภูเขาใหญ่") ปราสาทหินพนมรุ้งเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย มีการบูรณะก่อสร้างต่อเนื่องกันมาหลายสมัย ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงพุทธศตวรรษที่ 17 และในพุทธศตวรรษที่ 18 พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรขอมได้หันมานับถือพุทธศาสนาเถรวาทมหายาน เทวสถานแห่งนี้จึงได้รับการดัดแปลงเป็นศาสนสถานในพุทธศาสนาในช่วงนั้น

ปราสาทพนมรุ้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ประกอบด้วยอาคารและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่ตั้งเรียงรายขึ้นไปจากลาดเขาทางขึ้นจนถึงปราสาทประธานบนยอดอันเปรียบเสมือนวิมานที่ประทับของพระศิวะ บันไดทางขึ้นช่วงแรกทำเป็นตระพัง (สระน้ำ) สามชั้นผ่านขึ้นมาสู่platformชั้นแรก จากนั้นเป็นทางเดินซึ่งมีเสานางเรียงปักอยู่ที่ขอบทางทั้งสองข้างเป็นระยะๆ ถนนทางเดินนี้ทอดไปสู่สะพานนาคราช ซึ่งเปรียบเสมือนจุดเชื่อมต่อระหว่างดินแดนแห่งมนุษย์และสรวงสวรรค์ ด้านข้างของทางเดินทางทิศเหนือมีplatform สร้างด้วยศิลาแลง 1 หลัง เรียกกันว่า โรงช้างเผือกสุดสะพานนาคราชเป็นบันไดทางขึ้นสู่ปราสาท ซึ่งทำเป็นชานพักเป็นระยะๆ รวม 5 ชั้น สุดบันไดเป็นชานชลาโล่งกว้าง ซึ่งมีทางนำไปสู่สะพานนาคราชหน้าประตูกลางของระเบียงคด อันเป็นเส้นทางหลักที่จะผ่านเข้าสู่ลานชั้นในของปราสาท และจากประตูนี้ยังมีสะพานนาคราชรับอยู่อีกช่วงหนึ่งก่อนถึงปราสาทประธาน

ปราสาทประธาน ตั้งอยู่ตรงศูนย์กลางของลานปราสาทชั้นใน มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ย่อมุมมณฑป คือห้องโถงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เชื่อมอยู่ทางด้านหน้าที่ส่วนประกอบของปราสาทประธานตั้งแต่ฐานผนังด้านบนและด้านล่าง เสากรอบประตู เสาดิถผนัง ทับหลัง หน้าบัน ชุ่มชั้นต่าง ๆ ตลอดจนกลีบขนุนปราสาทล้วนสลักลวดลายประดับทั้งลวดลายดอกไม้ ใบไม้ ภาพฤๅษีเทพประจำทิศ ศิวนาฏราช ที่ทับหลังและหน้าบันด้านหน้าปราสาทประธาน ลักษณะของลวดลายและรายละเอียดอื่น ๆ ช่วยให้กำหนดได้ว่าปราสาทประธานพร้อมด้วยบันไดทางขึ้นและสะพานนาคราชสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 17

ภายในลานชั้นในด้านตะวันตกเฉียงใต้ มีปราสาทขนาดเล็ก 1 องค์ ไม่มีหลังคา จากหลักฐานทางศิลปกรรมที่ปรากฏ เช่น ภาพสลักที่หน้าบัน ทับหลัง บอกให้ทราบได้ว่าปราสาทองค์นี้สร้างขึ้นก่อนปราสาทประธาน มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 16 นอกจากนี้ยังมีฐานปราสาทก่อด้วยอิฐซึ่งมีอายุเก่าลงไปอีก คือประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 อยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือขององค์ประธาน และที่มุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่อด้วยศิลาแลง มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 ร่วมสมัยกับพลับพลาที่สร้างด้วยศิลาแลงข้างทางเดินที่เรียกว่า "โรงช้างเผือก"

กรมศิลปากรได้ทำการซ่อมแซมและบูรณะปราสาทหินพนมรุ้ง โดยวิธี อนัสติโลซิส (ANASTYLOSIS) คือ รื้อของเดิมลงมาโดยทำรหัสไว้ จากนั้นทำฐานใหม่ให้แข็งแรง แล้วนำชิ้นส่วนที่รื้อรวม ทั้งที่พังลงมากลับไปก่อใหม่ที่เดิม โดยใช้วิธีการสมัยใหม่ช่วย และเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย ปีพุทธศักราชที่ 2531 ได้มีพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้งอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2531 โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธาน อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เปิดให้เข้าชมทุกวัน เวลา 6.00-18.00 น. ค่าเข้าชมชาวไทย 10 บาท ชาวต่างชาติ 40 บาท

การเดินทางจากตัวจังหวัดบุรีรัมย์ สามารถเดินทางไป เขาพนมรุ้งได้ 2 เส้นทาง คือ

1. ใช้เส้นทางสายบุรีรัมย์-นางรอง (ทางหลวง 208) ระยะทาง 50 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงสาย 24 ไป 14 กิโลเมตร ถึงบ้านตะโก เลี้ยวขวาผ่านบ้านตาเป็ก อำเภอเฉลิมพระเกียรติไปพนมรุ้งเป็นระยะทางอีก 12 กิโลเมตร

2. ใช้เส้นทางสายบุรีรัมย์-ประโคนชัย ทางหลวงหมายเลข 23 เป็นระยะทาง 44 กิโลเมตร จากตัวอำเภอประโคนชัย มีทางแยกไปพนมรุ้ง ระยะทางอีก 21 กิโลเมตร (เส้นทางนี้ผ่านทางแยกเข้าปราสาทเมืองต่ำด้วย)

งานประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ปราสาทหินพนมรุ้งเป็นศาสนสถานในลัทธิพราหมณ์และได้รับการแปลงเป็นพุทธสถานในสมัยหลัง ช่วงที่ถูกทิ้งร้างอยู่มีผู้นำพระพุทธรูปจำลองไปประดิษฐานไว้ที่ปรางค์น้อยบนเขา กลายเป็นประเพณีของชาวบ้านรอบ ๆ บริเวณนั้นพากันขึ้นไปนมัสการปิดทองรอยพระพุทธรูปนี้รวมทั้งไหว้พระทำบุญในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี เนื่องจากปราสาทหินพนมรุ้งเป็นโบราณสถานที่ยิ่งใหญ่สวยงามและเป็นประเพณีแต่เดิมอยู่แล้ว จังหวัดจึงได้ส่งเสริมให้มีงานประเพณีในวันเสาร์-อาทิตย์แรกของเดือนเมษายน โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมโบราณ ได้แก่ ขบวนแห่ราชประเพณีขอมโบราณ การแสดงแสงเสียงย้อนรอยอดีตพนมรุ้ง

ภาพที่ 2 ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง

จากหลักฐานจารึกที่พบบริเวณปราสาทจำนวน 11 หลัก ตลอดจนงานประติมากรรมซากโบราณสถาน และวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง แสดงให้เห็นว่าปราสาทเขาพนมรุ้งใช้เวลาในการก่อสร้างยาวนานหลายยุคสมัย นักโบราณคดีคาดว่าปราสาทประธานสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษ

ที่ 15 โดยพระเจ้านเรนทราทิตย์ ผู้เป็นญาติของพระเจ้าสุริยวงษ์ที่ 2 (พ.ศ. 1655-1695) และได้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมเรื่อยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 18

สิ่งที่น่าสนใจ มีสิ่งที่น่าสนใจดังนี้

สะพานนาคราช เป็นส่วนที่เชื่อมทางเดินกับบันไดขึ้นสู่ปราสาท มีลักษณะเป็นชालายกพื้นรูปกากบาท สดปลายชालาแต่ละด้านทำเป็นรูปนาคห้าเศียรแผ่รัศมี มีลวดลายที่ละเอียดอ่อนช้อยสวยงาม ตรงกลางชालามีภาพสลักบนแผ่นหินเป็นดอกบัวบานแปดกลีบล้อมรอบด้วยยันต์ หมายถึงเทพเจ้าทั้งแปดทิศ เนื่องจากจุดนี้อยู่ในแนวเดียวกับแกนกลางขององค์ปราสาทประธาน จึงคาดว่าเป็นจุดที่กำหนดให้ผู้มาสักการบูชาตั้งจิตอธิษฐานต่อเทพเจ้าที่สถิตอยู่บนปราสาท

ระเบียงคดชั้นในและโคปุระ ระเบียงคดชั้นในหรือกำแพงล้อมรอบปราสาทสร้างเป็นห้องทางเดินต่อเนื่องกัน มีหลังคาคลุม แต่ไม่สามารถเดินได้รอบ เนื่องจากมีการก่อผนังกันเป็นช่วง ๆ ตรงกลางของระเบียงคดแต่ละด้านมีซุ้มประตูทางเข้าหรือโคปุระสู่ลานชั้นใน ที่หน้าบันทับหลัง เสาประดับกรอบประตู และเสาดัดผนังของโคปุระตกแต่งด้วยหินทรายแกะสลัก เช่น หน้าบันเหนือซุ้มโคปุระด้านตะวันออก ทำเป็นภาพพระศิวะในภาคบำเพ็ญพรตเป็นโยคี อาจมีนัยถึงพระเจ้านเรนทราทิตย์ ซึ่งเคยมาบำเพ็ญพรตเป็นโยคี ณ ปราสาทแห่งนี้ จากโคปุระด้านตะวันออกมีสะพานนาคราชขนาดเล็กเชื่อมกับปราสาทประธาน อันประกอบด้วยองค์ปราสาทประธานและมณฑป ซึ่งตกแต่งด้วยลวดลายจำหลักหินอย่างงดงาม

บรรณาลัย มีจำนวนสองหลัง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่อด้วยศิลาแลง หลังคามีลักษณะคล้ายประทุนเรือ เป็นสถานที่เก็บรักษาคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ของศาสนา เนื่องจากบรรณาลัยนี้ใช้ศิลาแลงเป็นวัสดุในการก่อสร้างแทนหินทรายอันเป็นวัสดุที่เข้ามาแต่เดิม จึงสันนิษฐานว่าเป็นสิ่งก่อสร้างยุคหลังสุดในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (ประมาณปี พ.ศ. 1724 - 1744) พระองค์ทรงเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน จึงมีการเปลี่ยนปราสาทเขาพนมรุ้งให้เป็นศาสนสถานของพุทธศาสนา แล้วสร้างบรรณาลัยและพลับพลาเพิ่มเติม

ปราสาทประธาน เป็นส่วนสำคัญที่สุดของปราสาทแห่งนี้ ตั้งอยู่บริเวณกลางลาน สร้างจากหินทรายสูงประมาณ 27 ม. ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมกว้าง 8.2 ม. มีส่วนประกอบที่น่าสนใจดังนี้

หน้าบันและทับหลัง มีทั้งภาพเทพเจ้าสำคัญในศาสนา ฮินดู และภาพจำหลักเรื่องราว บางตอนที่นำมาจากวรรณคดีเรื่อง รามายณะ (รามเกียรติ์) และมหาภารตะ ของอินเดีย กลิบขุ่น เป็นแท่งหินทรงสามเหลี่ยม มีรูปเทพเจ้าประจำทิศ เช่น ภาพพระยมทรงกระบือทางทิศใต้ ท้าวฤเวท ทรงคชสีห์ทางทิศเหนือ และยังมีภาพจำหลักเรื่องรามายณะและมหาภารตะ เช่น ตอน “ทศกัณฐ์ ลักนางสีดา” เป็นต้น

มุขทางเข้า ทางทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตกทำเป็นมุขยื่นออกไปสองชั้น ส่วนทิศ ตะวันออก ซึ่งเชื่อมต่อกับมณฑปสร้างอย่างประณีตกว่าด้านอื่น ประตูทางเข้าของปราสาทและ มณฑปแต่ละช่องสร้างตรงแนวกับซุ้มประตูทางเข้าของระเบียงคดชั้นใน แสดงถึงความสามารถ ของช่างในยุคนั้น

ห้องครภคฤหะ อยู่กลางองค์ปราสาท เป็นที่ประดิษฐาน ศิวลึงค์ซึ่งเป็นตัวแทนของ พระศิวะ ผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ตามความเชื่อของศาสนาฮินดู ถือเป็นรูปเคารพประจำศาสนสถาน แห่งนี้ มีร่องสำหรับรับน้ำฝนที่ได้จากการประกอบพิธีกรรมต่อออกไปด้านนอกของระเบียงคด ทางด้านทิศเหนือ เรียกว่า ท่อโสมสูตร เพื่อให้ประชาชนที่เฝ้ารออยู่ด้านนอกได้รับน้ำศักดิ์สิทธิ์ ไปดื่มกินหรือประพรม

ปราสาทน้อย ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของปราสาทประธาน คาดว่าสร้างในสมัย พุทธศตวรรษที่ 16 เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดเล็ก ไม่มียอด ด้านนอกก่อด้วยหินทราย ส่วนด้านในก่อด้วยศิลาแลง มีประตูทางเข้าเพียงด้านเดียว แต่ด้านข้างก่อผนังทึบทำเป็นประตู หลอก โดยจำหลักหินเป็นรูปประตูเปิดสองบาน มีอกเลาอยู่ตรงกลาง ทับหลังและหน้าบันตกแต่ง ด้วยภาพจำหลักเป็นลายพรรณพฤกษาล้อมรูปหน้ากาล

นอกจากนี้ยังมีซากปราสาทอีกสององค์อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน ปัจจุบันเหลือเพียงฐานและเสาประดับกรอบประตูที่ทำด้วยหินทราย สันนิษฐานว่าเป็นอาคารที่ เก่าแก่ที่สุดของปราสาทเขาพนมรุ้ง สร้างในราวพุทธศตวรรษที่ 15

มณฑป เป็นห้องโถง มีรูปโคหมอบทำด้วยหินตั้งอยู่กลางห้อง ที่พื้นหน้าประตูทางเข้าด้าน ตะวันออกทำเป็นอัมจันทร์รูปปีกกา แกะสลักเป็นรูปดอกบัวบานสามดอก เหนือซุ้มประตูทั้งสี่ด้าน มีทับหลังสลักเป็นลวดลายงดงาม ส่วนใหญ่เป็นภาพพระศิวะและพระนารายณ์ ที่สำคัญได้แก่

ภาพศิวนาฏราช อยู่ที่หน้าบันเหนือซุ้มประตูด้านตะวันออก แกะสลักได้อย่างงดงาม ลงตัว สะท้อนให้เห็นว่าปราสาทแห่งนี้สร้างถวายพระศิวะ ตามคติของฮินดูเชื่อว่าพระศิวะ จะออกมาทำนายรา ในยามที่โลกเกิดยุคเข็ญ

ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ อยู่ถัดลงมา แกะเป็นรูปพระนารายณ์ซึ่งเป็นผู้รักษาโลก บรรทมอยู่เหนืออนันตนาคราชซึ่งมีเศียร 1,000 เศียร อยู่ในสวรรค์ชั้นไวภูณัฐ์ (อยู่ทางทิศเหนือของ เกษียรสมุทร) มีพระลักษมีผู้เป็นพระชายานั่งปรนนิบัติอยู่เคียงข้าง ปกติพระนารายณ์จะบรรทมอยู่ เช่นนี้ จนโลกเกิดภัยพิบัติจึงจะอวตารมาปราบยุคเข็ญ

ปราสาทหินเมืองต่ำ

ปราสาทเมืองต่ำเป็นปราสาทหินขอมโบราณที่มีขนาดใหญ่มาก สร้างขึ้นตามคติความเชื่อ ของศาสนาฮินดู เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตัวปราสาทออกแบบได้อย่างงดงาม มีโครงสร้างที่ได้สัดส่วน บริเวณโดยรอบปราสาทเป็นชุมชนโบราณสมัยขอมที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำจึงมีความสำคัญทางโบราณคดี นอกเหนือจากเป็นมรดก ทางศิลปกรรมที่งดงาม ปราสาทแห่งนี้ได้รับการบูรณะในปี พ.ศ. 2540 สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราว พุทธศตวรรษที่ 16-17 (พ.ศ. 1510-1630) ตรงกับสมัยราชวงศ์มหินทรปุระแห่งอาณาจักรขอม ชื่อปราสาทเมืองต่ำน่าจะมาจากทำเลที่ตั้งที่อยู่ต่ำกว่าปราสาทเขาพนมรุ้ง ใกล้กับปราสาทเมืองต่ำ มีโบราณสถานหลายแห่ง เช่น ปราสาทไปบัด กุฏิฤาษีเมืองต่ำ กุฏิฤาษีหนองบัวราย รวมถึงบาราย หรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่เรียกว่า ทะเลเมืองต่ำ จึงคาดว่าบริเวณนี้เคยเป็นชุมชนใหญ่มาก่อน นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า ปราสาทเมืองต่ำเป็นศาสนสถานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม ถวายพระศิวะ เพราะพบศิวลึงค์ขนาดใหญ่ที่ปราสาทประธาน และมีภาพพระศิวะและพระอุมาที่ ทับหลังของปราสาทแถวหน้าด้านทิศเหนือ จากจารึกที่พบบริเวณโคปุระชั้นนอก มีข้อความ ตอนหนึ่งกล่าวถึงเทพสององค์ที่สถิตอยู่ที่ปราสาทแห่งนี้ ซึ่งมีหน้าที่พิทักษ์แหล่งน้ำและพืชพันธุ์ ัญญาหารของชุมชน แสดงให้เห็นว่าปราสาทเมืองต่ำมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน แถบนี้

ภาพที่ 3 ปราสาทเมืองต่ำ

ประวัติความเป็นมาของปราสาทหินเมืองต่ำยังไม่ทราบชัดเพราะไม่พบหลักฐานที่แน่นอนว่าสร้างขึ้นเมื่อใด หรือใครเป็นผู้สร้าง มีลักษณะของศิลปะขอมแบบบาปวน ซึ่งมีอายุอยู่ในราว พ.ศ. 1550-1625 โดยมีลักษณะของศิลปะขอมแบบคลังซึ่งมีอายุราว พ.ศ. 1508-1555 ประปนอยู่ด้วย ภาพสลักส่วนใหญ่เป็นภาพเทพในศาสนาฮินดู จึงอาจกล่าวได้ว่า ปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 15-17 เพื่อใช้เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู

ศิลาแลง องค์ปราสาททั้ง 5 ตั้งเรียงกันเป็น 2 แถว แถวหน้า 3 องค์ แถวหลัง 2 องค์ ปราสาทประธานซึ่งมีขนาดใหญ่ที่สุดตั้งอยู่ตรงกลางแถวหน้า ปัจจุบันคงเหลืออยู่เพียงส่วนฐาน ส่วนองค์อื่นๆ ที่เหลืออยู่ก็มีสภาพที่ไม่สมบูรณ์ ปราสาททุกองค์มีประตูเข้าสู่ภายในปราสาทได้ด้านเดียว คือ ด้านทิศตะวันออก ด้านอื่นทำเป็นประตูหลอก แต่ปราสาทประธานมีมุขหน้าอีกชั้นหนึ่ง การขุดแต่งบริเวณปราสาทประธานได้พบกับหลังประตูมุขปราสาท สลักเป็นภาพเทพถือดอกบัวขาบประทับนั่งเหนือหน้ากาล แวดล้อมด้วยสตรีเป็นบริวาร หน้าบันสลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ส่วนทับหลังประตูปราสาทสลักเป็นเทพนั่งชันเข่าเหนือหน้ากาล และยังได้พบชิ้นส่วนลวดลายปูนปั้นประดับฐานอีกด้วย แสดงว่าปราสาทเหล่านี้ได้เคยมีปูนฉาบและปั้นปูนเป็นลวดลายประดับตกแต่งอย่างงดงาม สำหรับปราสาทบริวารอีก 8 องค์นั้นยังคงมีทับหลังติดอยู่เหนือประตูทางเข้า 2 องค์ คือ องค์ที่อยู่ทางทิศเหนือของแถวหน้า และองค์ทิศใต้ของแถวหลัง สลักภาพพระอิศวรอุ้มนางอุมาบนพระเพลา ประทับนั่งอยู่บนหลังโคนนที และภาพพระวรุณทรงหงส์ ตามลำดับ จากการขุดแต่งได้พบยอดปราสาททำด้วยหินทรายสลักเป็นรูปดอกบัว ตกอยู่ในบริเวณฐานปราสาท หน้ากลุ่มปราสาทยังมีวิหารเป็นอาคารก่ออิฐสองหลังตั้งหันหน้าตรงกับปราสาทที่อยู่ด้านข้างทั้งสององค์

สิ่งก่อสร้างดังกล่าว ล้อมรอบด้วยกำแพงสองชั้น กำแพงชั้นในก่อด้วยหินทรายเป็นห้องแคบๆ ยาวต่อเนื่องกันเป็นรูปสี่เหลี่ยม ที่เรียกว่า ระเบียงคด กำแพงชั้นนอกเป็นกำแพงศิลาแลง กำแพงทั้งสองชั้นมีซุ้มประตูอยู่ในแนวตั้งตรงกันทั้ง 4 ด้าน ซุ้มประตูทั้งหมดยกเว้นซุ้มประตูของประตูชั้นในด้านทิศตะวันตกก่อด้วยหินทราย สลักลวดลายในส่วนต่างๆ อย่างงดงาม ตั้งแต่หน้าบัน ทับหลัง เสาดิถีผนัง ฯลฯ เป็นภาพเล่าเรื่องในศาสนาฮินดูและลวดลายที่ผูกขึ้นจากใบไม้ ดอกไม้ที่มักเรียกรวมๆว่าสายพันธุ์พฤกษา

ระหว่างกำแพงชั้นในและกำแพงชั้นนอก เป็นลานกว้างปูด้วยศิลาแลง มีสระน้ำขุดเป็นรูปหักมุมตามแนวกำแพงอยู่ทั้ง 4 มุม กว้างขอบสระด้วยแท่งหินแลงก่อเรียงเป็นชั้นบันไดลงไปยังกันสระขอบบนสุดทำด้วยหินทรายเป็นลำตัวนาครซึ่งชูคอแผ่พังพานอยู่ที่มุมสระ เป็นนาค 5 เศียรเกลี้ยงๆ (ไม่มีเครื่องประดับศรีสะเกษ)

สิ่งน่าสนใจ

ตัวปราสาท ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างหลัก คือ ปรากฏอิฐ 5 องค์ สร้างอยู่บนฐานเดียวกัน

โคปุระและกำแพงชั้นนอก กลางกำแพงแต่ละด้านทำเป็นซุ้มประตูหรือโคปุระทั้งสิ้น ทิศ โคปุระทางทิศตะวันออกและตะวันตกมีประตูสามบานพร้อมบันได ประตูกลางเป็นประตูสำคัญที่สุด แบ่งเป็นชั้นนอกและชั้นใน มีประตูบริวารอยู่ด้านซ้ายและขวา ซุ้มประตูตกแต่งด้วยลวดลายจำหลักที่หน้าบัน ทับหลัง และเสาดัดผนัง โดยเฉพาะโคปุระด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นประตูทางเข้าหลัก ตกแต่งอย่างสวยงามเป็นพิเศษ ส่วนด้านตะวันตกยังตกแต่งไม่เรียบร้อย มีแต่ภาพร่างเป็นรูปฤาษีอยู่ที่โคนเสา

ซุ้มประตูด้านทิศเหนือและทิศใต้มีประตูเดียว ปีกทั้งสองข้างทำเป็นหน้าต่าง และตกแต่งลวดลายจำหลักเช่นกันหากเดินผ่านซุ้มประตูกลางของประตูด้านตะวันออกเข้าสู่โถงชั้นใน จะเห็นว่าที่พื้นติดกับขอบประตูมีการจำหลักลายคล้ายรูปปีกกา และที่พื้นกลางโถงของโคปุระจำหลักเป็นรูปดอกบัวแปดกลีบ แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่แห่งนี้

สระหวนาค เมื่อผ่านโคปุระชั้นนอกเข้ามาจะพบกับสระน้ำรูปตัวแอล (L) ยาวประมาณ 10 ม. กว้าง 5 ม. อยู่ที่มุมทั้งสี่ด้าน มุมสระประดับด้วยนาคห้าเศียรทำด้วยหินทราย ตรงขอบสระทำเป็นลำตัวนาคทอดหางยาวไปบรรจบกันตรงกลาง โดยมีซุ้มขนาดเล็กคล้ายซุ้มประตูประดับอย่างสวยงาม สันนิษฐานว่าสระน้ำนี้ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรม และมีบทบาทสำคัญต่อความอุดมสมบูรณ์โดยรอบศาสนสถาน

โคปุระและระเบียงคดชั้นใน เป็นกำแพงล้อมรอบปราสาทชั้นใน กึ่งกลางของกำแพงแต่ละด้านมีซุ้มประตูหรือโคปุระ ตรงมุมกำแพงด้านตะวันออกและตะวันตกทำเป็นซุ้มประตูขนาดเล็ก ตกแต่งด้วยทับหลังและเสาดัดผนังจำหลักลาย โคปุระด้านตะวันออกซึ่งเป็นทางเข้าหลัก ตกแต่งไว้อย่างสมบูรณ์และสวยงามที่สุด

กลางหน้าบันจำหลักเป็นรูปหน้ากาล มีเทพนั่งชันเข่าอยู่ด้านบน ส่วนตรงปลายทำเป็นรูปนาคห้าเศียรคายนางอุษะ มีทับหลังซึ่งทำเป็นรูปหน้ากาลเช่นกัน โดยเชื่อว่าสามารถป้องกันสิ่งชั่วร้ายมิให้เข้าสู่ศาสนสถานได้

ส่วนโคปุระทางด้านใน (ด้านที่หันเข้ากลุ่มปราสาท) มีหน้าบันจำหลักเป็นลายพรรณพฤกษา ตรงกลางคือรูปหน้ากาลอยู่ใต้รูปสิงห์ มีช้างยืนขนานข้าง และภาพพระกฤษณะปราบนาคกาลียะ

บรรณาลัย มีสองหลังอยู่บริเวณลานชั้นใน เป็นซากอาคารยกพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าเข้าหากุ่มปราสาท สันนิษฐานว่าเป็นที่เก็บคัมภีร์ ปัจจุบันยังเหลือส่วนประกอบของอาคาร คือส่วนฐานอาคาร กรอบหน้าต่าง กรอบประตู เสาประดับ และทับหลังจำหลักลาย

กลุ่มปราสาททั้งห้า

เป็นปราสาทก่อด้วยอิฐเรียงสองแถว ด้านหน้ามีสามองค์ แถวหลังสององค์ ปราสาทองค์กลางของแถวหน้า คือ ปราสาทประธาน มีขนาดใหญ่กว่าปราสาทองค์อื่น แต่พังทลายเหลือเพียงส่วนฐาน ระหว่างการขุดแต่งพบศิวิลิ่งค์และประติมากรรมส่วนศิวิลิ่งค์แบบขอมอีกหนึ่งชิ้น ส่วนปราสาทบริวารที่เหลืออีกสี่องค์ได้รับการบูรณะแล้ว แต่ละองค์มีทางเข้าเฉพาะด้านทิศตะวันออก ส่วนอีกสามด้านจำหลักลายเป็นประตูหลอก ประตูทางเข้าตกแต่งด้วยเสาประดับกรอบประตู รูปแปดเหลี่ยมจำหลักลาย เรือนธาตุหรือส่วนกลางของปราสาทก่อทึบ มีรายละเอียดดังนี้

ปราสาทแถวหน้าด้านทิศเหนือ เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยม ขนาดประมาณ 5 x 5 ม. เหนือประตูทางเข้ามีทับหลังจำหลักภาพหน้ากาลคายพวงมาลัย เหนือหน้ากาลเป็นรูปอุมาเมศวร อยู่ภายในซุ้ม ด้านบนจำหลักเป็นรูปฤษีนั่งชันเข่าเรียงกันอยู่ในซุ้ม ถัดขึ้นไปจากส่วนเรือนธาตุ เป็นยอดปราสาทซึ่งทำซ้อนกันขึ้นไปห้าชั้น แต่หักพังไปเหลือเพียงสามชั้นเท่านั้น

ปราสาทแถวหน้าด้านทิศใต้ มีลักษณะเหมือนกับปราสาท ทางทิศเหนือ แต่ทับหลังจำหลักเป็นภาพคนนั่งเหนือหน้ากาลซึ่งกำลังคายพวงมาลัย เหนือทับหลังจำหลักภาพฤษีนั่งชันเข่าอยู่ภายในซุ้ม ส่วนยอดปราสาทเหลือเพียงสามชั้นเช่นเดียวกัน

ปราสาทแถวหลังด้านทิศเหนือ มีลักษณะคล้ายปราสาทแถวหน้า ภายในห้องเรือนธาตุ มีฐานของรูปเคารพเป็นหินทรายรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ทับหลังจำหลักเป็นรูปพระกฤษณะยกเขาโควรวรรณะ

ปราสาทแถวหลังด้านทิศใต้ ทับหลังทำเป็นภาพหน้ากาลคายพวงมาลัย มีพระวรุณทรงหงส์ประทับอยู่ด้านบน บริเวณลานด้านหลังของปราสาทแถวหลัง มีชิ้นส่วนของบัวยอดปราสาท ตั้งไว้บนศิลาแลง บัวยอดนี้ทำจากหินทราย จำหลักเป็นรูปบัวกลุ่มสามชั้น ทว่าไม่ได้ยกขึ้นติดตั้งไว้บนปราสาท เพราะยอดปราสาทแต่ละองค์ได้หักพังไปแล้ว

3.) แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมจังหวัดสุรินทร์

ปราสาทหินบ้านพลวง ตั้งอยู่ที่บ้านพลวง ตำบลกั้งแอน อำเภอปราสาท ห่างจากที่ว่าการอำเภอปราสาทไปทางกาบเชิง-ช่องจอมประมาณ 4 กิโลเมตร ตามถนนสุรินทร์ – ช่องจอม เป็นปราสาทขอม ปรากฏองค์เดียวตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงสูงเกือบ 2 เมตร สร้างด้วยศิลาแลงและหินทรายสีขาว เป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมสลักลวดลายบนทับหลัง หน้าบันผนังและกรอบประตูทั้งสามด้านเป็นลักษณะศิลปะแบบบาปวน สร้างในสมัยบาปวน ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16-17 หรือ พ.ศ. 1550-1650

ปัจจุบันได้ดำเนินการบูรณะเสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นปราสาทขนาดเล็กที่ขาดส่วนยอดไป แต่มีลวดลายแกะสลักหินที่ประณีตงดงามมาก โดยเฉพาะทับหลังเหนือประตูทางเข้าด้านหน้า คือ ด้านทิศตะวันออก สลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้าง ยืนอยู่บนแท่นเหนือหน้ากาล และภาพแกะสลักหน้าบันเป็นรูปพระกฤษณะยกโควรวรรณะ สวยงามมาก

ภาพที่ 4 ปราสาทหินบ้านพลวง

ปราสาทศีขรภูมิหรือปราสาทระแงง

ตั้งอยู่ที่บ้านปราสาท ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศตะวันออกเฉียงประมาณ 800 เมตร สร้างสมัยบาปวน เมื่อประมาณ พ.ศ. 1650 ลักษณะเป็นปราสาทก่อด้วยอิฐ 5 องค์ ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน ฐานก่อด้วยศิลาแลง โดยมีความกว้างประมาณ 25 เมตร ยาวประมาณ 26 เมตร และสูงจากพื้นดิน 1.50 เมตร จุดเด่นของปราสาทศีขรภูมิอยู่ที่ปราสาทองค์กลาง โดยปราสาทองค์กลางสูงประมาณ 32 เมตร เป็นปราสาทประธาน มียอดหักเหลี่ยมย่อมุม

ทำเป็นเชิงชั้นลดหลั่นกันขึ้นไป 3 ชั้นสู่ยอดปราสาท ลวดลายสลักหินตามเสาทวารและทับหลังงดงามมาก เหนือประตูของปราสาทองค์กลางมีแผ่นทับหลัง ซึ่งคงความสมบูรณ์และสวยงามไม่มีที่ติ สลักหินเป็นภาพพระศิวะนาฏราชสิบกพร ทรงพ้อนรำอยู่เหนือเศียรของเกียรติมุขหรือหน้ากาล อันประกอบด้วยลวดลายที่อ่อนมาลัยที่สลักเป็นภาพพระ...พระพรหม 4 พักตร์ พระนารายณ์ 4 กร และพระอุมาเทวี รวมอยู่ในแผ่นหินเดียวกัน

ที่ข้างเสากรอบประตูของปราสาทประธาน มีภาพสลักหินเป็นรูปนางอัปสรทั้งสองด้านพร้อมลวดลายอันวิจิตร บนฐานศิลาแลงยังมีปราสาททิศอีก 4 องค์ ที่เป็นปราสาทบริวารตั้งล้อมรอบปราสาทประธานเอาไว้ ลักษณะของปราสาททิศทั้ง 4 องค์ มีลักษณะหักเหลี่ยมย่อมุม และมีประตูทางเข้าอยู่ด้านทิศตะวันออกเหมือนกันหมด นอกจากปราสาททิศด้านตะวันตกเฉียงใต้เท่านั้น ที่มีลักษณะยอดปราสาทแตกต่างและโดดเด่นออกไปจากปราสาทองค์อื่นๆ ทั้งที่น่าจะได้รับการบูรณะขึ้นมาใหม่ในพุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งเป็นศิลปะแบบล้านช้างที่เข้ามามีอิทธิพลในดินแดนแถบนี้ เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลง จะเห็นได้จากจารึกอักษรธรรมที่กล่าวถึงการบูรณะปราสาทศิขรภูมิที่ปรากฏอยู่บนแผ่นศิลากรอบประตูปราสาททิศตะวันออกเฉียงใต้ ปราสาทศิขรภูมิ เป็นศาสนสถานอันเนื่องในศาสนาพราหมณ์ ลัทธิ ลัทธิไศวนิกาย ซึ่งบูชาพระศิวะเป็นใหญ่ และเป็นที่น่าสังเกตว่า บริเวณปราสาทขอมแห่งนี้ไม่ปรากฏว่ามีระเบียงคดหรือกำแพงล้อมรอบแต่อย่างใด นอกจากนี้มีคูน้ำล้อมรอบทั้ง 4 ด้านเว้นช่องประตูทางเข้าปราสาทด้านทิศตะวันออกเท่านั้น

ปราสาทภูมิโปน ตั้งอยู่ที่บ้านภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ ห่างจากตัวเมืองสุรินทร์ประมาณ 50 กว่ากิโลเมตร ไปตามเส้นทางหลวงจังหวัดหมายเลข 2077 สุรินทร์ - สังขะ หรือจะเดินทางด้วยเส้นทางหลวงหมายเลข 24 (โชคชัย - เดชอุดม) ระหว่างอำเภอปราสาท - อำเภอสังขะ แล้วแยกขวามือไปตามถนน 2077 จะไปอำเภอบัวเขตเข้าสู่บ้านดม ระยะทางประมาณ 50 กว่ากิโลเมตรเช่นกัน

อำเภอสังขะ เป็นอำเภอที่มีปราสาทขอมอยู่มากถึง 7 แห่ง คือ ปราสาทสังข์ศิลป์ชัย ปราสาทบ้านจาน ปราสาทหมื่นชัย ปราสาทบ้านปราสาท ปราสาทตระเปียงเตี้ย ปราสาทยายเหงา และปราสาทภูมิโปน ปราสาทภูมิโปน เป็นปราสาทขอมสันนิษฐานว่าสร้างในระหว่าง พ.ศ. 1185 -1250 หรือราวพุทธศตวรรษที่ 11-12 สมัยไพรกเมง ในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 1 แห่งอาณาจักรเจนละในกัมพูชา ลักษณะเป็นปราสาทรูปสี่เหลี่ยมก่อด้วยอิฐ ไม่สอปูน จำนวน 3 หลัง ฐานก่อด้วยศิลาแลง ย่อมุมไม้สิบสอง มีประตู เสา และลายสลักที่ทับหลังเป็นศิลปะแบบคุปตะรุ่นหลังของอินเดีย นับเป็นปราสาทหรือสถาปัตยกรรมขอมที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย กว่าปราสาทขอมใดๆที่มีอยู่ในประเทศไทย

โบราณสถานกลุ่มปราสาทตาเมือน

ตั้งอยู่ทางทิศใต้ ห่างจากบ้านตาเมียง ตำบลตาเมียง กิ่ง อ.พนมดงรัก ประมาณ 12 กิโลเมตร ติดเขตระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาเป็นปราสาทหิน 3 หลัง ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน สันนิษฐานว่าก่อสร้างขึ้นประมาณ พุทธศตวรรษที่ 16

หลังที่ 1 คือ ปราสาทตาเมือน หรือปราสาทบายกริม (ในเอกสารบางเล่มเขียนว่า "ไบคริม") เป็นธรรมศาลาหรือที่พักของคนเดินทาง หรือธรรมศาลา 1 ใจ 17 แห่งที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้นบนเส้นทางจากเมืองโยโสธรปุระ เมืองหลวงของอาณาจักรเมืองพระนคร ไปยังเมืองพิมาย ปราสาทตาเมือนสร้างขึ้นจากศิลาแลง มีลักษณะเป็นปราสาทองค์เดียวหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีห้องยาวเชื่อมต่อมาทางด้านหน้าผนังอาคารด้านเหนือปิดทึบ แต่สลักเป็นหน้าต่างหลอก ทางด้านใต้มีช่องหน้าต่างจริงเรียงกันโดยตลอด มีทับหลังสลักเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ อยู่ทางด้านตะวันออก

หลังที่ 2 คือ ปราสาทตาเมือนโต๊จ (โต๊จแปลว่า เล็ก) เป็นอโรคยาศาลาหรือสถานที่รักษาพยาบาลผู้ป่วยในสมัยโบราณ มีปราสาทประธานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีมุขยื่นทางด้านหน้าก่อด้วยศิลาแลงและหินทรายล้อมรอบด้วยกำแพงศิลาแลง มีโคปุระอยู่ทางด้านหน้าทางทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว หน้ากำแพงมีสระน้ำ ปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นปราสาทที่เก่าแก่ที่สุดในกลุ่มปราสาทตาเมือน

หลังที่ 3 คือ ปราสาทตาเมือนธม ตั้งอยู่บนแนวเทือกเขาพนมดงรัก เป็นหนึ่งในปราสาทที่อยู่บนเส้นทางที่เชื่อมระหว่างนครวัด นครธม กับปราสาทหินพิมาย ป่าใหญ่ด้านหลังระเบียงคดเป็นเขตแดนประเทศกัมพูชา ปราสาทตาเมือนธมประกอบด้วยปราสาท 3 องค์ ได้แก่ ปราสาทประธานขนาดใหญ่ที่สุดตั้งอยู่ตรงกลาง และปราสาทอีกสององค์อยู่ด้านหลังทางขวาและซ้าย สร้างด้วยหินทรายสีชมพู และมีวิหาร 2 หลัง สร้างด้วยศิลาแลงในระเบียงคดหินทรายล้อมรอบ มีประตูและโคปุระ (ซุ้มประตู) ทั้ง 4 ด้าน ด้านใต้มีขนาดใหญ่โตที่สุดเป็นบันไดหินทางขึ้นลงจากเชิงเขา ด้านประเทศกัมพูชานอกระเบียงคดทางด้านเหนือมีสระน้ำ และลานริมระเบียงคดทางมุขทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีศิลาจารึกภาษาขอม กล่าวถึงชื่อพระกัลปฤษณะ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นตามลัทธิความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ลัทธิไศวะนิกาย นับถือพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุด เนื่องจากความใหญ่โตของปราสาทหิน ทุกเหลี่ยมของปราสาทสลักเป็นลายดอกไม้ตอนล่างสลักเป็นเทวรูปยืนลวดลายงดงามตระการตา คาดว่าคงสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16 ซึ่งเก่าแก่กว่าปราสาทตาเมือนอีกสองแห่ง ตั้งอยู่ท่ามกลางแมกไม้ร่มครึ้มริมชายแดนไทย-กัมพูชา

ภายในปราสาทประธาน แม้จะไม่มีศิวิลิ่งค์ที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่ก็มีขีดหินก้อนใหญ่ที่เกิดขึ้นบนยอดเขาถือเป็นศิวิลิ่งค์ที่ศักดิ์สิทธิ์มากที่สุดคือ พระสยามภูวาลิ่งค์ เหมือนกับยอดภูเก้าที่จำปาศักดิ์ในลาวตอนใต้

ปราสาทเมืองที

ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองที ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 16 กิโลเมตร ตามเส้นทางสายสุรินทร์-ศีขรภูมิ (ทางหลวงหมายเลข 226) จนถึงบ้านโคกลำดวน แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าวัดจอมสุทธาวาส ปราสาทตั้งอยู่ภายในวัดทางด้านซ้ายมือ ปราสาทเมืองทีเป็นปราสาทแบบเขมรแห่งหนึ่งที่ได้รับการดัดแปลงในสมัยหลัง เช่นเดียวกับปราสาทศีขรภูมิ อ.ศีขรภูมิ ประสาทก่อด้วยอิฐ และปูน มี 5 หลัง สร้างรวมกันเป็นหมู่คือ หลังหนึ่งอยู่ตรงกลาง และอีกสี่หลังอยู่ทีมุมทั้งสี่ตั้งอยู่บนฐานอิฐอันเดียวกัน ปัจจุบันหักพังเหลือเพียง 3 หลัง คือ หลังกลาง หลังที่มุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ปราสาททั้งสามมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสอง หลังกลางมีขนาดใหญ่ที่สุด ตั้งอยู่บนฐานสูงและมีบันไดทางขึ้นทั้งสี่ด้าน แต่ตัวเรือนธาตุตันทึบ ไม่มีประตูเนื่องจากการดัดแปลงในชั้นหลัง ส่วนหลังคาทำเป็นชั้นมี 3 ชั้น เลียนแบบตัวเรือนธาตุ ส่วนยอดบนหักหาย

ปราสาทบิรวารที่เหลือ 2 องค์นั้น มีขนาดและลักษณะเดียวกัน ทรงสอบมี 3 ชั้น ตัวเรือนธาตุแต่เดิมมีประตู มาก่อทึบในสมัยหลังเช่นเดียวกับปราสาทหลังกลาง จากแผนผังและลักษณะของสถาปัตยกรรม ปราสาทเมืองทีนับเป็นโบราณสถานเขมรอีกแบบหนึ่งที่ยังมีอยู่ คือ มีปราสาทหลังกลางเทียบเท่าเขาพระสุเมรุ มีปราสาทมุมทั้งสี่ตามาความเชื่อในลัทธิศาสนาพราหมณ์ แต่จะสร้างขึ้นเมื่อใดไม่อาจบอกได้ ด้วยไม่พบจารึกหรือลวดลายทางศิลปะที่สามารถเปรียบเทียบได้

ปราสาทบ้านไพล ตั้งอยู่ที่บ้านปราสาท ต.เขื่อนเพ็ญ อ.ปราสาท อยู่ห่างจากตัวจังหวัดสุรินทร์ประมาณ 22 กิโลเมตร ก่อนถึงที่ว่าการอำเภอปราสาท 6 กิโลเมตร แยกขวาไปตามถนนลาดยางอีก 3 กิโลเมตร ตัวปราสาทมีลักษณะเป็นปราสาท 3 องค์ สร้างด้วยอิฐขัดตั้งเรียงเป็นแนวเดียวกัน มีคูน้ำล้อมรอบยกเว้นทางเข้าด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ แม้ว่าศิวิลิ่งค์และทับหลังบางส่วนจะหายไป แต่จากเศษทับหลังที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย ทำให้ทราบว่าปราสาทหลังนี้คงสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16

4.) แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมจังหวัดศรีสะเกษ

ปราสาทเขาพระวิหาร

อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เขาพระวิหาร มีเนื้อที่ประมาณ 130 ตารางกิโลเมตรครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัดคือ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ และกิ่งอำเภอน้ำขุ่น กับอำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานีได้รับการประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 83 ของประเทศไทยเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2541 สภาพภูมิประเทศทั่วไปส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาตามแนวทิวเขาพนมดงรักกันชายแดนไทย-กัมพูชา พื้นที่ปกคลุมด้วยป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่าจำนวนมาก ที่อาศัยหากินข้ามไปมาในผืนป่าระหว่างสองประเทศได้แก่ หมูป่า กวาง เก้ง กระต่าย กระรอก ชะนี ชะมด เป็นต้น อยู่ห่างจากอำเภอกันทรลักษ์ ประมาณ 35 กิโลเมตร ตั้งอยู่บนเทือกเขาพนมดงรักในเขตประเทศกัมพูชา บริเวณที่ติดกับผามออีแดงของประเทศไทย ตัวปราสาทหันหน้ามาทางด้านที่ติดกับประเทศไทย ปราสาทเขาพระวิหารเดิมอยู่ในความปกครองดูแลของไทย กรมศิลปากร ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2483 และหลังจากการตัดสินใจของศาลโลก ตั้งแต่วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2505 เป็นต้นมาได้เปลี่ยนไปอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของประเทศกัมพูชาสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ปราสาทเขาพระวิหาร หรือในภาษาเขมรเรียกว่า เบ็รียะวิเฮียร์ ตั้งอยู่บนเขาสูงซึ่งอยู่ในเขตแดนของกัมพูชา แต่ทางขึ้นชมปราสาทนั้นอยู่ในเขตไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ของ อช. เขาพระวิหาร ด้วยเหตุนี้นักท่องเที่ยวจึงต้องเสียค่าเข้าชมสองครั้ง คือ ค่าธรรมเนียมเข้าเขต อช. เขาพระวิหาร และค่าขึ้นชมปราสาทเขาพระวิหาร ไทยกับกัมพูชาเคยเกิดกรณีพิพาทเรียกร้องความเป็นเจ้าของปราสาทเขาพระวิหาร ซึ่งศาลโลกตัดสินให้ปราสาทเขาพระวิหารเป็นของกัมพูชา

ปราสาทเขาพระวิหาร มีที่ตั้ง ติดเขตชายแดนประเทศไทย บริเวณผามออีแดง ต.เสาธงชัย อ.กันทรลักษ์จ.ศรีสะเกษ อยู่บนยอดเขาพระวิหาร สูง 657 ม. อันเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาพนมดงรัก ตามคติความเชื่อของศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกายที่เชื่อว่าพระศิวะซึ่งเป็นเทพเคารพสูงสุดและเป็นศูนย์กลางของจักรวาลสถิตอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ ยอดเขาพระวิหารยังถือเป็นเขตภูเขาศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ และความอุดมสมบูรณ์ของสรรพสิ่งของชนพื้นเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งชุมชนอยู่รอบเขาพระวิหาร ก่อนที่จะสถาปนาให้สถานที่แห่งนี้เป็นศรีศิขเรศวร ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้เป็นใหญ่แห่งขุนเขา” เป็นที่ประดิษฐานศิวลึงค์อันศักดิ์สิทธิ์ สัญลักษณ์ของพระศิวะตามความเชื่อของขอม

ภาพที่ 5 ปราสาทเขาพระวิหาร

สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ. 1545-1593) ราวพุทธศตวรรษที่ 16 ทรงสถาปนาให้เขาพระวิหารเป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพที่เรียกกันว่า กมรเตงชคตศรีศิขเรศวร เพื่อหลอมรวมคนพื้นเมืองซึ่งมีทั้งจาม ขอม ส่วย ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในระบบความเชื่อเดียวกัน ปราสาทเขาพระวิหารจึงเป็นศูนย์กลางความเชื่อเป็นศูนย์รวมแห่งพิธีกรรมการนับถือบรรพบุรุษของชนพื้นเมือง มีการอุทิศถวายที่ดิน ข้าทาส วัตถุสิ่งของแก่ปราสาทเขาพระวิหารปราสาทเขาพระวิหารจึงเป็นแหล่งจาริกแสวงบุญของทั้งกษัตริย์ขอมโบราณและกลุ่มคนพื้นเมืองบริเวณเขาพระวิหารซึ่งเดิมมีชื่อว่า กุรุเกษตร สันนิษฐานว่าปัจจุบันคือพื้นที่ อ. กันทรลักษ์ อ. ชูขันธ์ จ. ศรีสะเกษปราสาทเขาพระวิหารหันหน้าไปทางทิศเหนือ หรือหันมาทางฝั่งไทย ระยะทางจากจุดเริ่มต้นเชิงเขาไปจนถึงปราสาทประธานที่ตั้งอยู่บนยอดเขาประมาณ 850 ม. หรือเกือบ 1 กม. แบ่งออกเป็นสี่ระดับ แต่ละระดับเป็นที่ตั้งของอาคารรูปกากบาท หรือที่เรียกว่าโคปุระ ซึ่งเป็นพลับพลา หรือซุ้มประตูทางเข้าปราสาทมีสิ่งน่าสนใจตามทางเดินขึ้นปราสาทดังนี้

สิ่งน่าสนใจ

บันไดนาคหัวลิง เหตุที่เรียกบันไดนาคหัวลิง เพราะนาคมีปากสั้น หัวเกลี้ยง ๆ แทนที่จะมีหงอน หรือเครื่องเคราอย่างนาคทั่วไป บันไดนาคหัวลิงยาวกว่า 100 ม. มีลานพักสองแห่งซึ่งประดับด้วยสิงห์หินทรายขนาดใหญ่ อันมีที่มาจากความเชื่อในคติขอมว่าสิงห์เป็นสัตว์มงคลช่วยปกป้องรักษาสถานที่

ลานนาคราช เป็นลานหินกว้าง 7 ม. ยาวเกือบ 4 ม. ที่ราวบันไดมีนาคราชเจ็ดเศียรประดับอยู่ นับเป็นสัญลักษณ์ของน้ำหรือมหาสมุทรมหานทีที่พันรอบที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุหรือปราสาทประธานไว้

โคปุระชั้นที่ 1 เป็นอาคารผังรูปกากบาทหรือแบบจัตุรมุขผนังเปิดโล่ง มีประติมากรรมรูปสิงห์อยู่ที่ซุ้มประตูทั้งสี่ทิศ โคปุระนี้จำหลักลวดลายทั้งลายดอกกระจัง ลายดอกมณฑา ลายกลีบบัวซ้อนและลายประจายามก้ามปูที่สวยงามน่าชม ที่ซุ้มประตูด้านทิศตะวันออก มีทางบันไดปูด้วยหินทรายเรียกว่า ถนนบันไดหัก ลงไปแผ่นดินเขมรต่ำ ส่วนซุ้มประตูทางทิศใต้เป็นทางเชื่อมไปโคปุระชั้นที่ 2 ระยะทาง 275 ม. มีเสาหินที่เรียกว่า เสานางเรียง เป็นแถวแนวตลอดสองข้างทางข้างละ 70 ต้น มียอดเสาเป็นรูปดอกบัวตูม เสาสูง 2.15 ม.

โคปุระชั้นที่ 2 เป็นอาคารจัตุรมุขแบบเดียวกับโคปุระชั้นที่ 1 แต่มีขนาดใหญ่และมีผนังกันเป็นห้องทึบที่น่าสนใจคือประตูทางเข้าโคปุระทั้งสี่ทิศประดับด้วยทับหลังและหน้าบันซึ่งจำหลักลวดลายที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู มีรายละเอียดดังนี้

ด้านทิศเหนือ หน้าบันจำหลักเป็นรูปพระศิวะนั่งชันเข่า ส่วนทับหลังจำหลักเป็นรูปหน้ากาล ที่เสากรอบประตูจำหลักเป็นลวดลายกระจังและฤาษีนั่งพนมมือสวยงาม

ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ทับหลังและหน้าบันด้านนอกจำหลักเป็นรูปเทพนั่งชันเข่าเหนือหน้ากาล เมื่อเข้าไปด้านในจะพบประตูอีกชั้นหนึ่ง มีทับหลังสวยงามเช่นกัน เป็นรูปพระกฤษณะกำลังปลิดชีวิตนาคกาลิยะ

ด้านทิศใต้ หน้าบันกับทับหลังของซุ้มประตูด้านนี้นอกจากจะจำหลักลายที่สวยงามแล้วลายหน้าบันนั้นแสดงเรื่องสำคัญในคติพราหมณ์หรือฮินดู คือรูปเทวดากับอสูรร่วมกันกวนเกษียรสมุทร มีเทวดาสามองค์กับอสูรสามตน ช่วยกันชักเยอนาคที่พันรอบเขามันธรซึ่งเป็นแกนในการกวนน้ำ ได้เขามันธรมีเต่ารองรับซึ่งก็คือพระนารายณ์อวตาร

พระมหามณเฑียร หรือโคปุระชั้นที่ 3 ใช้เป็นที่ประทับของกษัตริย์ระหว่างเสด็จมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จึงเรียกพระมหามณเฑียร ผังอาคารเป็นรูปกากบาท หรือแบบจัตุรมุขภายในแบ่งเป็นห้าห้อง หน้าต่างมีลูกกรง เรียกว่าลูกมะหวด ซึ่งทำจากดินเผา ด้านข้างพระมหามณเฑียรมีอาคารขนาดเล็กขนานทั้งสองข้าง จากลานพระมหามณเฑียรมีบันไดเตี้ย ๆ เดินไปสู่ชั้นสูงสุดซึ่งเป็นที่ตั้งมหาปราสาท หรือปราสาทประธาน หรือบางที่เรียกว่า นภลัย ล้อมรอบด้วยระเบียงคด องค์ปราสาทก่อด้วยหินทรายบนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม สถาปัตยกรรม มีมณฑปอยู่ด้านทิศเหนือ ภายนอกระเบียงคดด้านทิศตะวันออกและตะวันตกมีอาคารหินทรายขนาดใหญ่

สันนิษฐานว่าเป็นคลังเก็บข้าวของเครื่องใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย เพื่อบูชาพระศิวะที่ถือว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุด

ชมทิวทัศน์ ปราสาทเขาพระวิหารตั้งอยู่บนยอดเขาสูงจากระดับน้ำทะเล 657 ม. เมื่อขึ้นไปสู่จุดสูงสุดบริเวณปราสาทประธานสามารถเดินออกไปที่เป็ยตาดี ซึ่งเป็นชะง่อนผาชมทิวทัศน์ของประเทศไทยที่อยู๋เบื้องล่าง เป็นมุมมองที่กว้างไกลและสวยงาม

ภาพที่ 6 ชมวิวบริเวณผาเป็ยตาดี

ปราสาทวัดสระกำแพงใหญ่ ตั้งอยู่ที่บ้านกำแพงใหญ่ ตำบลสระกำแพงใหญ่ การเดินทางใช้ทางหลวงหมายเลข 227 ห่างจากตัวจังหวัด 26 กิโลเมตรและ ห่างจากตัวอำเภอ 2 กิโลเมตร เป็นปราสาทขอมที่มีขนาดใหญ่และสมบูรณ์ที่สุดของจังหวัด ลักษณะเป็นปราสาท 3 องค์บนฐานเดียวกัน เรียงกันในแนวทิศเหนือ-ใต้ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปราสาทประธาน อยู่ตรงกลาง ก่อด้วยหินทราย มีอิฐแซมบางส่วน มีทับหลังจำหลักภาพพระอินทร์ทรงช้างบนแท่นเหนือหน้ากาล ส่วนปราสาทอีก 2 องค์ เป็นปราสาทอิฐ มีส่วนประกอบตกแต่งที่เป็นหินทราย เช่น ทับหลัง กรอบหน้าบันและกรอบเสาประตู ด้านหลังปราสาทองค์ทิศใต้มีปราสาทก่ออิฐอีก 1 องค์ ด้านหน้ามีวิหารก่ออิฐ 2 หลัง ล้อมรอบด้วยระเบียงคตก่อด้วยศิลาแลงและหินทราย มีโคปุระหรือประตูซุ้มทั้ง 4 ทิศ

ที่ตั้ง วัดสระกำแพงใหญ่ บ้านกำแพง ต. กำแพง อ. อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ ประวัติปราสาทวัดสระกำแพงใหญ่ ปราบฏจารึกที่เสาซุ้มประตูโคปุระด้านหน้า เป็นอักษรขอม

กล่าวว่า กมรเตงอัญศิวิทาส ได้ซื้อที่ดินอุทิศถวายเทวาลัยของพระอิศวร (พระศิวะ) ในมหาศักราช 694 (พ.ศ. 1585) และรายละเอียดการทำงานของข้าทาสบริวารในเทวาลัยแห่งนี้ จึงสันนิษฐานว่า ปราสาทแห่งนี้เป็นเทวาลัยในศาสนาฮินดู ไศวนิกาย คือนับถือพระศิวะเป็นเทพเคารพสูงสุดมาแต่เดิม ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นพุทธศาสนสถาน นิกายมหายานในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ที่ทรงเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา และเปลี่ยนปราสาทหินให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปแทนศิวลึงค์ ทั้งนี้ได้พบหลักฐานเป็นพระพิมพ์พระพุทธรูปปางสมาธิตามคติพุทธ นิกายมหายานที่ปรากฏประธาน

สิ่งน่าสนใจ

แผนผังปราสาท ปราสาทสระกำแพงใหญ่มีรูปแบบการวางผังที่น่าสนใจ คือ ประกอบไปด้วยปราสาททหองค์ โดยมีปราสาทสามองค์ตั้งอยู่บนฐานเดียวกันและตั้งอยู่กึ่งกลางของพื้นที่ซึ่งล้อมรอบด้วยระเบียงคด หากมองภาพรวมแล้วการวางแผนผังนี้เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล

ระเบียงคด เป็นกำแพงล้อมรอบปราสาทก่อเป็นสองชั้นทำด้วยศิลาแลง ภายในแบ่งเป็นห้อง แต่ละห้องมีช่องหน้าต่างทำด้วยหินทราย มีโคปุระหรือซุ้มประตูทั้งสี่ด้าน แต่เป็นทางเข้าออกเพียงสองด้าน คือ ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก

ปราสาทประธาน เมื่อเข้าโคปุระทางทิศตะวันออก จะเห็นปราสาทขนาดใหญ่ตั้งอยู่ตรงกลาง มีปราสาทเล็กขนาดอยู่สองข้าง ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกัน องค์ปราสาทก่อด้วยอิฐและหินทรายปราสาทประธานมีสิ่งควรมดังนี้

ทับหลังทิศตะวันออก สลักเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณอยู่เหนือหน้ากาล ซึ่งคายตัวสิงห์ออกมาเชื่อมกับพวงมาลัยเป็นชั้นช่ออย่างสวยงาม เหนือทับหลังเป็นหน้าบันที่มีภาพบุคคลนั่งในซุ้มเรือนแก้ว

ทับหลังทิศใต้ ด้านทิศใต้มีประตูหลอกที่สร้างขึ้นเพื่อประดับองค์ปราสาท เหนือประตูมีทับหลังจำหลักเป็นรูปพญานาคายแหวนแก่นางสีดาซึ่งอยู่เหนือหน้ากาล เป็นงานจำหลักที่งามประณีตมาก

หน้าบันทิศเหนือ จำหลักเป็นรูปพระกฤษณะซึ่งเป็นเทพเคารพสำคัญของคตินี้ในศาสนาฮินดู กำลังยกเขาโควรวรรณะ เป็นภาพจำหลักที่มักพบตามปราสาทขอมที่สำคัญ

บรรณาลัย ด้านหน้าของปราสาทประธานมีบรรณาลัยสองหลังหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ทั้งสองหลังก่อด้วยอิฐและหินทรายตั้งอยู่บนฐานศิลาแลง สันนิษฐานว่าเป็นที่เก็บตำราคัมภีร์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม มีสองหลังดังนี้

บรรณาลัยด้านทิศเหนือ ทับหลังเหนือประตูทางเข้าด้านนอกจำหลักเป็นรูปพระกฤษณะ ประลองยุทธ์กับม้าอยู่เหนือหน้ากาล ส่วนทับหลังด้านในอาคารจำหลักเป็นรูปพระนารายณ์ บรรทมสินธุ์ประทับเหนือ

พญาอนันตนาคราช

บรรณาลัยด้านทิศใต้ ทับหลังเหนือกรอบประตูชั้นนอกสลักเป็นรูปคชลักษณ์ คือเป็น รูปเทพองค์หนึ่งประทับในขุมเหนือหน้ากาล โดยมีข้างสองตัวยื่นวงเข้าหากันอยู่เหนือขุม และมี เทวดาร่ายรำอยู่ทั้งสองข้างส่วนทับหลังด้านในอาคารสลักเป็นรูปพระอิศวรหรือพระศิวะและพระอุ มาซึ่งเป็นพระชายาทรงโคณฑิ มีรูปบุคคลถือเครื่องสูงประดับอยู่รายรอบ

พระพุทธรูปนาคปรก ประดิษฐานอยู่ในวิหารหลังใหม่ใกล้ประตูทางเข้าวัดสระกำแพง ใหญ่ ชุดพบที่บริเวณปราสาทประธานเป็นพระพุทธรูปขอมโบราณปางนาคปรกทำจากหินทราย หน้าตักกว้าง 55 ซม. สูง 1.33 ม.

ปราสาทวัดสระกำแพงน้อย ตั้งอยู่ที่บ้านกลาง ตำบลชะยุ้ง ห่างจากตัวจังหวัด ประมาณ 8 กิโลเมตร ตามเส้นทางสายศรีสะเกษ-อุทุมพรพิสัย (ทางหลวงหมายเลข 226) อยู่ด้าน ขวามือ ปราสาทหินสระกำแพงน้อยประกอบด้วยปราสาทและวิหารก่อด้วยศิลาแลง ด้านหน้า ปราสาทมีสระน้ำใหญ่ ทั้งปราสาท วิหาร และสระน้ำ ล้วนล้อมรอบด้วยกำแพงศิลาแลง เคยมีทับหลัง ประตูสลักเป็นพระวรุณเทพเจ้าแห่งฝนประทับบนแท่น มีหงส์แบก 3 ตัว อยู่เหนือเศียรเกียรติมุข เป็นศิลปะแบบบาปวนมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 สันนิษฐานว่าปราสาทหินแห่งนี้เดิมเป็น ศาสนสถานมาก่อน แล้วต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 18 รัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อาจมีการ บูรณะหรือสร้างเพิ่มเติมขึ้นใหม่ สันเกตได้จากมีสถาปัตยกรรมแบบบาปวนอยู่ด้วย สิ่งก่อสร้าง ดังกล่าวเรียกกันในสมัยนั้นว่า “อโรคยาศาล” หมายถึง สถานพยาบาล หรือสุขศาลาประจำชุมชน นั้นเอง

4.2.2. แหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา

1.) ศูนย์กลางแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอม (เมืองพระนคร)

ปราสาทนครวัด

ถือว่าเป็นสุดยอดแห่งโบราณสถานที่มีความยิ่งใหญ่และมีความอลังการที่สุดในบรรดากลุ่มปราสาทขอมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบ การวางแผนผังก่อสร้าง ตลอดจนลวดลายการแกะสลักตกแต่งที่ล้วนถ่ายทอดได้อย่างวิจิตรตระการตาจนไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นฝีมือของแรงงานมนุษย์ที่สร้างขึ้นเมื่อเกือบพันปีมาแล้ว ตามหลักฐานระบุว่า ปราสาทนครวัดสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (Suryavaraman 2) ราวพุทธศตวรรษที่ 17 (ระหว่างปี พ.ศ. 1700-1799) เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดูลัทธิไวษณพนิกาย (นับถือพระวิษณุเป็นใหญ่) ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับระบบจักรวาล มีเขาพระสุเมรุอันศักดิ์สิทธิ์เป็นศูนย์กลางของจักรวาลหรือของโลก ความเชื่อเหล่านี้สะท้อนออกมาในรูปของแผนผังปราสาทที่มีปราสาทประธานเปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ เป็นศูนย์กลางของจักรวาลมีหลังคาซ้อนกัน 7 ชั้นของปราสาทประธานหมายถึงภูเขาที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ 7 ชั้น ฐานปราสาท 3 ชั้น หมายถึง ดิน น้ำ ลม ซึ่งเป็นที่ตั้งของเขาพระสุเมรุ และคูน้ำชั้นนอกก็หมายถึงมหาสมุทรที่ล้อมรอบจักรวาล นอกจากนี้นครวัดยังเป็นปราสาทขอมแห่งเดียวที่สร้างหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ซึ่งถือว่าเป็นทิศของผู้ตาย นักปราชญ์ตะวันตกจึงสันนิษฐานว่าการสร้างปราสาทนี้คงสร้างเพื่ออุทิศให้ผู้ตายไปแล้ว และคงเป็นเก็บพระบรมศพของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ตามความเชื่อที่ว่าเมื่อพระองค์สวรรคตแล้วพระองค์จะหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับเทพเจ้าแล้วสถิตอยู่ที่เทวสถานอันเปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุนี้

แผนผังของปราสาทนครวัดประกอบด้วยฐานเป็นชั้นซึ่งซ้อนกันอยู่ 3 ชั้น กับเทวาลัยซึ่งตั้งอยู่บนพื้นดิน ฐานแต่ละชั้นประกอบด้วยระเบียง ซุ้มประตูหรือโคปุระ 4 แห่ง และอาคารที่มุมระเบียง ฐานชั้นบนจะเล็กและสูงกว่าฐานชั้นล่าง ฐานชั้นบนสุดมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีปราสาท 5 หลังตั้งอยู่ หลังหนึ่งอยู่ตรงกลางและอีก 4 หลังอยู่ที่มุม ฐานอีก 2 ชั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ฐานที่ยื่นยาวออกไปนี้สามารถสร้างบรรณาลัยขึ้นได้ 2 หลังบนฐานชั้นกลางและอีก 2 หลังบนฐานชั้นแรก

คูน้ำชั้นนอกสุดที่ล้อมรอบปราสาทนครวัดนั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาดกว้างยาวรวมกันประมาณ 5 กิโลเมตรครึ่ง คูน้ำมีความกว้างประมาณ 200 เมตร ทางเข้าด้านทิศตะวันตก ต้องเดินข้ามสะพานที่ปูด้วยแผ่นหินข้ามคูน้ำนี้ก่อนถึงกำแพงศิลาแลงชั้นนอก ขนาด 1,000 x 500 เมตร ซึ่งล้อมรอบหมู่ปราสาททั้งหมดไว้อีกชั้นหนึ่ง พื้นที่ทั้งหมดภายในกำแพงมีขนาด 1,600,000 ตารางเมตร นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าจะต้องใช้หินทรายจากเทือกเขา

พนมกุเลน ที่อยู่ห่างไปประมาณ 50 กิโลเมตร ในการก่อสร้างรวมกว่า 600,000 ลูกบาศก์เมตร และต้องใช้ช่างกว่า 40,000 เชือก แรงงานคนอีกนับแสน เพื่อสร้างเทวสถานเก็บพระบรมศพของพระมหากษัตริย์ขอมพระองค์นี้

ภาพที่ 7 ปราสาทนครวัด

นครธม (เมืองพระนคร)

สร้างขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (Jayavarman 7) ราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นเมืองหลวงสุดท้ายของอาณาจักรขอมโบราณ ตั้งอยู่ถัดจากปราสาทนครวัดไปทางทิศเหนือประมาณ 1,500 เมตร ระหว่างเส้นทางหากหันหน้าไปทางซ้ายที่อยู่ทางทิศตะวันตกจะมองเห็นปราสาทพนมบาเค็ง ซึ่งสร้างขึ้นบนยอดภูเขาและถัดไปจะเห็นปราสาทบักชีจำกรอยู่ทางด้านซ้ายเช่นกัน ผู้ที่ยังสับสนระหว่างนครวัดกับนครธม จึงขออธิบายเพื่อความเข้าใจดังนี้ “นครวัด” ไม่ใช่เมืองแต่เป็นปราสาทที่เป็นศูนย์กลางของเมือง “ยโสธรปุระ” หรือ “เมืองพระนคร” และเป็นศาสนสถาน ส่วน “นครธม” เป็นเมืองหลวง บางเรียกเป็น “เมืองพระนครหลวง และมี “ปราสาทบายัน” เป็นศูนย์กลางของเมือง ฉะนั้นจึงไม่มีปราสาทนครธมตามที่หลายคนเข้าใจ เหตุผลที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ทรงโปรดให้สร้างเมืองหลวงขึ้นใหม่ก็มีการตีความหลายอย่าง บ้างก็ว่าเป็นเพราะเมืองเก่าถูกโจมตีจนเสียหายยับเยิน บ้างก็สันนิษฐานว่าเป็นเพราะพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงเปลี่ยนความเชื่อมานับถือศาสนาพุทธ สัญลักษณ์ประกอบความเชื่อก็ย่อมต้องเปลี่ยนไป

เมืองหลวงเก่าที่เต็มไปด้วยความเชื่อและความศรัทธาต่อพระอิศวรและพระวิษณุ พระองค์จึงทรงสร้างเมืองใหม่ให้แข็งแรงมั่นคงและสร้างสัญลักษณ์ต่างๆ ตามความเชื่อใหม่ไว้อย่างเหมาะสม

นครธรรมสร้างเลียนแบบจักรวาลโดยมีปราสาทบาเยนเป็นศูนย์กลางจักรวาล สัญลักษณ์ความเชื่อระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์ กำแพงพระนครเปรียบเสมือนภูเขาที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ และคูน้ำล้อมรอบก็เปรียบเสมือนมหาสมุทร คำว่า “นคร” แปลว่า เมือง ส่วน ธรรม แปลว่า ใหญ่ นครธรรมจึงมีความหมายว่า “เมืองใหญ่ สร้างขึ้นหลังจากที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงกอบกู้เอกราชจากพวกจาม เมืองใหม่นี้สร้างอย่างมีระเบียบแบบแผนและใหญ่โต มีแผนผังเป็นสี่เหลี่ยม กำแพงศิลาแลงล้อมรอบทั้งสี่ทิศ กว้าง ยาว ด้านละ 3 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 9 ตารางกิโลเมตร ภายในกำแพงเมืองนครธรรมมีโบราณสถานที่สำคัญมากมาย รอบนอกของกำแพงเมืองนครธรรมมีคูน้ำยาวประมาณ 100 เมตร ล้อมรอบเมืองอีกชั้นหนึ่ง กลางกำแพงสี่ด้านมีทางเข้า หรือ ประตูเมือง ซึ่งมีอยู่ 5 ประตู คือ ประตูทางทิศตะวันตกเรียกว่า “ประตูตาเกา” ประตูทางทิศเหนือเรียกว่า “ประตูไดฉบัง” ประตูทางทิศใต้เรียกว่า “ประตูทะเลระดม” ประตูทางทิศตะวันออกมี 2 ประตู คือ “ประตูชัย” (Victory Gate) ซึ่งถือว่าเป็นประตูฤกษ์ประตูชัยสำหรับกองทัพทหารขอมใช้ผ่านเข้าออกเวลาทำศึกสงคราม ถัดลงมาใกล้ๆ กันเรียกว่า “ประตูผี” (Dead Gate) ใช้เป็นประตูสำหรับนำศพผู้ตายออกไปเผานอกเมือง ประตูเมืองทุกประตูจะประกอบไปด้วยประติมากรรมลอยตัว แต่มีสภาพชำรุด มีเพียงประตูด้านทิศใต้ได้รับการบูรณะมีสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์กว่าประตูด้านอื่น และเป็นเส้นทางที่นักท่องเที่ยวจะเข้าไปชมเมืองนครธรรมได้

ภาพที่ 8 ปราสาทบาเยน (นครธรรม)

ปราสาทนครวัดและนครธม ถือว่าเป็นศูนย์กลางความยิ่งใหญ่ของแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา หรือที่เรียกว่า “เมืองพระนคร” จากการศึกษาสามารถแบ่งย่อยกลุ่มปราสาทอื่นๆ ที่อยู่รายล้อมปราสาทนครวัดและนครธมตามทิศทางของกลุ่มปราสาทต่างๆ ดังนี้

2.) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมทางทิศใต้ของเมืองพระนคร ปราสาทพนมบาเค็ง

ปราสาทพนมบาเค็งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ายโศวรมันที่ 1 (Yasovarman 1) ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 15 มีฐานะเป็นเทวสถานแห่งแรกและเป็นศูนย์กลางของเมือง “ยโศธรปุระ” หรือเมืองพระนคร หลังจากย้ายราชธานีมาจากเมือง “หริหราลัย” รวมถึงเป็นศูนย์กลางของโลกและจักรวาลตามคติความเชื่อของศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย มีปราสาทองค์กลางเป็นประธานสำหรับประดิษฐานศิวลึงค์อันเป็นรูปเคารพที่มีความสำคัญสูงสุดทางศาสนา สร้างด้วยหินทรายบนภูเขาขนาดย่อมที่มีความสูงประมาณ 65 เมตร ซึ่งถูกดัดแปลงให้มีฐานเป็นชั้นๆ โดยมีปราสาทองค์กลางตั้งอยู่บนยอดเขา 1 องค์ และปราสาททิศตามมุมทั้ง 4 รวม 5 องค์ ทั้งหมดสร้างขึ้นบนฐาน 5 ชั้น ซึ่งในแต่ละชั้นก็มีปราสาทบริวาร 12 องค์ นอกจากนี้ยังมีปราสาทขนาดเล็กตั้งเรียงบนพื้นดินรอบฐานชั้นล่างสุดคล้ายแนวกำแพงอีก 44 องค์ นับรวมปราสาททั้งหมดยกเว้นปราสาทองค์กลางก็จะได้ 108 ปราสาท ซึ่งมีเลข 1,0, และ 8 เช่นเดียวกับคัมภีร์พระเวทที่มีคาถา 10,800 บท ความลึกซึ้งซับซ้อนเกี่ยวกับคติการสร้างปราสาทแห่งนี้ยังคงทิ้งปมปริศนาให้นักโบราณคดีรุ่นใหม่ได้ค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันปราสาทบาเค็งอยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม ในช่วงหน้าฝนไม่สามารถขึ้นไปชมได้ เนื่องจากสภาพเส้นทางที่จะขึ้นไปชนั้นพังทลายลงเป็นบางส่วน แต่ในช่วงหน้าแล้งสามารถขึ้นไปชมได้ โดยการเดินขึ้นบันได หรือ จะนั่งช้างที่เขามีการเตรียมไว้บริการก็ได้ ภาพแกะสลักนางอัปสรที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างจากศิลปะยุคอื่นๆ ตรงรายละเอียดของผ้านุ่งที่มีจีบรอบตัวอันเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะแบบบาเค็ง และแกะกรัสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาทรงเรียกนางอัปสรที่ปราสาทบาเค็งว่า “นางอัปสรานุ่งกระโปรงพลีท” นอกจากนี้ยังมีรูปพระพิฆเนศวร และพระยมทรงมหิงสา ซึ่งเป็นเทพเจ้ารักษาทิศใต้

ยามเย็นปราสาทบาเค็งบนภูเขาแห่งนี้จะได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นพิเศษในช่วงหน้าแล้งนักท่องเที่ยวขึ้นไปชมพระอาทิตย์ยามอัสดงเหนือผิวน้ำของบารายตะวันตกที่มีความกว้างใหญ่และเว้งว้าง อีกทั้งยังสามารถมองเห็นทัศนียภาพอันสวยงามในมุมสูงของปราสาทนครวัดด้วย การขึ้นสู่ยอดเขาสามารถเลือกได้สองทางดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นคือทางแรกทางตรง (บันได) ซึ่งจะมีความสูงและชันมากแต่ระยะทางจะสั้นกว่า เส้นทางที่สอง คือเดินตามทางช้าง หรือถ้าต้องการความสะดวกก็มีช้างให้เขานั่งขึ้นไปอย่างสบาย

ปราสาทปักชีจำกรง

ตั้งอยู่ทางซ้ายมือก่อนถึงประตูทางเข้าทิศใต้ของนครธรรม สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้า
 ธรรมชาวมันที่ 1 (Harshavarman 1) ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 เพื่ออุทิศถวายแด่
 พระราชบิดาและมารดาของพระองค์ เทวสถานเป็นปราสาทหลังเดี่ยวสร้างขึ้นบนฐานศิลาแลง
 สี่ชั้นคล้ายทรงปิรามิด ปราสาทแห่งนี้ไม่ค่อยเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว อาจเป็นเพราะปราสาท
 แห่งนี้ไม่มีลักษณะที่โดดเด่น หรือไม่อลังการ ซึ่งถ้าเปรียบกับนครธรรม นครวัด และพนมบาเค็งแล้ว
 ปราสาทปักชีจำกรงถือว่าเทียบไม่ติดเลย

3.) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมทางทิศเหนือของเมืองพระนคร

ปราสาทพระขรรค์

สร้างขึ้นในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (Jayavarman 7) ราวพุทธศตวรรษที่ 18
 มีสถานะเป็นพุทธสถานหรือเป็นวัด เนื่องจากในพุทธศาสนาลัทธิมหายานตั้งอยู่นอกกำแพงเมือง
 นครหลวง ห่างจากปราสาทบายนไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ราว 3 กิโลเมตร พระเจ้า
 ชัยวรมันที่ 7 ทรงสร้างปราสาทแห่งนี้นอกกำแพงเมืองนครหลวง ห่างจากปราสาทบายนไปทาง
 ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ราว 3 กิโลเมตร พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงสร้างปราสาทแห่งนี้เพื่อถวาย
 แด่พระเจ้าธรินทรวรมันที่ 2 พระราชบิดาของพระองค์

จารึกของปราสาทพระขรรค์ได้กล่าวสรรเสริญถึงการสร้างเมืองนี้ซึ่งมีนามว่า “ชัยศรี”
 (โขดลาภแห่งชัยชนะ” ไว้ในบทที่ 32 ว่า “ณ สถานที่ในการรบซึ่งเป็นที่รองรับโลหิตของศรัตรู
 พระองค์ได้ทรงประสบชัยศรี (ชัยชนะ) พระองค์ได้ทรงสร้างเมืองซึ่งมีนามเช่นนี้ (ชัยศรี) ณ
 สถานที่แห่งนั้น ศิลาและดอกบัวได้เปลี่ยนสีแห่งพื้นดิน และยังคงส่องแสงอยู่ในปัจจุบันเปรียบ
 ประดุจว่าได้ถูกขลิบด้วยเลือด” จากจารึกดังกล่าวปราสาทแห่งนี้น่าจะมีชื่อเดิมว่า “ปราสาท
 ชัยศรี” มาแต่ก่อน แต่ต่อมาได้ขนานนามใหม่ว่า “ปราสาทพระขรรค์” อันหมายถึง พระแสงดาบ
 คักคิสิทธิ์ที่ทำให้พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้รับชัยชนะเหนืออริราชศัตรู และเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานแห่ง
 ชัยชนะของพระองค์ นอกจากนี้จารึกยังได้กล่าวสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระองค์ในฐานะที่
 เป็นจอมทัพและนักปราชญ์ ผู้กอบกู้อาณาจักรขอมจากการครอบครองของพวกจาม
 แห่งอาณาจักรจามปา รวมถึงพระราชกรณียกิจที่สำคัญคือ ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดให้
 สร้าง “บ้านมีไฟ” หมายถึง ที่พักของผู้จาริกแสวงบุญ และสร้าง “อโรคยาศาล” หรือ โรงพยาบาล
 ตลอดเส้นทาง รวมทั้งสิ้น 121 แห่ง แต่ละแห่งจะอยู่ห่างกันประมาณ 15 กิโลเมตร

ปราสาทนาคพัน

ตั้งอยู่นอกกำแพงทางด้านทิศเหนือของเมืองพระนคร สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (Jayavarman 7) ราวพุทธศตวรรษที่ 8 สถานที่ที่พระองค์ทรงมีชัยชนะเหนือกองทัพจาม แผนผังการสร้างปราสาทมีลักษณะพิเศษที่ไม่เหมือนปราสาทอื่นๆ คือ ปราสาทเปรียบเสมือนเกาะลอยอยู่กลางสระน้ำใหญ่รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกว้างยาวด้านละ 72 เมตร และมีสระขนาดเล็กอยู่ด้านข้างทั้งสี่ทิศ สระใหญ่มีชื่อว่า "สระชัยตระภูากะ หรือสระอินดาตจำลอง" กลางสระมีเกาะกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 15 เมตร สูง 3.50 เมตร เรียกว่า "เกาะราชยศรี หรือ เกาะชัยศรี" ซึ่งเป็นที่ตั้งของปราสาทเดียว ประดิษฐานอยู่บนฐานรูปดอกบัว และรอบดอกบัวมีพญานาคสองตัวเอนหางเกี่ยวระหวัดหัวแล้วพันรอบฐานดอกบัวนี้ไว้เป็นรูปครึ่งวงกลม หัวหันไปทางทิศตะวันออกแล้วชูคอแผ่พังพาน ตรงข้ามกับหางซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก พญานาคทั้งสองตัวมีชื่อว่า "นันทะ และอุพานันทะ" นี่จึงเป็นที่มาของชื่อปราสาทว่า "ปราสาทนาคพัน"

ปราสาทตาสม

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของปราสาทนาคพัน สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ราวพุทธศตวรรษที่ 18 และขยายเพิ่มเติมในรัชสมัยเจ้าอินทรวรมันที่ 2 มีลักษณะและรูปแบบคล้ายคลึงกับปราสาทพระขรรค์ ปราสาทตาพรหม และปราสาทบันทายคูฏี คือ เป็นพุทธสถานเนื่องในศาสนาพุทธลัทธิมหายาน ที่มีขนาดเล็กที่สุดในบรรดาปราสาทอื่นๆ

อาราบริเวณของปราสาทล้อมรอบด้วยกำแพงดินกว้าง 240 เมตร ยาว 200 เมตร มีโคปุระแบบเดียวกับที่ปราสาทบายนทั้งสี่ทิศ นอกจากนี้ยังมีบรรณาลัยตั้งอยู่ภายในระเบียงคต 2 แห่ง คือทางทิศตะวันออกเฉียงออกเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนภาพสลักพบได้ตามเสาประดับกรอบประตู และผังปราสาท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรูปนางอัปสรและพรรณพฤกษา คาดว่าลวดลายเหล่านี้จะเป็นรูปแบบของศิลปะแบบบายนในยุคต้น

4.) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมทางทิศตะวันออกของเมืองพระนคร

ปราสาทตาแก้ว

สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 (Jayavarman 5) ราวพุทธศตวรรษที่ 16 เพื่อบูชาพระศิวะ เป็นศาสนสถานแห่งแรกของขอมที่สร้างด้วยหินทรายทั้งหมด ปราสาทตาแก้วนี้ถือว่าเป็นปราสาทหินที่มีความสวยงามมากแห่งหนึ่งในเขตเมืองพระนคร ประกอบด้วยหมู่ปราสาท 5 หลังอยู่บนฐานเดียวกัน และมีปราสาทบริวารอีก 4 หลัง มีฐานเป็นชั้น 5 ชั้น ปราสาทหลังกลางสูงถึง 22 เมตร บนฐานชั้นที่ 2 มีระเบียงคตยาวติดต่อกันเป็นวง ปราสาทตาแก้วมีการ

สลักลวดลายน้อยมาก ตามหน้าบัน ทับหลัง และผนังไม่มีลวดลายใดๆปรากฏ เนื่องจากตัวปราสาทตั้งอยู่บนฐานที่สูงมาก จึงไม่มีต้นไม้อื่นขึ้นปกคลุมเลย

ปราสาทตาพรหม

เป็นปราสาทขนาดใหญ่อยู่ทางทิศตะวันออกของนครธม สร้างขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 (ค.ศ. 1186) เพื่ออุทิศถวายแด่พระมารดาชัชวราชจุทามณีที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ปราสาทแห่งนี้จึงเป็นที่ประดิษฐานพระรูปของพระราชชนนีของพระองค์ ซึ่งเป็นรูปของพระนางปรัชญาปารมิตา “เทพีแห่งปัญญา” ผู้เป็นมารดาของพระเจ้าทั้งปวงตามความเชื่อทางพุทธศาสนาลัทธิมหายาน ลักษณะพิเศษของปราสาทเล็กๆ ก่อด้วยศิลา สำหรับทำเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ มีโบสถ์ วิหาร และหอพระไตรปิฎก เพื่อใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้าหลักธรรมคำสอน รวมทั้งยังใช้เป็นสถานที่ฟังเทศน์ฟังธรรมของเหล่าภิกษุสงฆ์

จากหลักฐานจารึกที่พบได้ระบุถึงบรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับปราสาทแห่งนี้ คือ “มีผู้ชาย 400 คน พระผู้ใหญ่ 18 รูป พระภิกษุสงฆ์ 2,740 รูป มีผู้ช่วยทำงาน 2,232 คน นางระบำ 615 นาง ราชกุมารี 12,640 รวมทั้งชายหญิงผู้มีหน้าที่ทำงานรับใช้เทพเจ้าอีก 66,625 คน รวมเบ็ดเสร็จ 79,365 คน ซึ่งมีทั้งพวกพม่า จาม และชนเผ่าต่าง” ลักษณะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ การมีภาพสลักพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรประดับอยู่ทั่วไปตามหน้าบัน ทับหลัง และผนังระเบียงปราสาท โดยเฉพาะที่หน้าบันของบรรณาลัยหรือหอพระไตรปิฎกของปราสาทแห่งนี้ มีภาพพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรซึ่งมี “อมิตาภะ” (พระพุทธรูปนั่งปางสมาธิ) ประดิษฐานบนมวยผม ซึ่งถือว่าเป็นภาพสลักที่สำคัญตามคติในศาสนาพุทธนิกายมหายาน

สระสระ (สระสระ)

เป็นสระน้ำที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าราเชนทรวรมัน และพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 มีลักษณะกว้างขนาด 800 x 400 เมตร มีลานหินทรายขนาดเล็กรูปกากบาทหันหน้าออกทั้ง 4 ด้าน ขอบสระมีท่อน้ำก่อกด้วยหินทราย ตกแต่งด้วยประติมากรรมลอยตัวรูปสิงห์ทั้ง 2 ข้างของหัวบันได ที่บันไดทางลงสระไปยังลานจตุรมุขประกอบด้วยประติมากรรมรูปขนาด 7 เศียร ส่วนกลางสระน้ำมีฐานปราสาท ซึ่งสันนิษฐานว่าคงเป็นอาคารที่สร้างด้วยไม้แต่ผุพังไปตามกาลเวลา สระสระ เป็นสระน้ำที่พระมหากษัตริย์ลงสระน้ำก่อนจะเข้าไปยังปราสาทบันทายภูฏี ซึ่งจะอยู่ใกล้ๆกันสามารถเดินข้ามถนนไปก็ถึงกันได้

ปราสาทบันทายกุฎี

สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 และขยายเพิ่มเติมในสมัยเจ้าอินทรวรมันที่ 2 ปราสาทบันทายกุฎีมีลักษณะและรูปแบบคล้ายคลึงกับปราสาทพระขรรค์ และ ปราสาทตาพรหม คือ เป็นพุทธสถานเนื่องในศาสนาพุทธลัทธิมหายาน แต่มีขนาดเล็กกว่า คำว่า บันทาย แปลว่า กำแพง ส่วนคำว่า กุฎี แปลว่า กุฏิ รวมกันแล้วแปลว่า วัดที่มีกำแพงเป็นสังฆาวาส ภาพสลักที่พบได้ส่วนใหญ่เป็นรูปนางอัปสรรำรำ

5.) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอม ที่ใกล้กับบารายตะวันออก

ปราสาทแปรรูป

สร้างขึ้นในสมัยของพระเจ้าราเชนทรวรมันที่ 2 ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 16 (พ.ศ.1504) เป็นเทวสถานเนื่องในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย จัดเป็นปราสาทหลวงในรัชสมัยของพระองค์ ก่อนที่จะย้ายเมืองหลวงจากตำบลโศภนครมายังเมืองยโสธรปุระ หรือพระนคร ผนังปราสาทประกอบด้วยฐานสี่เหลี่ยมซ้อนกันเป็นทรงปิรามิด ตัวปราสาทจำนวน 5 หลังตั้งอยู่เหนือฐานอิฐ 3 ชั้น มีปราสาทประธานอยู่ตรงกลาง ส่วนปราสาทที่ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน บันได้ขึ้นสู่ปราสาทประธานค่อนข้างชัน เดิมคงเป็นที่ตั้งประติมากรรมรูปโคนนทิพาหนะของพระศิวะ ก่อนขึ้นถึงปราสาทประธานมีหีบหินทรายอยู่ทางทิศตะวันออกลักษณะคล้ายหีบศพ จึงมีข้อสันนิษฐานว่า คงจะใช้สำหรับบรรจุพระบรมอัฐิของพระมหากษัตริย์ เมื่อมีการเผาพระศพแล้วก็ต้องมีการนำอัฐิไปแปรรูป คือวางเรียงเป็นรูปคล้ายคน มีการสร้างอัฐิเสร็จจึงบรรจุลงในหีบ จึงเป็นที่มาของปราสาท ดังที่นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าปราสาทแห่งนี้ น่าจะเป็นสถานที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระเจ้าราเชนทรวรมันที่ 2 แล้วนำอัฐิของพระองค์ไปแปรรูป แบบเดียวกับธรรมเนียมไทยที่เราได้รับมาจากขอมแต่เราเรียก “แปรอัฐิ” ก่อนบรรจุอัฐิไว้ในเทวสถานแห่งนี้

ปราสาทแม่บุญตะวันออก

สร้างขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าราเชนทรวรมันที่ 2 ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 แผนผังการสร้างปราสาทคล้ายกับปราสาทแปรรูป คือ มีปราสาทประธานสูงใหญ่อยู่ตรงกลาง และปราสาทบริวารตามทิศทั้งสี่ เปรียบประหนึ่งวิหารจำลองที่สร้างอยู่บนยอดเขา ปราสาททั้ง 5 หลังถูกสร้างอยู่บนฐานเดียวกัน ในรัชสมัยของพระเจ้ายโสธรวรมันที่ 1 พระองค์โปรดให้สร้างบารายที่มีความยาว 7 กิโลเมตร และกว้าง 1.8 กิโลเมตร และลึก 4 เมตร ทางทิศตะวันออกเพื่อเป็นแหล่งกักเก็บน้ำไว้ใช้ภายในเมืองพระนครและขนานนามบารายแห่งนี้ว่า “ยโสธรตฎากะ” สระน้ำของพระเจ้า

ยโคตรวรรมันที่ 1 และปราสาทแม่บุญตะวันออกก็ได้สร้างกลางบาราย แต่ปัจจุบันน้ำได้เหือดแห้งไปหมดจึงดูเหมือนกับปราสาทตั้งอยู่บนพื้นดิน

6.) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอม นอกเมืองพระนคร ปราสาทบันทายศรี

เป็นปราสาทที่อยู่ปลายทางสุดก่อนที่จะเดินทางมาช่องสะง่า ปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16 ในรัชสมัยพระเจ้าราชนทรวรมันที่ 2 แต่มาแล้วเสร็จในสมัยของพระราชโอรสคือพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 ปราสาทบันทายศรีเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย สันนิษฐานว่าสร้างโดยพระครูพราหมณ์ยัชญวราหะ ซึ่งมีชีวิตยาวนานถึงสองรัชกาล มีวัตถุประสงค์การสร้างเพื่อถวายแด่ “ตรีภูวนมเหศวร” หรือผู้เป็นใหญ่แห่งโลกทั้งสาม บางกระแสบอกว่าเป็นการสร้างโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 ราชโอรสของพระเจ้าราชนทรวรมันที่ 2 เพื่ออุทิศถวายแด่พระครูพราหมณ์ยัชญวราหะ ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของพระองค์

ปราสาทบันทายศรี อยู่ห่างจากตัวเมืองเสียมราฐประมาณ 50 กิโลเมตร ได้รับการขนานนามว่า “รัตนชาติที่แท้แห่งสถาปัตยกรรมขอม” การแกะสลักหินด้วยลวดลายที่ละเอียดอ่อนสวยงาม บนหินทรายสีชมพู ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของปราสาทบันทายศรี ที่มาของชื่อเชื่อว่ามาจากปรางค์ประธานที่มีฐานคล้ายพุ่มบายศรีที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ภาษาเขมรเรียกพุ่มบายศรีว่า “ไบสเรย” จึงเรียกปราสาทแห่งนี้ว่า “ปราสาทไบสเรย” แต่ต่อมามีคนสังเกตเห็นว่าลวดลายสลักที่พบสลักได้ละเอียดอ่อนคล้ายความอ่อนหวานของกุลสตรี จึงเปลี่ยนมาเรียกว่า “บันทายศรี” ซึ่งแปลตรงตามตัวภาษาเขมร มีความหมายว่า “ป้อมสตรี” หรือ “กำแพงของสตรี”

กบาลสะเปียน

เป็นกลุ่มศิวิลิ่งที่ถึงสลักไว้ใต้พื้นน้ำ สันนิษฐานว่าสลักขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าอุทัยทิตยวรมันที่ 2 ราวพุทธศตวรรษที่ 16 “กบาล” (กะ-บาน) หมายถึง หัว ส่วนคำว่า “สะเปียน” หมายถึง สะพาน รวมสองคำเข้าด้วยกัน หมายถึง หัวสะพาน ซึ่งน่าจะหมายถึงแนวก้อนหินที่มีลักษณะคล้ายสะพานที่ทอดยาวข้ามลำธารสายเล็กๆ ที่ซึ่งมีต้นน้ำอยู่ที่พนมกุเลนไหลไปรวมกับแม่น้ำเสียมเรียบแล้วไหลลงทะเลสาบน้ำจืด พื้นที่ลำธารซึ่งเป็นหิน และชอกหินที่น้ำไหลผ่านนั้นมีภาพแกะสลักตามความเชื่อในศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย คือ ศิวลิ่งค์ จำนวนมากคู่กับฐานโยนีเรียงรายกันจนดูแล้วเหมือนหน้าผาน้ำตก นอกจากนี้ยังมีรูปแกะสลักนารายณ์บรรทมสินธุ์อยู่หลายจุดบริเวณที่ตั้งของกบาลสะเปียน อยู่ห่างจากปราสาทบันทายศรีประมาณ 12 กิโลเมตร

4.2.3. จุดผ่านแดนช่องสะง่า อ.ภูสิงห์ จ.ศรีสะเกษ ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว สังคมและวัฒนธรรม ไทย – กัมพูชา

ช่องสะง่าเป็นช่องทางทางธรรมชาติที่ติดต่อในด้านชายแดนราชอาณาจักรไทยกับพระราชอาณาจักรกัมพูชา ที่สามารถเชื่อมต่อกับความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศที่มีระยะทางสั้นสุดเป็นเส้นทางที่ใช้สัญจรมา แต่โบราณ เรียกว่า "เส้นทางสายลวด" เนื่องจากช่องสะง่าเป็นเส้นทางที่รัฐบาลไทยเคยใช้เป็นเส้นทางสำหรับสร้างเสาโทรเลขเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดศรีสะเกษกับจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดเสียมราฐประเทศกัมพูชามาตั้งแต่อดีต ฉะนั้นช่องสะง่าจึงเป็นเส้นทางที่ถูกขนานนามว่า "เส้นทางสายลวด" การเดินทางจากอำเภอเมืองศรีสะเกษไปถึงช่องสะง่า ใช้ระยะทาง 94 กิโลเมตร หมู่บ้านที่มีชาวบ้านอาศัยอยู่และจัดว่าเป็นหมู่บ้านที่อยู่สุดท้ายก่อนจะไปถึงช่องสะง่าคือหมู่บ้านแฮร์ไปร์ ใช้ระยะทางจาก บ้านแฮร์ไปร์ ถึง ช่องสะง่า 12 กิโลเมตร บริเวณข้างเป็นพื้นที่ที่มีความสวยงามของธรรมชาติ ระยะทางจากสนามบินนานาชาติอุบลราชธานี ถึงช่องสะง่า ระยะทาง 155 กิโลเมตร ออกจากช่องสะง่า เข้าเขตพระราชอาณาจักรกัมพูชา ระยะทางเพียง 16 กิโลเมตรจะถึงอำเภอ อัลลองเวง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นชุมชนหนาแน่นมากแห่งหนึ่งและจากอำเภออัลลองเวง ไปจังหวัดเสียมราฐ (นครวัด, นครธม) ระยะทาง 135 กิโลเมตร

การเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่าจะสร้างประโยชน์ให้ทั้งสองประเทศ คือประเทศไทย และ ประเทศกัมพูชา ได้โดยตรง ทั้งด้านเศรษฐกิจ การค้าขาย การท่องเที่ยว และยังเป็น การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศให้มีความแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น พิจารณาจากโอกาสแล้วสามารถแยกจุดเด่นที่สำคัญที่จะเกิดผลได้ดังนี้

จุดผ่านแดนช่องสะง่า ถือว่าเป็นจุดผ่านแดนที่อยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของโลก ที่เป็นสิ่งมหัศจรรย์ 1 ใน 7 ของโลก อยู่ใกล้ที่สุด นั่นก็คือ นครวัด ที่ตั้งอยู่ ณ จังหวัดเสียมราฐ ประเทศกัมพูชา ช่องสะง่ามีเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงกับอำเภออัลลองเวง ถึง จังหวัดเสียมราฐ ประเทศกัมพูชา เรียกว่าเส้นทางหมายเลข 67 มีระยะทางประมาณ 135 กิโลเมตร (เป็นถนนลูกรัง 104 กิโลเมตร และเป็นถนนลาดยางประมาณ 31 กิโลเมตร) ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง ถนนลูกรังมีสภาพเป็นถนนลูกรังบดอัดแน่น พื้นผิวการจราจรกว้างประมาณ 12 – 16 เมตร นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ตลอดปี เช่น นครธม ปราสาทบายอน ปราสาทตาพรหม พนมบาเค็ง ทะเลสาบน้ำจืด เป็นต้น ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้มีอยู่ในพื้นที่จังหวัดเสียมราฐทั้งหมด จึงถือว่าเป็นจุดแข็งที่สำคัญอย่างมากในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศกัมพูชา การเชื่อมโยง

การท่องเที่ยวโดยใช้เส้นทางจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า จึงเป็นเส้นทางที่มีใกล้ที่สุดกว่าทุกเส้นทางที่มีการเชื่อมโยงไปสู่จังหวัดเสียมราฐโดยนับระยะทางจากชายแดนประเทศไทย (สริยะ อมรโรจวิวัฒน์ : 2546)

นอกจากแหล่งที่เที่ยงที่ที่ยิ่งใหญ่ภายในจังหวัดเสียมราฐประเทศกัมพูชาแล้ว ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญๆ ทั้งด้านประเทศไทยและพื้นที่ใกล้เคียงบริเวณจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่าด้านประเทศกัมพูชา ด้านประเทศไทย มีแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงที่สำคัญ คือ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทหินสระก้าน้อย ปราสาทหินสระกำแพงใหญ่ และปราสาทหินเขาพระวิหาร จังหวัดศรีสะเกษ ฯลฯ ซึ่งถือว่าเป็นเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตประเทศกัมพูชาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีแหล่งท่องเที่ยวอย่างอื่นที่น่าสนใจมากมาย ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตชาว อื่นๆอีกมากมายให้นักท่องเที่ยวได้เลือกใช้บริการ

ประเทศกัมพูชามีบริเวณจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า และ พื้นที่บริเวณใกล้เคียง ก็มีสถานที่ที่มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ เช่น ตลาดช่องสะง่า ที่มีสินค้าขนานานาชนิดราคาถูก ผาต้าม็อก (เปี้ยต้าม็อก) อนุสาวรีย์พลพลต ผู้นำเขมรแดงที่ยิ่งใหญ่ พิพิธภัณฑ์บ้านต้าม็อก อ่างเก็บน้ำต้าม็อก นายพลคู่บุญบารมีของพลพลต และเป็นผู้นำเขมรแดงยุคสุดท้าย

นอกจากนี้เส้นทางดังกล่าว (หมายเลข 67) ยังสามารถเชื่อมโยงไปสู่เวียดนามและลาวได้ ซึ่งหมายถึง เส้นทางสำคัญที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ทั่วโลก “เส้นทางเดียวท่องเที่ยวได้ 4 ประเทศ” (ไทย, กัมพูชา, เวียดนาม, ลาว)

กล่าวโดยสรุปแล้ว การเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า นอกจากจะเชื่อมโยงด้านเศรษฐกิจและ ยังเป็นจุดสำคัญที่จะเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้และประเทศกัมพูชาได้เป็นอย่างดี

4.2.4. ประวัติความเป็นมาและผลการดำเนินงานจัดตั้งโครงการเปิดจุดผ่านแดนถาวร ช่องสะง่า อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ

เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2544 คณะรัฐมนตรี ได้มีมติเห็นชอบ “โครงการนำร่องการปรับปรุงการบริหารงานจังหวัด” โดยการปรับให้จังหวัดมีฐานะเสมือนหน่วยธุรกิจเชิงยุทธศาสตร์ รวมทั้งปรับปรุงบทบาท อำนาจหน้าที่ของผู้ว่าราชการจังหวัดให้เป็นผู้บริหารสูงสุด

ของจังหวัด CEO และต่อมา เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2544 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติ "โครงการจังหวัดทดลองแบบบูรณาการเพื่อการพัฒนา" ซึ่งจังหวัดศรีสะเกษเป็น 1 ใน 5 จังหวัดทดลองประกอบด้วย ศรีสะเกษ ชัยนาท ลำปาง ภูเก็ต นราธิวาส ทั้งนี้ได้มอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบดำเนินการกำหนดแนวทางปฏิบัติของจังหวัด รวมทั้งร่วมกับกระทรวง ทบวง กรม ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดวิธีการอำนาจ และการสนับสนุนทรัพยากรทางการบริหารที่จะเป็นแก่ผู้ว่าราชการจังหวัดที่เข้าร่วมโครงการ

จังหวัดศรีสะเกษ ได้กำหนดกลยุทธ์ในการบริหารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการนำนโยบายของรัฐไปปฏิบัติ และสนองความต้องการของประชาชน โดยจัดระบบงานการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนให้เสร็จสิ้นลงในระดับจังหวัด และดำเนินการสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ (Strategic Planning) ของจังหวัดศรีสะเกษ ได้ดำเนินการแปลงยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับชาติให้เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ เพื่อการพัฒนาของทุกภาคส่วนในพื้นที่โดยยึดแนวทางยุทธศาสตร์ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน
2. ยุทธศาสตร์การให้บริการประชาชน
3. ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยว
5. ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการประชุมประชาคมของจังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2544 กชช.2 ค ข้อมูล จปฐ. จึงได้ประมวลความต้องการดังกล่าวกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ของจังหวัดศรีสะเกษ ได้ดังนี้

"จังหวัดศรีสะเกษ เป็นเมืองน่าอยู่ เมืองอยู่ข้างคูน้ำ เสริมสร้างอาชีพที่ยั่งยืน รายได้มั่นคง มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนมีความเข้มแข็งภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเชิงอนุรักษ์ และเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวชมอารยธรรมขอมในภูมิภาคนี้ รวมทั้งมีการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอย่างมีคุณภาพ"

จากวิสัยทัศน์ดังกล่าว ยุทธศาสตร์การพัฒนากลยุทธ์การดำเนินงานตามโครงการริเริ่มของจังหวัดในการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัด ได้กำหนดให้มีการเปิดจุดผ่านแดนเพื่อการค้าและการท่องเที่ยว จัดให้มีการเจรจาระดับท้องถิ่น เพื่อให้มีการเปิดจุดผ่านแดน / จุดผ่อนปรนด้านการค้า และการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถตอบสนองและบรรลุผล

ตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลที่ต้องแก้ไขปัญหาความยากจน โดยกำหนดเป้าหมาย และยึดความต้องการของประชาชนเป็นเป้าหมายสูงสุด จึงได้มีนโยบายและแนวความคิดที่จะเปิดจุดผ่านแดน บริเวณช่องสะง่า อำเภอภูสิงห์ เพื่อพัฒนาการค้าชาย อาชีพ และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดศรีสะเกษ ประกอบกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 กำหนดบทบาทในการพัฒนาประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการค้าชาย บริการที่มีศักยภาพเพื่อสร้างงานและกระจายรายได้ โดยพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มการจ้างงานและกระจายรายได้สู่ชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ และพัฒนาธุรกิจบริการที่มีศักยภาพใหม่ๆ ให้สอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีพื้นบ้าน ตลอดจนการส่งเสริมไทยเที่ยวไทย และการประสานงานความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะช่องสะง่า เป็นช่องทางที่ที่ประชาชนชาวไทยและกัมพูชาใช้เดินทางติดต่อไปมาหาสู่กันมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยประเทศไทยปกครองสี่จังหวัด ของราชอาณาจักรกัมพูชา และจำปาสัก ของประเทศลาวตอนใต้ ซึ่งในช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา มีพ่อค้าและนักธุรกิจผู้ประกอบการส่งออกและนำเข้าสินค้าผ่านทางช่องสะง่า เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ เพราะมีระยะทางใกล้ เส้นทางคมนาคมสะดวก สามารถเดินทางติดต่อระหว่างจังหวัดศรีสะเกษ กับราชอาณาจักรกัมพูชา เช่น จังหวัดอุดรมีชัย จังหวัดพนมเปญ โดยเฉพาะระยะทางจากจังหวัดศรีสะเกษ ถึงจังหวัดเสียมราฐ ซึ่งเป็นที่ตั้งสถานที่ท่องเที่ยว สิ่งมหัศจรรย์ของโลก คือ นครวัด นครธม มีระยะทางห่างจากชายแดนช่องสะง่าเพียง 135 กิโลเมตร

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น จังหวัดศรีสะเกษจึงเล็งเห็นความสำคัญของการเปิดจุดผ่านแดนช่องสะง่า และพัฒนาพื้นที่ชายแดนดังกล่าวให้เป็นพื้นที่ทางการค้าและการท่องเที่ยว เพื่อกระจายการผลิตและการจ้างงานอาชีพไปสู่ภูมิภาคและสร้างสัมพันธไมตรีทางการค้าระหว่างประเทศทั้งสอง เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันซึ่งจะทำให้จังหวัดศรีสะเกษเป็นศูนย์กลางการค้า การท่องเที่ยวในอีสานตอนใต้ และสามารถเชื่อมโยงกับสามเหลี่ยมมรกตอันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่รัฐบาลให้มีขึ้น 3 ประเทศ คือ ไทย - กัมพูชา - ลาว จังหวัดศรีสะเกษ จึงมีคำสั่งที่ “2610/2544 ลงวันที่ 4 ตุลาคม 2544” แต่ตั้งคณะทำงานพัฒนาพื้นที่บริเวณช่องสะง่า อำเภอภูสิงห์ เพื่อเปิดจุดผ่อนปรนการค้าชายแดน และการท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ โดยกิจกรรมที่จะทำการพัฒนาต้องส่งผลต่อรายได้ของประชากร สามารถรองรับจำนวนประชากรที่จะเติบโตขึ้น และจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางไปชมโบราณสถาน ปราสาทนครวัด - นครธม

ซึ่งมีประมาณมีละ 3 ล้านคน และมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นทุกๆ ปี การดำเนินการเพื่อเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่าสามารถลำดับเหตุการณ์ได้ดังนี้

วันที่ 27 กันยายน 2544 นายสุจิต นันทมนตรี ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ ในขณะนั้น ได้นำคณะข้าราชการ และนักธุรกิจสำรวจเส้นทางช่องสะง่า พบว่ามีศักยภาพพร้อมที่จะผลักดันให้เปิดจุดผ่านแดนเพื่อการค้า-การท่องเที่ยว และโดยการประมวลข้อมูลพบว่าเป็นเส้นทางที่สะดวกต่อการขนส่งสินค้า ทุกฤดูกาล มีระยะทางเพียง 135 กม. จากช่องสะง่าถึงนครวัด นครธม จ.เสียมราฐ นับว่าเป็นเส้นทางสั้นที่สุดจากชายแดนประเทศไทยไปยังนครวัด-นครธม ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสิ่งมหัศจรรย์ 1 ใน 7 ของโลก

วันที่ 21 ตุลาคม 2544 ในการจัดทำประชาคม กำหนดวิสัยทัศน์ของจังหวัด ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาชายแดน ให้มีการเปิดจุดผ่านแดนช่องสะง่า เพื่อการค้าการท่องเที่ยว โดยที่การเปิดจุดผ่านแดนช่องสะง่า เป็นช่องทางที่ยังไม่ได้อยู่ในความตกลงระหว่างไทยและกัมพูชา ในเบื้องต้น จึงประสบปัญหาการประสานงาน และการนำเสนอข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นายสุจิต นันทมนตรี ผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้นจึงมอบหมายให้ นายศุภกิจ บุญญฤทธิ์พงษ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ กำกับดูแลในการเตรียมเอกสาร และข้อมูลเพื่อเสนอเปิดจุดผ่านแดน และมอบหมายให้ นายสุริยะ อมรโรจน์วรวุฒิ หัวหน้าฝ่ายอำนวยการ เป็นเจ้าหน้าที่ค้นคว้า รวบรวมเอกสารหลักฐาน เพื่อเสนอขอเปิดจุดผ่านแดนช่องสะง่า ไปยังสภาความมั่นคงแห่งชาติและรัฐบาล พร้อมทั้งประสานงานระหว่างจังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอุดร มีชัยและจังหวัดเสียมราฐ

อย่างไรก็ตามแม้ว่าในช่วงระยะเริ่มแรก ทางจังหวัดศรีสะเกษจะเสนอโครงการเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า เพื่อการค้าและการท่องเที่ยว ให้แก่คณะรัฐมนตรีทราบเมื่อคราวเดินทางมาประชุม ครม. นอกสถานที่อย่างเป็นทางการ ณ จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2544 ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนชาวจังหวัดศรีสะเกษ ในระยะยาวก็ยังคงประสบปัญหาที่สำคัญ คือ จังหวัดศรีสะเกษยังไม่มีชื่อจังหวัดและชื่อจุดผ่านแดนที่จัดอยู่ในผนวกทำนของสนธิสัญญาว่าด้วยความตกลงร่วมมือ ระหว่างไทยกับกัมพูชา อีกทั้งการเดินทางเข้าออกตามแนวชายแดน ยังต้องผ่านขั้นตอนการขออนุญาตจากหน่วยงานมากมายหลายหน่วย ทั้งนี้ยังเป็นพื้นที่ประกาศกฎอัยการศึก ซึ่งการขออนุญาตเปิดจุดผ่านแดนช่องสะง่าโดยกระบวนการตามระบบราชการจึงเป็นเรื่องที่ต้องทบทวนข้อกฎหมาย สนธิสัญญา และระบบราชการอื่นๆอย่างละเอียดรอบคอบ

วันที่ 22 ตุลาคม 2544 จังหวัดศรีสะเกษ กับจังหวัดอุดรรัมย์ ได้เปิดความสัมพันธ์
อย่างเป็นทางการครั้งแรกด้วยการบันทึกความตกลง เปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า

วันที่ 13-15 พฤศจิกายน 2544 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาเยือน
ประเทศไทยและขอให้ไทยช่วยเหลือในการพัฒนาเส้นทาง ช่องสะง่า-อัลลองเวง-เสียมราฐ

วันที่ 8 มกราคม 2545 นายสุจิต นันทมนตรี ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษในขณะนั้น
ได้นำข้อมูลที่รวบรวมชี้แจงเหตุผลและความเหมาะสม ตามหลักเกณฑ์การเปิดจุดผ่านแดน
ต่อสภาความมั่นคงแห่งชาติ และที่ประชุมมติเห็นควรให้เปิดจุดผ่านแดนช่องสะง่า

วันที่ 14-15 มกราคม 2545 จังหวัดศรีสะเกษ ได้จัดการประชุม และลงนามในบันทึก
ข้อตกลงความร่วมมือ ระหว่างจังหวัดศรีสะเกษ-จังหวัดอุดรรัมย์-จังหวัดเสียมราฐ-จังหวัด
พระวิหาร ณ ศาลากลางจังหวัดศรีสะเกษ โดยทุกฝ่ายเห็นพ้องและสนับสนุนให้เปิดจุดผ่านแดน
ถาวรช่องสะง่า

วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2545 ฯพณฯ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เดินทางตรวจราชการ ณ
จังหวัดศรีสะเกษ และรับทราบความคืบหน้าการดำเนินการเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่าโดย
เร่งรัดให้ กระทรวงมหาดไทยให้การสนับสนุน

วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2545 สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีมีหนังสือแจ้งว่า
คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจเพื่อพิจารณาความจำเป็น เหมาะสมในการเปิดจุดผ่านแดน
รอบอาณาจักร สภาความมั่นคงแห่งชาติมีมติเห็นควรให้เปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า

วันที่ 1 มีนาคม 2545 ฯพณฯ นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
คมนาคม ในขณะนั้น ได้เดินทางมาตรวจสภาพช่องสะง่าถึงอำเภออัลลองเวงและยืนยันสนับสนุน
การเปิดช่องสะง่า

วันที่ 21 มีนาคม 2545 จังหวัดศรีสะเกษได้รับแจ้งผลการอนุมัติงบประมาณ จำนวน
3 ล้านบาท เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดทำผังเมืองใหม่ช่องสะง่า โดยจังหวัดได้มอบหมาย
ให้ นายจรรพพงศ์ พลเดช รองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ ในขณะนั้นรับผิดชอบดำเนินการ และ
ได้จ้าง บริษัท คอนซัลแทนท์ ออฟ เทคโนโลยี จำกัด เป็นผู้ศึกษาออกแบบผังเมืองใหม่ช่องสะง่า

วันที่ 2-10 เมษายน 2545 นายจรรพพงศ์ พลเดช รองผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษใน
ขณะนั้นได้นำคณะทำงานสำรวจพื้นที่เพื่อเตรียมดำเนินการด้านผังเมือง ประกอบด้วย
ชลประทานจังหวัดศรีสะเกษ ป่าไม้เขตอุบลราชธานี โยธาจังหวัดศรีสะเกษ ผังเมืองจังหวัด
ศรีสะเกษ หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยศาลา ป่าไม้จังหวัดศรีสะเกษ บริษัท คอนซัล
แทนท์ ออฟ เทคโนโลยี จำกัด ได้เสนอผลการสำรวจศึกษา ดังนี้

- รายงานขั้นต้น (Inception Report) 22 ตุลาคม 2545
- รายงานขั้นกลาง (Interim Report) 22 พฤศจิกายน 2545
- รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) 21 ธันวาคม 2545

เนื่องจากกรณีของสง่าเป็นช่องทางที่ยังไม่ได้อยู่ในความตกลงระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลกัมพูชาประกอบกับมีการนำเสนอข้อมูลคัดค้านในด้านเหตุผลความปลอดภัยและความมั่นคง จึงทำให้เกิดความล่าช้า ในการพิจารณาเปิดจุดผ่านแดน นายสวัสดิ์ ศรีสุวรรณดี ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ ในขณะนั้น จึงได้ประมวลปัญหา อุปสรรคด้านต่างๆ นำเข้าเสนอต่อ ฯพณฯ จาตุรนต์ ฉายแสง รองนายกรัฐมนตรีและได้รับเป็นเจ้าภาพ ประชุมรวบรวมข้อมูล นำเสนอ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี

เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2545 โดยเสนอผลการรวบรวมข้อมูลของทุกฝ่ายให้ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบ นำเข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรี

วันที่ 22-23 กรกฎาคม 2545 เจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ (พระราชวรณเวที) นำคณะสงฆ์ 37 รูป เดินทางไปเป็นธรรมทูตยาตราพัฒนาความสัมพันธ์ด้านการศาสนากับเจ้าคณะจังหวัดเสียมราฐ ณ วัดเกษรารามณ์ จังหวัดเสียมราฐ

วันที่ 17 ธันวาคม 2545 จังหวัดศรีสะเกษได้รับความกรุณาจาก ฯพณฯ รองนายกรัฐมนตรี นายจาตุรนต์ ฉายแสง และ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท ทักษิณ ชินวัตร นำเข้าสู่วาระการประชุมคณะรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการให้เปิดจุดผ่านแดนถาวรของสง่า และให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งเข้าดำเนินการพัฒนา เพื่อให้สามารถเปิดจุดผ่านแดนได้โดยเร็ว

วันที่ 31 พฤษภาคม 2546-1 มิถุนายน 2546 คณะรัฐมนตรีไทย และคณะรัฐมนตรีกัมพูชา ได้ประชุมร่วมกัน ณ จ.เสียมราฐ ประเทศกัมพูชา และจังหวัดอุบลราชธานี ประเทศไทย มีมติร่วมกันให้ยกระดับความสำคัญของจุดผ่านแดนของสง่า เป็นจุดผ่านแดนถาวร

วันที่ 5 พฤศจิกายน 2546 นายถนอม ส่งเสริม ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ ในขณะนั้น ได้เข้าพบและชี้แจงข้อมูลกับ ฯพณฯ รองนายกรัฐมนตรี นายจาตุรนต์ ฉายแสง, ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา, นายสุจิต นันทมนตรี ผู้ช่วยรัฐมนตรีประจำกระทรวงมหาดไทย นายเสริมศักดิ์ พงษ์พานิช ปลัดกระทรวงมหาดไทย ณ กระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งจังหวัดศรีสะเกษได้รับความกรุณาจากผู้บริหารระดับสูงทุก ๆ ท่าน โดย ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้ลงนามในประกาศกระทรวงมหาดไทยให้เปิดจุดผ่านแดนถาวรของสง่า ตั้งแต่ วันที่ 11 พฤศจิกายน 2546 เป็นต้นไป

วันที่ 11-13 พฤศจิกายน 2546 ฯพณฯ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และคณะเดินทางไปประชุมระดับผู้นำว่าด้วยยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่าง กัมพูชา ลาว พม่า และไทย ณ เมืองพุกาม สหภาพพม่า เพื่อเป็นเกียรติและสัญลักษณ์ ของความร่วมมือในการประชุมดังกล่าว รัฐบาลทั้ง 2 ฝ่าย ได้กำหนดให้จังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดเสียมราฐเป็นเมืองคู่มิตร (Sister Cities) และได้สั่งการให้ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ พร้อมกับผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี ในขณะนั้น คือ นายถนอม ส่งเสริม และนายไฉย วีระ กระทำพิธีเปิดจุดผ่านแดนถาวรอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2546 ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

วันที่ 24 พฤศจิกายน 2546 ฯพณฯ รองนายกรัฐมนตรี นายจาตุรนต์ ฉายแสง ได้เดินทางมาเป็นประธานในพิธีเฉลิมฉลองการเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า พร้อมทั้งได้มอบตู้คอนเทนเนอร์ จำนวน 5 หลัง ให้ฝ่ายกัมพูชา ยืมใช้ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ประจำด่านช่องสะง่า โดยมีประชาชนและข้าราชการทั้ง 2 ประเทศ ร่วมเป็นเกียรติในพิธีดังกล่าว กว่า 20,000 คน หลังจากเสร็จสิ้นพิธีได้เดินทางไปสำรวจสภาพเส้นทางถึง อำเภออัลลองเวง พร้อมทั้งรับที่จะเร่งรัดให้รัฐบาลไทยให้ความช่วยเหลือปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและจะให้ความช่วยเหลือจัดหารถบัสโดยสารแก่กัมพูชาในโอกาสต่อไป

วันที่ 28 ธันวาคม 2548 ประเทศกัมพูชา เปิดโครงการบูรณะและก่อสร้างถนนหมายเลข 67 โดยมี พล.อ.เตีย บัน รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีร่วมว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นผู้แทนรัฐบาลฝ่ายกัมพูชา ร่วมกับ พล.อ. ธรรมรักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นผู้แทนฝ่ายไทย รัฐบาลไทยให้ความสำคัญพิธีดังกล่าว เป็นกิจกรรมฉลองครบรอบ 55 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-กัมพูชา และเป็นการเน้นย้ำ เจตนารมณ์ของไทย ในการให้ความช่วยเหลือแก่กัมพูชาและในโอกาสเดียวกัน นายสันทัด จัตูชัย ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษได้นำ คณะข้าราชการและประชาชนร่วมเป็นเกียรติ โดยมีผู้มาร่วมพิธีทั้งฝ่ายไทยและกัมพูชา ประมาณ 10,000 คน

วันที่ 2-4 กุมภาพันธ์ 2549 นายสันทัด จัตูชัย ผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ นำคณะข้าราชการ ภาคเอกชน เดินทางไปพัฒนาสัมพันธ์ไมตรี กับนาย ซีม สน ผู้ว่าราชการจังหวัดเสียมราฐ ณ จังหวัดเสียมราฐและลงนามในแถลงการณ์ร่วมกัน เพื่อเปิดบริการจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า ให้ประชาชนทั้งสองประเทศสามารถใช้บริการช่องสะง่าเป็นจุดผ่านแดน เพื่อการค้าขาย และการท่องเที่ยว

ปัจจุบันช่องสะง่ามีการเปิดให้บริการแล้ว นักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไปจากฝั่งไทยสามารถใช้จุดผ่านแดนช่องสะง่าเป็นเส้นทางผ่านเข้าไปยังประเทศกัมพูชาได้ โดยต้องใช้

พลาสปอร์ต และสามารถทำวีซ่าได้ ณ ที่ทำการด่านตรวจคนเข้าเมืองฝั๋งกัมพูชา ในอัตราค่าบริการ 1,000 บาท ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยวกัมพูชา ทั้งแบบไปส่วนตัว และแบบใช้บริการจากบริษัททัวร์ นักธุรกิจ เลือกใช้เส้นทางจุดผ่านแดนช่องสะง่าเป็นเส้นทางที่จะเข้าไปยังประเทศกัมพูชาอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 9 ด่านตรวจคนเข้าเมืองฝั๋งกัมพูชา (ที่ตั้งชั่วคราว)

ภาพที่ 10 เขตแดนไทย - กัมพูชา

4.2.5. ประโยชน์ที่จะได้รับการเปิดจุดผ่านแดนช่องสะง่า

ด้านการค้า ประชาชนของจังหวัดเสียมราฐ จังหวัดอุดรมีชัยมีประชากรรวมกันประมาณ 300,000 คนเศษประกอบกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยว นครวัด นครธม ปีละประมาณ 3 ล้านคนเศษ ทำให้จังหวัดเสียมราฐ เป็นศูนย์กลางของความต้องการสินค้า อุปโภค

บริโภค และเป็นโอกาสทางการค้าของนักธุรกิจไทย เพราะระยะทางจากช่องสง่าไปเสียมราช เพียงแค่ 135 กม. นับว่าเป็นเส้นทางที่ใกล้ที่สุดจากชายแดนไทย เส้นทางคมนาคมนี้ได้สะดวก ทุกฤดูกาล ขณะนี้รัฐบาลไทยได้ให้การช่วยเหลือในการก่อสร้างปรับปรุงเส้นทางแล้ว และจะเป็น เส้นทางที่สะดวกที่สุดต้นทุนต่ำที่สุด ประมาณว่าจะใช้เวลาเดินทางจากช่องสง่าไปเสียมราช เพียง ชั่วโมงครึ่ง สินค้าที่กัมพูชาต้องการ เช่น เสื้อผ้าสำเร็จรูป สินค้าอุปโภคบริโภคประจำวัน อาหารสด อาหารสำเร็จรูป วัสดุก่อสร้าง น้ำมัน รถยนต์ รถจักรยานยนต์ ะไหล่รถจักรยานยนต์ ฯลฯ ปัจจุบันมีนำสินค้าจากฝั่งไทยเข้าจำหน่ายในประเทศกัมพูชาหลายประเภท โดยเฉพาะ น้ำมันเชื้อเพลิง และสินค้าประเภทของใช้และบริโภค

ภาพที่ 11 รถบรรทุกขนาดใหญ่ขนน้ำมันเพื่อเข้าไปส่งในประเทศกัมพูชา

ภาพที่ 12 สินค้าอุปโภคบริโภคหลายอย่างต้องนำเข้าจากฝั่งไทย

ภาพที่ 13 ตลาดช่องสะงำฝั่งประเทศกัมพูชา

ภาพที่ 14 ตลาดช่องสะงำฝั่งประเทศไทย

ด้านการท่องเที่ยว จังหวัดเสียมราฐมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้าไปเที่ยวชม นครวัด นครธม ปีละประมาณ 3 ล้านคน จากยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น ไต้หวัน เกาหลี ซึ่งเมื่อเปิด จุดผ่านแดนถาวรช่องสะงำ และมีโครงสร้างพื้นฐานอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวแล้วจะเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเหล่านั้นเดินทางผ่านเข้ามาทางจังหวัดศรีสะเกษมากยิ่งขึ้น รวมทั้ง บริเวณชายแดนจังหวัดศรีสะเกษ มีเขาพระวิหารซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับแม่เหล็ก โลก ประกอบกับ อำเภอ อัลลองเวง เป็นที่ตั้งของชุมชน เขมรแดง ยุคสุดท้าย ในประวัติศาสตร์ การทำลายล้างเผ่าพันธุ์อันลือลั่นของกัมพูชาอยู่ด้วย เมื่อการพัฒนาเส้นทางเชื่อมโยงสะดวกแล้ว ย่อมดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ใช้เส้นทางนี้มากยิ่งขึ้น ซึ่งขณะนี้ในเบื้องต้นก็มีความสะดวกด้าน

เส้นทางคมนาคมทางรถยนต์ รถไฟ และทางเครื่องบินพอสมควร โดยมีสนามบินนานาชาติที่จังหวัดอุบลราชธานี อยู่ใกล้เคียง

การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้เส้นทางจุดผ่านแดนเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างไทยกับกัมพูชานั้น ถือว่าเป็นโอกาสที่สำคัญที่จะต้องส่งเสริมและพัฒนาให้โดดเด่น เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รวมทั้งคนไทยที่นิยมไปเที่ยวในประเทศกัมพูชามากที่สุดก็คือ การเที่ยวชมอารยธรรมขอมโบราณ ปราสาทต่างๆ เช่น ปราสาทนครวัด ปราสาทนครธม ปราสาทตราพรหม ปราสาทบันทายศรี ปราสาทนาคพัน พนมกุเลน พนมบาเค็ง เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถใช้เส้นทางจากช่องสะง่า ถึงจังหวัดเสียมราฐ ตามถนนหมายเลข 67 ในระยะทางเพียง 135 กิโลเมตรเท่านั้น มีความสะดวกและปลอดภัย ซึ่งถ้าหากเปรียบกับเส้นทางอื่นที่มีนักท่องเที่ยวใช้เดินเข้าไปในกัมพูชา เช่น ด้านอรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี มีระยะทาง ประมาณ 154 กิโลเมตร สภาพถนนยังมีสะดวก ด้านช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ มีระยะทางประมาณ 170 กิโลเมตร ในอนาคตมีโครงการที่จะสร้างถนนหมายเลข 67 เป็นถนนลาดยางตลอดสายซึ่งจะทำให้การคมนาคมไปมาสะดวกมากยิ่งขึ้น การสร้างเส้นทางเชื่อมโยงจากบ้านแซวไปร์ บ้านนาตาบลฝั่งไทย ถึงช่องสะง่าปัจจุบันสร้างแล้วเสร็จเรียบร้อยแล้วสามารถใช้สัญจรไปมาได้สะดวก

นอกจากนี้บริเวณช่องสะง่ายังมีความโดดเด่นในเรื่องของพื้นที่ มีโครงการสร้างเมืองใหม่ช่องสะง่าบริเวณพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งจะมีความสะดวกสบาย เพราะมีการวางผังเมืองและโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภคอย่างพร้อมเพียง เส้นทางจากบ้านแซวไปร์ถึงช่องสะง่าต้องตัดผ่านป่าที่บึงจึงทำให้บริเวณดังกล่าวมีทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้หลายแห่ง โดยเฉพาะช่วงเส้นทางจากบ้านแซวไปร์ถึงช่องสะง่ามีธรรมชาติที่สวยงามตามเส้นทางที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้

ภาพที่ 15 บรรยากาศข้างทางช่วงถนนระหว่าง บ้านแซรีไปร์ – ช่องสะง่า

ภาพที่ 16 บริเวณสร้างเมืองใหม่ช่องสะง่า

ภาพที่ 17 แผนที่แสดงผังเมืองใหม่ช่องสะง่า (ฝั่งไทย)

ด้านอาชีพเสริมเพิ่มรายได้แก่ประชาชน จะเกิดอาชีพเสริมตามมามากมาย เช่น มัคคุเทศก์ การจำหน่ายสินค้าที่ระลึก การจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น เกิดธุรกิจหลากหลายประเภทตามมา ซึ่งจะเป็นส่วนที่เพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชนชาวจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดใกล้เคียง

ด้านความมั่นคง เมื่อประชาชน ตามแนวชายแดนไทยและกัมพูชาได้รับประโยชน์จากการประกอบอาชีพ ด้านขายบริการ มีการถ่ายเทวัฒนธรรมไปมาหาสู่กันทั้ง 2 ฝ่าย ย่อมต้องเกิดความมั่นคงขึ้นในระยะยาว จะเป็นการลดกระแสความขัดแย้ง กระทบกระทั้ง ที่เคยมีมาในอดีตให้หมดไป ความสัมพันธ์แน่นแฟ้น พัฒนาสภาพรื้อไป

4.2.6. บริบททั่วไประหว่างเส้นทางไทย – ช่องสะง่า – เสียมราช

เส้นทางการคมนาคมจากฝั่งไทยไปถึงจังหวัดเสียมราช ประเทศกัมพูชา เป็นเส้นที่รัฐบาลไทยได้ให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดสร้าง โดยมีระยะทางสองช่วงคือ ฝั่งไทยจากบ้านนาตำบล ถึง ช่องสะง่า มีระยะทาง 12 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง และฝั่งกัมพูชา ช่วงระหว่างช่องสะง่าถึงอำเภออัลลองเวง จังหวัดอุดรมีชัย มีระยะทาง 15 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยาง จากอำเภออัลลองเวง ถึง จังหวัดเสียมราช มีระยะทาง 104 กิโลเมตร เป็นถนนลูกรัง (ในอนาคตมีโครงการสร้างเป็นถนนลาดยาง)

ปัจจุบันการดำเนินงานเกี่ยวกับการสร้างถนนจากฝั่งไทยถึงอำเภออัลลองเวง จังหวัดอุดรมีชัย เสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ช่วงระหว่างอำเภออัลลองเวงถึงจังหวัดเสียมราช ซึ่งเป็นถนนลูกรัง จะมีปัญหาช่วงหน้าฝน เพราะสภาพถนนชำรุดจนบางครั้งไม่สามารถสัญจรไปมาได้สะดวก ในช่วงหน้าแล้ง มีการเส้นทางดังกล่าวสัญจรไปมา ทั้งด้านการค้าขาย และการท่องเที่ยว

ภาพที่ 20 ภาพเปรียบเทียบเส้นทางช่วงฤดูแล้ง กับ ฤดูฝน บริเวณทางลงเขา ฝั่งกัมพูชา

ภาพที่ 21 เส้นทางระหว่างอำเภออัลลองเวงถึง จังเสียมราชที่เป็นถนนลูกรังช่วงฤดูฝน

← สะพานช่วงฤดูแล้ง

สะพานช่วงฤดูฝน

ภาพที่ 22 สภาพถนนบางช่วงถูกน้ำกัดเซาะเสียหายหนักในช่วงฤดูฝน

ภาพที่ 23 เส้นทางระหว่างอำเภออัลลองเวง ถึง จังเสียมราช ที่เป็นถนนลูกรังช่วงแล้ง

เส้นทางจากช่องสะง่าถึงจังหวัดเสียมราฐมีความน่าสนใจ ทั้งในด้านวิถีชีวิตของประชาชน ชาวแกมพูชาที่อาศัยอยู่ระหว่างเส้นทาง สภาพแวดล้อมธรรมชาติ พื้นที่อำเภออัลลองเวง เคยเป็นพื้นที่สมรภูมิสู้รบในยุคสงครามเขมร และเส้นทางหมายเลข 67 นี้เคยเป็นเส้นทางลำเลียงอาวุธ ยุทโธปกรณ์ หรือกล่าวได้ว่าเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญในช่วงสงครามเวียดนาม และสงครามเขมรแดง เพราะฐานที่มั่นที่สำคัญของเขมรแดงก็คือ “ช่องสะง่า” ซึ่งมีผู้นำเขมรแดงที่ยิ่งใหญ่สองคนที่มีอำนาจบัญชาการให้ทหารเขมรแดงสังหารประชาชนชาวเขมรด้วยกัน นั่นก็คือ นายพล พอล พต และ นายพล ตาม็อก ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่อำเภออัลลองเวงก็คือลูกหลานของเหล่าทหาร เวียดนามและทหารเขมรแดง หมู่บ้านบางหมู่บ้านก็เคยมีประวัติที่ชอกช้ำจากการสู้รบ และหมู่บ้านหลายๆหมู่บ้านก็เพิ่งมีการจัดตั้งขึ้นใหม่

ภาพที่ 24 บ้านพักนายพล ตาม็อก ใกล้กับอำเภออัลลองเวง

ภาพที่ 25 ผาตาม็อก ฐานที่มั่นของนายพล ตาม็อก

ภาพที่ 26 ซากปรักหักพังของศูนย์บัญชาการนายพล พอลพต

ภาพที่ 27 หลุมฝังศพของนายพล พอลพต อดีตผู้นำเขมรแดงที่ยิ่งใหญ่

ภาพที่ 28 อนุสาวรีย์เขมรแดงที่ทำไว้บริเวณเส้นทางลงเขาฝั่งกัมพูชา

อำเภออรัญเมือง (Anlong Veng Village.) เป็นอำเภอหนึ่งที่อยู่ในเขตการปกครองของ จังหวัดอุดรธานี (อุดรเมียนเจย) มีระยะทางห่างจากช่องสง่าประมาณ 15 กิโลเมตร และปัจจุบันถนนที่เชื่อมต่อกันเป็นถนนลาดยาง 4 เลน ที่รัฐบาลไทยให้การสนับสนุนงบประมาณประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย ช่างซ่อมรถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์และเครื่องจักรต่างๆ บางคนก็มีอาชีพทำนา ทำไร่ เป็นต้น ประชาชนในพื้นที่อำเภออรัญเมืองจัดได้ว่ามีความเป็นอยู่ที่ดี อำเภออรัญเมืองเป็นเมืองที่มีความสำคัญทั้งในด้านประวัติคือ เป็นพื้นที่ตั้งฐานทัพสุดท้ายของเขมรแดง ฉะนั้นประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่บริเวณนี้จึงเป็นลูกหลานของกลุ่มทหารเขมรแดงที่วางอาวุธแล้วเข้าร่วมพัฒนาประเทศกับกลุ่มรัฐบาล ความสะดวกสบายที่ จากช่องสง่าถึงตัวอำเภออรัญเมืองเป็นถนนลาดยาง มีระยะทาง 15 กิโลเมตร โดยการสนับสนุนจากรัฐบาลไทย ถนนบริเวณช่วงที่ห่างจากภูเขามีลักษณะภูมิประเทศ และวิวทิวทัศน์ที่สวยงาม เส้นทางจากช่องสง่าถึงอำเภออรัญเมืองถือว่ามีความสะดวกสบาย การเดินทางไม่ลำบากสามารถเดินทางไปกลับได้ การเดินทางสามารถนำรถยนต์ส่วนตัวเข้าไปได้โดยการขออนุญาตด่านตรวจคนเข้าเมืองฝั่งไทย และฝั่งกัมพูชา โดยต้องใช้เอกสารรถที่ถูกต้อง หากเป็นรถที่ยังผ่อนงวดรถไม่หมดต้องได้รับอนุญาตจากบริษัทผู้ขาย เพื่อเป็นป้องกันการนำรถเข้าไปขาย จุดท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภออรัญเมืองคือ บ้านนายพลต้าม็อค และ อ่างเก็บน้ำต้าม็อค นอกจากนี้ภายในตัวเมืองอำเภออรัญเมืองยังมีร้านอาหารและที่พักไว้บริการสำหรับนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 29 หลักกิโลเมตรบอกระยะทาง ระหว่าง อ.อรัญเมือง กับ ช่องสง่า และ อ.อรัญเมือง กับ จ.เสียมราฐ

ภาพที่ 30 บรรยากาศทั่วไปในอำเภออัลดองเวง

ภาพที่ 31 วงเวียนกลางเมืองอัลดองเวง

อำเภออัลลองเวง ถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีความเจริญ มีโรงแรมที่พักสำหรับบริการนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีหมู่บ้านอื่นๆ ที่ถือว่าเป็นเส้นระหว่างเส้นทาง หมายเลข 67 และในอนาคตข้างหน้า หมู่บ้านเหล่านี้จะต้องมีบทบาทต่อความเจริญของเส้นทาง นี้อย่างแน่นอน ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

- หมู่บ้าน กงเปญ (Kong Penh Village.) ตั้งชื่อมาจาก ชื่อคน เป็นหัวหน้าทหาร เวียดนาม ที่เคยมาทำสงครามในพื้นที่บริเวณนี้ ประชาชนที่นี่มีอาชีพทำนา ทำไร่ เผาถ่านขาย รับแลกเปลี่ยนเงินบาท มาเป็นเงินเรียล และเงินดอลลาร์เป็น เรียล หรือ เป็นเงินบาท

- หมู่บ้าน โอคคิกรอม (Okaki Khrom Village.) แปลว่า บ้านโนนต่ำ (ใต้)
 - หมู่บ้าน โอคคิกอนดาล (Okaki Kandal Village.) แปลว่า บ้านโนนกลาง
 - หมู่บ้าน โอคคิเลอ (Okaki Leu Village.) แปลว่า บ้านโนนสูง (เหนือ) การตั้งชื่อ ก็เหมือนกัน กับหมู่บ้านโอคคิกรอม โอคคิกอนดาล แต่แตกต่างกัน หมู่บ้านนี้ มีคำว่าเลอ แปลว่า ช้างบน สามหมู่บ้านนี้ มีผู้ใหญ่บ้าน คนเดียวกัน

- หมู่บ้าน ดี ทมี (Dey Thmey Village.) เป็นหมู่บ้านเพิ่งเกิดใหม่ประมาณ 2 ปี โดยมี ประชาชนย้ายมาจากหมู่บ้านโอคคิกอนดาล โอคคิเลอ และจากจังหวัดต่างๆ ปัจจุบันมีการ ช่วยสนับสนุนงบประมาณ จากรัฐบาลประเทศกัมพูชา และจากนักท่องเที่ยว เพื่อเอาไปสร้างวัด และโรงเรียน ประชาชนที่นี่มีอาชีพทำนา ทำไร่ ปลูกข้าวโพด ขายถ่าน ขายฟืน นอกจากนี้ยังมีการ ไปทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ เช่น เสียมราฐและพนมเปญ เป็นต้น

- หมู่บ้าน ออนโดงบี (Andoung Bey Village.) หมู่บ้านนี้มีสถานที่อยู่ใกล้ ป่าสอาก (ไพรสอาก) หมู่บ้านถือว่าเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ มีวัด มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา ประชาชนที่นี่ มีอาชีพ เผาถ่านขาย ดักยางต้นไม้ขาย ทำไร่ ขายฟืน

- หมู่บ้านไพรสแอก (Sa Ak Wood.) ประชาชนที่อยู่ที่นี่เป็นทหาร มีบ้านเรือนประมาณ 9-12 ครัวเรือนเท่านั้น ไพรสแอก เป็นชื่อป่าไม้ที่มีอายุยาวนานมาแล้ว ป่านี้สมัยก่อนสมบูรณ์ ไปด้วยสัตว์ป่า เช่น ช้าง กระต๊อง เสือ หมูป่า กวาง เป็นต้น ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ที่บ้านไพรสแอก ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล แจกข้าว และเงินเดือนนิดหน่อย เพื่อแลกกับการทำหน้าที่ดูแลป่า และกองโจรต่างๆ จะมาอาศัยฟันป่าเป็นที่พักหรือก่อการร้าย พื้นที่ที่เป็นป่าที่ถนนตัดผ่าน มีความยาว ประมาณ 9 กิโลเมตร

- หมู่บ้าน โอโกนตั้ง (O kon Doeng Village.) เป็นหมู่บ้านสุดท้ายที่มีพื้นที่ในการ ปกครองของจังหวัดอุดรมีชัย โอโกนตั้ง เป็นชื่อของลำห้วย ชาวบ้านที่นี่มีอาชีพขายขนม ขายของ กิน สำหรับผู้เดินทางผ่านไปมา บางส่วนทำไร่ ทำนา หาฟืนขาย

- หมู่บ้าน ดรอป้าง กรอซรอง (Dror Phang Kror Srong Village.) สำหรับหมู่บ้านนี้ อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดเสียมราฐ การตั้งชื่อของหมู่บ้านนี้มาจากชื่อของต้นไม้ชนิดหนึ่ง ที่มีอยู่บริเวณ ริมน้ำ(สระ) เรียกว่า ต้นกระสาข หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ก่อนสมัยสงครามเขมรแดง หรือก่อนที่ จะมีการสร้างถนนสาย 67 ขึ้นมา
- หมู่บ้าน โอ เนียงกง (O nearng Kong Village.) เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กเพิ่งก่อตั้ง ขึ้นใหม่ มีบ้านเรือนประมาณ 10 คริวเรือนเท่านั้น
- หมู่บ้าน โอรัมเจก (O Rum Chek Village.) หมู่บ้านนี้มีบริษัทมาจากประเทศ มาเลเซีย มาตั้งขยายพารา เป็นหมู่บ้านที่มีความเป็นอยู่ที่ดี ลักษณะของบ้านเรือนใหม่ สวยงาม ดีกว่าหมู่บ้านอื่นๆ มีโรงเรียนสำหรับเด็กๆ ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย เลี้ยงสัตว์ ขายสัตว์ป่า เป็นต้น
- หมู่บ้าน โคโคโขน หรือ ไพรโขน (Kouk Knour Village.) หมู่บ้านนี้ตั้งขึ้นมาได้ ประมาณ 5-6 ปีแล้ว การตั้งชื่อหมู่บ้านนี้อาศัยชื่อตามลักษณะภูมิประเทศของที่นี่ เนื่องจากแต่ ก่อนมีต้นขนุนเยอะ ต่อๆมา ก็มีประชาชนไปอยู่เกิดเป็นหมู่บ้าน จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า โคโคโขน (โคกขนุน)
- หมู่บ้าน แซรโนย (Sre Nouy Village.) สำหรับหมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ในตำบลแซรโนย อำเภอวาริน จังหวัดเสียมราฐ แซรโนย หมายถึง ทุ่งนา น้อย เป็นหมู่บ้านที่มีการพัฒนา มีเศรษฐกิจดีกว่าหมู่บ้านอื่นๆ ที่อยู่ใกล้ ที่นี่มีร้านมือถือ สถานีขนส่ง มีตลาดนัด ร้านอาหาร เป็นพื้นที่ที่อยู่ในอำนาจการปกครองของกองทัพ เพราะที่นี่เคยเป็นที่ทำสงครามในสมัยสงคราม เขมรแดง

ภาพที่ 32 บ้านแซรโนย จุดพักครึ่งทางจากช่องสะง่า - เสียมราฐ

- หมู่บ้าน แชรโพธิ์ (Sre Pour Village.) เป็นหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ อาชีพของชาวบ้านที่นั่นคือไม่แตกต่างกันจากหมู่บ้านแซร์โนย
- หมู่บ้าน ขนาโตล (Khnar Tourl Village.) หมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะอยู่ในป่ามากกว่าการตั้งชื่อหมู่บ้านจึงตั้งชื่อลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งเคยเป็นสถานที่อยู่ของสัตว์ป่านานาชนิด โดยเฉพาะเสือแต่มีการล่าจากมนุษย์จึงทำให้จำนวนเสือลดลง ตัวที่รอดชีวิตก็หนีเข้าไปอยู่ในป่าลึก
- หมู่บ้าน โตลเคราะห์ (Tourl Krouns Village.) หมู่บ้านนี้อยู่ในตำบลแซร์โนย อำเภอวาริน จังหวัดเสียมราฐ การตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ตั้งขึ้นมาจากสถานที่ที่มีลักษณะเป็นเนินเหมือนภูเขาขนาดเล็กที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยดินแดง ถือว่าเป็นดินที่แร่ธาตุดีเหมาะในการปลูกต้นไม้ และการทำเกษตรกรรม หมู่บ้านนี้มีหน่วยงานที่ดูแล ป่า และสัตว์ป่า อาชีพของชาวบ้านคือ ทำนา ทำไร่ เกือบทั้งหมด นอกจากนี้ก็หาฟันในป่ามาขาย
- หมู่บ้าน ขนารุงเวียส (Khnar Rourng Vears Village.) เป็นหมู่บ้านมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจคือ รมณีย์ฐานกบาลสะพาน ที่เลี้ยงช้าง เป็นต้น ก็จัดเป็นหมู่บ้านมีการพัฒนา
- หมู่บ้าน กอม พรหม (Krom Phroum Village.) เป็นหมู่บ้านที่มีความเจริญ ทางด้านเศรษฐกิจ เพราะหมู่บ้านนี้มีโรงงานทำอิฐ ที่ขึ้นชื่อของประเทศกัมพูชา ทำให้ชาวบ้านที่นี่มีงานทำ มีรายได้ นอกจากนี้ชาวบ้านยังทำนา ทำไร่ หาผลไม้ในป่าเอาขาย
- หมู่บ้าน ไฉกชรา (Chourk Sar Village.) หมู่บ้านนี้อยู่ในพื้นที่ตำบลนาสันตยา อำเภอบันทายศรี จังหวัดเสียมราฐ หมู่บ้านนี้มีโรงงานทำอิฐเหมือนกับหมู่บ้านกอมพรหม
- หมู่บ้าน โตล กระลาญ (Tourl Krarlanh Village.) เป็นหมู่บ้านเพิ่งเกิดใหม่ๆ ในสมัยสงครามภายในประเทศ ชื่อนี้ตั้งขึ้นตามสถานที่อยู่ เพราะที่นี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นกระลาญ (ลาน) เป็นหมู่บ้านสุดท้ายก่อนจะถึงปราสาทบันทายศรี
- หมู่บ้าน บันทายศรี (Banthay Srey Village.) หมู่บ้านนี้ตั้งชื่อมาจากปราสาทบันทายศรี ถือว่าเป็นหมู่บ้านแรกที่อยู่ในพื้นที่ที่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวมากที่สุดแห่งหนึ่ง นั่นก็คือปราสาทบันทายศรี และปัจจุบันถนนลาดยางที่รัฐบาลกัมพูชาทำไว้จากตัวเมืองเสียมราฐก็มาถึงสิ้นสุดที่หมู่บ้านนี้
- หมู่บ้าน กอเกาะจรัม (Kor Kour Chroum Village.) เป็นหมู่บ้านที่มีการตั้งร้านขายต้นไม้ประติษฐานอย่างมากมาย สวยงาม มีร้านขายของที่ระลึกเช่น อุปกรณ์ทำนา ทำไร่ และอุปกรณ์หาปลา เป็นต้น
- หมู่บ้าน ขนา (Khnar Village.)
- หมู่บ้าน ไพร (Phrey Village.)

- หมู่บ้าน สอนตาย (Sanday Village.) ทั้งสามหมู่บ้านนี้มีกลุ่มชาวบ้าน
- ในชุมชนรวมกลุ่มกันเพื่อ ดูแลป่า และทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพชาวบ้านส่วนใหญ่ ตัดฟันขาย ขึ้นต้นตาล ทำน้ำตาลขาย
- หมู่บ้าน ตากูส (Ta Kous Village.)
- หมู่บ้าน ไปเปลจรัม (Pour Pell Chroum Village.)
- หมู่บ้าน ไตนดตาตุงเรง (Thnout Ta Tureng Village.) สำหรับ 3หมู่บ้านนี้ อยู่ในตำบล พระดาก อำเภอบันทายศรี จังหวัดเสียมราฐ มีอาชีพผลิตและขายน้ำตาลก้อน
- หมู่บ้าน พระดาก (Preach Dark Village.) อยู่ในตำบลพระดาก อำเภอบันทายศรี จังหวัดเสียมราฐ หมู่บ้านนี้มีกลุ่มชาวบ้านที่มีความสามารถขึ้นต้นตาลที่เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว และมี ร้านค้าขายของที่ระลึก ขายขนมจีนเขมร (นมแบนแซว) และเป็นที่ผลิต น้ำตาลสดที่ขึ้นชื่อด้วย
- หมู่บ้าน ไตร (Tray Village.) เป็นหมู่บ้านเล็ก อยู่ในตำบลพระดาก อำเภอบันทายศรี จังหวัดเสียมราช เป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้สถานที่ท่องเที่ยวคือ ปราสาทเขรโนย
- หมู่บ้าน สระซองคางเจียง (Sras Srong Kang Cheung Village.) สำหรับหมู่บ้านนี้ ตั้งชื่อจากสระอาบน้ำ ของพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ ชาวบ้านมีอาชีพขายของที่ระลึก ให้นักท่องเที่ยว เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ตั้งแต่สมัยโบราณ ปราสาทที่อยู่ใกล้หมู่บ้านนี้คือ ปราสาทตาพรหมและปราสาทบันทายกูฎี

ภาพที่ 33 ของที่ระลึกที่ชาวบ้านวางขายตามข้างถนน

- หมู่บ้าน กรอวัน (Kror Vann Village.) เป็นหมู่บ้านตั้งชื่อมาจากปราสาทกรอวัน (กระหวน เป็นชื่อดอกไม้ชนิดหนึ่ง) เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในตำบลนครธม อำเภอพนมเปญ จังหวัดเสียมราฐ

- หมู่บ้าน อานจัน (Anh Chanh Village.) เป็นหมู่บ้านหนึ่งอยู่ในพื้นที่ของปราสาทนครวัดตั้งชื่อตามต้นหญ้า ที่ชื่อว่าอานจัน หมู่บ้านนี้อยู่ในตำบลลอมบิล อำเภอเสียมราฐ จังหวัดเสียมราฐที่บริเวณถนนสามแยก ถนนหมายเลข 60

- หมู่บ้าน มอลตอลม้วย (Moun Toll Mouy Village.) สำหรับหมู่บ้านนี้ถือว่าเป็นหมู่บ้านสุดท้ายก่อนที่จะถึงตัวเมืองเสียมราฐ เป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ในตำบลสลอกรอม อำเภอเสียมราฐ จังหวัดเสียมราฐ หมู่บ้านนี้เป็นสถานที่สำหรับตั้งโรงแรม และกระทรวงต่างๆ

สรุปผลการสำรวจพื้นที่สภาพภูมิประเทศและสภาพบริบททั่วไปของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตามเส้นทางหมายเลข 67 ซึ่งเป็นถนนที่เชื่อมโยงระหว่างจังหวัดเสียมราฐ อัดลองเวง และช่องสะง่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ช่วงตั้งแต่ช่องสะง่าจนถึงอำเภออัดลองเวงมีสภาพวิถีชีวิตที่ยังไม่ค่อยดีช่วงถนนเป็นโคลมตม ในอนาคตหากมีการพัฒนาปรับปรุงสภาพถนนให้มีความสะดวกหรือพัฒนาให้เป็นถนนลาดยาง เส้นทางหมายเลข 67 จะเป็นเส้นทางเศรษฐกิจเชื่อมโยงระบบการท่องเที่ยวระหว่างอีสานตอนใต้กับจังหวัดเสียมราฐได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันช่องสะง่า ได้มีการเปิดให้บริการในระดับหนึ่งแล้ว ในอนาคตคาดว่า “ช่องสะง่า” จะเป็นเส้นทางสำคัญในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว การค้าขาย และความสัมพันธไมตรีระหว่างประชาชนชาวไทยและประชาชนชาวกัมพูชาได้เป็นอย่างดี การดำเนินการเพื่อเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า มีการริเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 และมีการจัดตั้งคณะดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องจนในปัจจุบันสามารถเปิดดำเนินการเพื่อให้บริการให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ใช้เป็นเส้นทางสัญจรเพื่อสร้างประโยชน์ซึ่งกันและกัน การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับประเทศกัมพูชา โดยมีจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่าเป็นศูนย์กลาง ถือว่าเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้านมีความยั่งยืนและโยงใยกันได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ยังสามารถกระจายนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในเขตพื้นที่อีสานใต้ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น ช่องสะง่าจึงถือว่าเป็น จุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่ควรมีการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นจุดเชื่อมโยง ถ่ายโอน กิจกรรมการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวระหว่างไทยกับกัมพูชา

แหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ ที่สำคัญๆ คือ ปราสาทนครวัด ปราสาทนครธม ปราสาทตาพรหม และ ปราสาทบันทายศรี ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่ม

ปราสาทที่มีนักท่องเที่ยวนิยมเที่ยวมากที่สุด และเป็นปราสาทที่อยู่ตามเส้นทางหมายเลข 63 ที่เชื่อมโยงจากจังหวัดเสียมเรียบถึงช่องสะง่า

4.3. ตอบคำถามข้อที่ 2 แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมในเขตอีสานใต้ กับประเทศ เพื่อนบ้าน ให้มีความเหมาะสมควรเป็นอย่างไร

จากการศึกษาสำรวจข้อมูลภาคสนาม ทำให้ได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นว่า กลุ่มจังหวัดอีสานตอนใต้ เป็นพื้นที่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมขอมโบราณยุคพระนคร โบราณสถานที่สำคัญและมีศักยภาพในการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทหินสระกำแพงใหญ่ และปราสาทหินเขาพระวิหาร จังหวัดศรีสะเกษ จึงมีแนวทางเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เชื่อมโยงกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมของประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา 2 แนวทางคือ แนวทางที่หนึ่ง การเชื่อมโยงเส้นทางและสถานที่ท่องเที่ยวระหว่างอีสานใต้กับประเทศกัมพูชาในลักษณะการสร้างเส้นทางร่วม เรียกว่า “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากเหนือสู่ใต้และจากใต้สู่นเหนือ” แนวทางที่สอง การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากไทยไปสู่กัมพูชา และจากกัมพูชามาสู่ไทย ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

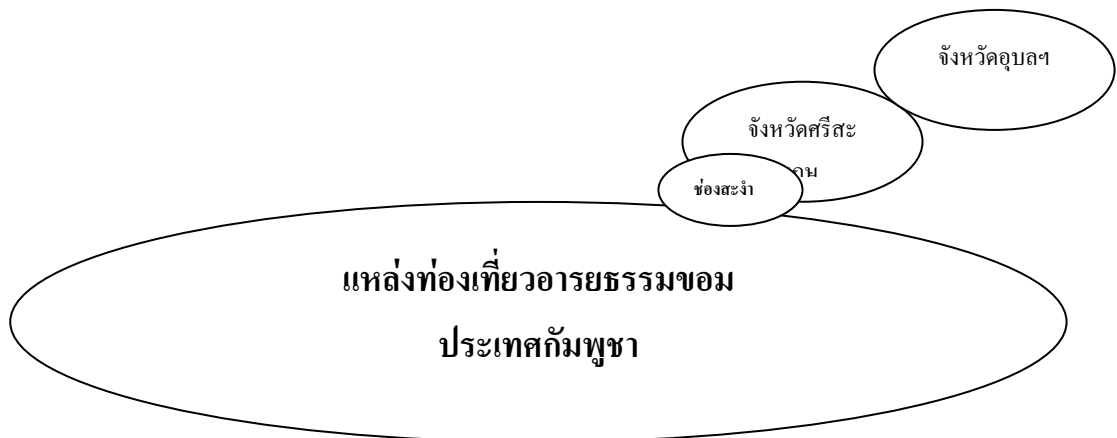
4.3.1. แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางหรือการสร้างวงจรเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้ มุ่งสู่ทิศเหนือ

โปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้ มุ่งสู่ทิศเหนือ หมายถึง การเริ่มต้นเส้นทางท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชา มาสู่แหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการโอนถ่ายนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเที่ยวชมปราสาทต่างๆ ในจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ให้เดินทางเข้ามาเที่ยวต่อในพื้นที่อีสานใต้ประเทศไทย โดยใช้เส้นทางหมายเลข 67 มุ่งหน้ามายังจุดผ่านแดนช่องสะง่า ที่เป็นจุดผ่านแดนสำคัญแห่งใหม่ระหว่างไทยกับกัมพูชา โดยใช้ระยะทางจากเสียมเรียบถึงช่องสะง่า 135 กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ซึ่งสามารถแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวให้เหมาะสมได้ดังนี้

เส้นทางที่ 1 เริ่มจากแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมร เชื่อมโยงเข้ามายังประเทศไทย ผ่านช่องสะง่า มุ่งสู่จังหวัดสุรินทร์ชมปราสาทศรีขรภูมิ แหล่งผ้าไหมและเครื่องเงิน เข้าชมหมู่บ้านช้าง มุ่งสู่จังหวัดบุรีรัมย์ชมปราสาทหินพนมรุ้ง กลุ่มปราสาทหินเมืองต่ำ มุ่งสู่จังหวัดนครราชสีมาชม ปราสาทหินพิมาย แหล่งหินตัดอำเภอสีคิ้ว แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งท่องเที่ยวเขาใหญ่ ใช้ระยะเวลาการท่องเที่ยวรวมประมาณ 4-5 วัน

เส้นทางที่ 2 เริ่มจากแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมร เชื่อมโยงเข้ามาประเทศไทย ผ่านช่องสะง่า มุ่งสู่จังหวัดศรีสะเกษ เที่ยวชมปราสาทเขาพระวิหาร ชมสวนผลไม้อำเภอกันทรลักษณ์ จ. ศรีสะเกษ มุ่งสู่สนามบินจังหวัดอุบลราชธานี สิ้นสุดเส้นทางที่สนามบินสุวรรณภูมิ ใช้ระยะเวลาการท่องเที่ยวรวมประมาณ 3 วัน

4.3.2. การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือมุ่งสู่ใต้

โปรแกรมเส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือ มุ่งสู่ทิศใต้ หมายถึง การเริ่มต้นเส้นทางจากแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ในเขตพื้นที่ภาคอีสานใต้ และจึงเคลื่อนที่เข้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชา สามารถแสดงลักษณะเส้นทางได้ดังนี้

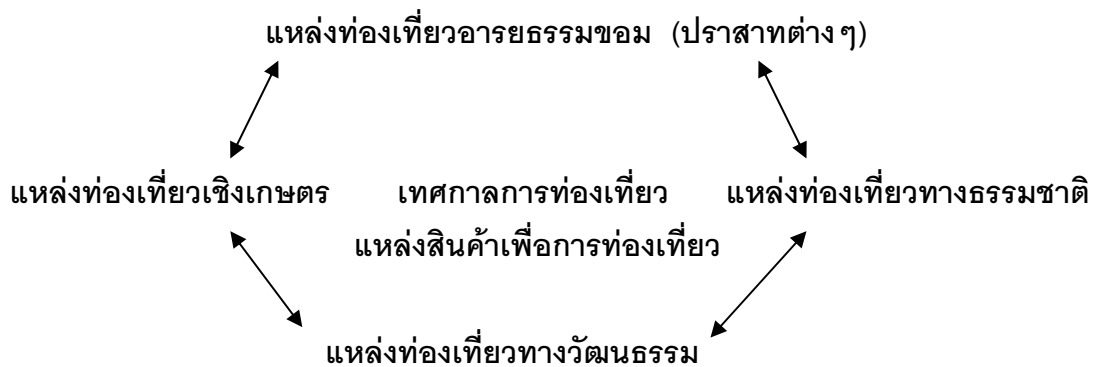
เส้นทางที่ 1 จากสนามบินสุวรรณภูมิ กรุงเทพฯ มุ่งสู่สนามบินจังหวัดอุบลราชธานี เดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร อำเภอกันทรลักษณ์ จ.ศรีสะเกษ เที่ยวชมปราสาทเขา

พระวิหาร ช่องสะง่า มุ่งสู่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมรผ่านช่องสะง่า ใช้ระยะเวลาประมาณ 3 วัน

เส้นทางที่ 2 เริ่มจาก นครราชสีมา แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเขาใหญ่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งหินตัด อำเภอสีคิ้ว ปราสาทหินพิมาย มุ่งสู่ ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ เที่ยวชมแหล่งผ้าพื้นเมือง แหล่งทำเครื่องเงิน ปราสาทหินศรีขรภูมิ พักโฮมสเตย์หมู่บ้านช้าง แล้วมุ่งสู่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาผ่าน โดยผ่านช่องสะง่า

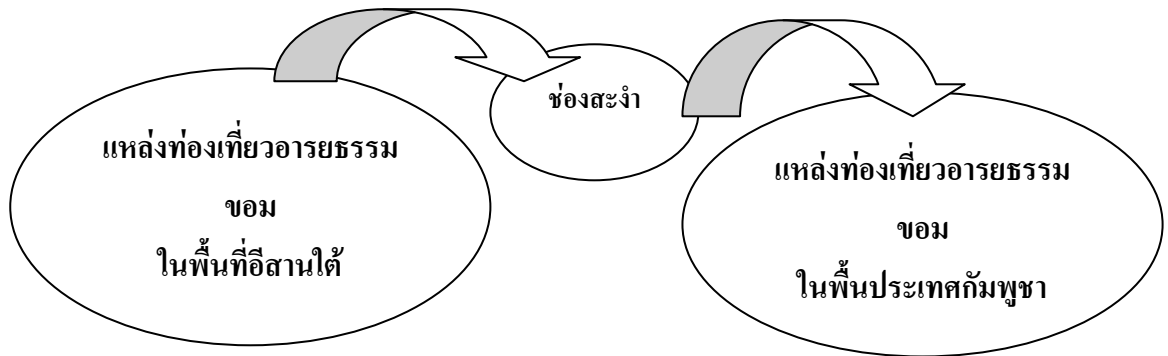
4.3.3. การสร้างวงจรการท่องเที่ยวภายในจังหวัดและระหว่างจังหวัด ในกลุ่มอีสานใต้

การสร้างวงจรการท่องเที่ยวเป็นการสร้างเครือข่ายเส้นทางการท่องเที่ยวภายในจังหวัด กลุ่มอีสานใต้ คือ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดนครราชสีมา ต้องมีการพัฒนากิจกรรมและสถานที่ท่องเที่ยวให้สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ มีความหลากหลายที่เป็นเอกภาพ เช่น เทศกาลประจำปีของแต่ละจังหวัด การแสดงแสงสีเสียง ฤดูกาลผลไม้ อื่นๆ

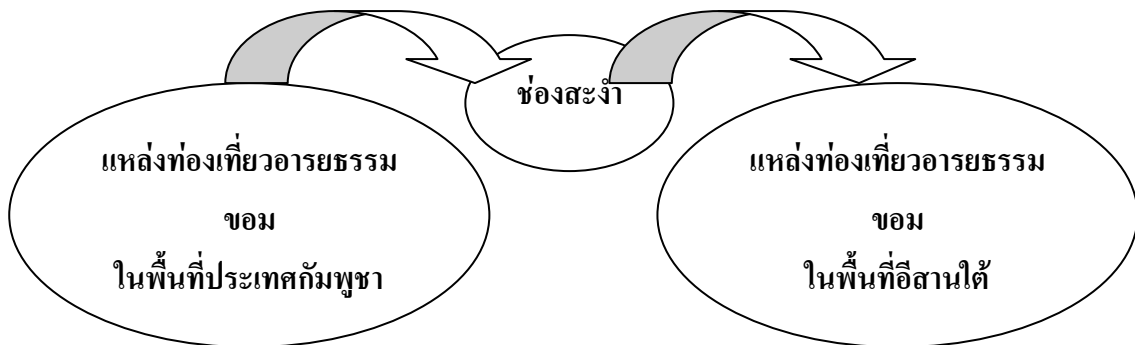

4.3.4. แนวทางการเชื่อมโยงในรูปแบบการถ่ายโอนนักท่องเที่ยว

- การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากไทย ไปกัมพูชา จะเป็นแนวทางการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับเส้นทางการท่องเที่ยว “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือสู่ทิศใต้” แนวทางนี้มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ ได้เลือกเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้ตามโปรแกรมต่างๆก่อนที่จะเดินทางเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชา โดยใช้จุดผ่านแดนช่องสะง่าเป็นจุดศูนย์กลางในการผ่านแดน นักท่องเที่ยวสามารถเริ่มต้นได้จากกรุงเทพฯ (นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศและจากพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่อีสาน) หรือเริ่มต้นในพื้นที่ใกล้เคียงได้

- การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากกัมพูชามาไทย เนื่องจากนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ เช่น เกาหลี จีน และญี่ปุ่น นิยมเดินทางเข้าไปเที่ยวชมแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา เป็นจำนวนมาก หากมีการถ่ายโอนนักท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวเข้ามาเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานตอนใต้ จะทำให้การท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้มีความตื่นตัวและสร้างเสถียรภาพที่สมดุลในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงเนื่องจากเส้นทางหมายเลข 67 มุ่งสู่ช่องสง่า มีความสะดวก และมีระยะไม่ไกล นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเส้นทางการท่องเที่ยวได้ตามการแบ่งเส้นทางการท่องเที่ยว “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้สู่ทิศเหนือ” นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวและสามารถเดินทางกลับกรุงเทพได้ทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และทางเครื่องบิน

4.4. ตอบคำถามที่ 3 ยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการ การท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านควรเป็นอย่างไร

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงอารยธรรมขอมในเขตอีสาน ตอนใต้กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา ผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า
แนวทาง

1. มีการสร้างความสัมพันธ์ในระดับรัฐบาลระหว่างประเทศไทย-กัมพูชาอย่างต่อเนื่อง
2. กำหนดนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างประเทศไทยและกัมพูชาให้ชัดเจน
3. ควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของทั้งสองประเทศมีความคล่องตัว
4. ปรับปรุงระบบการทำเอกสารผ่านแดนในมีความสะดวกและรวดเร็ว

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการบริหารจัดการ

แนวทาง ควรมีความเป็นเอกภาพ หรือมีทิศทางไปแนวทางเดียวกัน เชื่อมโยงกันอย่าง เป็นระบบ ไม่ใช่ต่างคนต่างจัดตามความพอใจของตน เช่น อัตราค่าบริการ การขนส่ง นักท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยว

1. เส้นทางคมนาคมควรมีความสะดวกสบาย โดยแบ่งเป็น 3 เส้นทางคือ เส้นทางรถยนต์ เส้นทางรถไฟ เส้นทางการบิน
2. ควรมีการปรับปรุงถนนสายโชคชัย-เดชอุดม ให้เป็น 4 เลนส์
3. ควรมีการปรับปรุงทางรถไฟให้เป็น 2 เลนส์
4. ควรมีการปรับปรุงเที่ยวบินหรือมีการเพิ่มสนามบินในพื้นที่ใกล้เคียง
5. อัตราค่าบริการในการเที่ยวชมต้องเป็นมาตรฐานเดียวกัน
6. การให้ความสะดวกเกี่ยวกับการทำเอกสารผ่านแดนต้องเอื้อต่อความสะดวกของนักท่องเที่ยว
7. การบริการขนส่งต้องมีความสะดวก รวดเร็ว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างวงจรเส้นทางและถ่ายโอนหรือการกระจายนักท่องเที่ยว **แนวทาง**

1. สร้างเส้นทางท่องเที่ยวให้อยู่ในรูปแบบวงจรเส้นทางเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวมีระบบที่ชัดเจน มีความหลากหลายแต่เป็นเอกภาพ วงจรที่สร้างต้องมีการเชื่อมโยงกับพื้นที่อื่น

2. มีการถ่ายโอนหรือการกระจายนักท่องเที่ยวจากกัมพูชาให้เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้
3. มีการจัดระบบการท่องเที่ยวโดยให้นักท่องเที่ยวเลือกเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้ก่อนจะเดินทางเข้าไปเที่ยวในพื้นที่ประเทศกัมพูชา

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว หากจะทำให้ การท่องเที่ยวสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ต้องมีแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่น่าสนใจการบริการนักท่องเที่ยวต้องประทับใจ

แนวทาง

1. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่มีอยู่แล้วให้มีความน่าสนใจสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้
5. พัฒนา อุนุรักษ์ และพัฒนาเพื่อยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่มีศักยภาพให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักตามประเภทสินค้า การท่องเที่ยว
6. สร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่เป็น Magnet และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัด กลุ่มจังหวัด ภูมิภาคและประเทศเพื่อนบ้าน
7. ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการดูแล รักษา และบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตามศักยภาพและโอกาส

ยุทธศาสตร์ที่ 6 ส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เช่น คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว แสดงวิสัยทัศน์ กำหนดยุทธศาสตร์ นโยบาย และทิศทาง

แนวทาง

1. จัดให้มีการศึกษา ทบทวน กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อ การท่องเที่ยว ทั้งทางตรงและ ทางอ้อมในเชิงบูรณาการอย่างต่อเนื่อง
  8. ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถ ในการออก ข้อบังคับต่าง ๆ ที่ส่งเสริม สนับสนุน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
  9. ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้าน การท่องเที่ยว มีความรู้และ เข้าใจในกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยว
- สิ่งที่ต้องใส่ใจมากที่สุดก็คือ แหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชม ต้องมีความน่าสนใจ มีคุณภาพ มีการจัดการที่ดี จึงจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

4.5. อภิปรายผล

จากศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาแนวทางการเชื่อมโยง และสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

การศึกษานี้มีความสอดคล้องกับ **เอกสารข้อมูลแนะนำชุดโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน กลุ่มอีสานใต้ 2549** : ที่ได้กล่าวถึง จุดเด่นของแต่ละจังหวัดในเขตอีสานใต้ที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นจุดขายด้านการท่องเที่ยว โดยในเอกสารได้เน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการสร้างยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่สำคัญในเขตอีสานตอนใต้ ดังนี้

จังหวัดนครราชสีมา เป็นศูนย์กลางตลาด การประชุมภูมิภาค ประตูกู้อีสาน เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (นิเวศสัญจรพื้นที่เฉพาะ)

จังหวัดชัยภูมิ เป็นศูนย์กลางตลาดการท่องเที่ยว และเป็นเมืองเก่าแก่มาตั้งแต่สมัยขอมเรืองอำนาจ

จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นศูนย์กลางตลาดการท่องเที่ยว และศิลปวัฒนธรรมขอมภายในประเทศ

จังหวัดสุรินทร์ เป็นศูนย์กลางตลาดการท่องเที่ยววัฒนธรรมอีสานใต้ และพัฒนาให้เป็นอุทยานช้าง (หัตถกรรม – คหศึกษา)

จังหวัดศรีสะเกษ เป็นศูนย์กลางตลาดการท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมขอมระหว่างประเทศ ส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่าง ไทย-อินโดจีน

จังหวัดอุบลราชธานี เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมไทยอีสาน (ก่อนประวัติศาสตร์ – หลังประวัติศาสตร์) และประตูสู่อินโดจีน (ลุ่มน้ำโขง)

ที่สำคัญจังหวัดอีสานใต้ ต้องเป็นตัวทำตลาดดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ แล้วแจกจ่ายขยายการท่องเที่ยวไปยังจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น

1. การสร้างศูนย์แสดงเส้นทางอารยธรรมขอม ณ อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

2. การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดนด้านช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ เพื่อพัฒนาจุดเชื่อมเครือข่ายไปสู่นครวัด – นครธม ระยะทางประมาณ 170 กิโลเมตร สามารถเดินทางไปและกลับมาพักในประเทศไทย (ซึ่งค่าใช้จ่ายถูกกว่า) ได้ภายใน 1 วัน

3. การสร้างโลกใหม่ให้ช้างไทย ที่อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาช้างเร่ร่อนในกรุงเทพฯ และเป็นการส่งเสริมแหล่งช้างที่สำคัญของประเทศไทย

จากเนื้อหาของ “เอกสารข้อมูลแนะนำชุดโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน กลุ่มอีสานใต้” มีความสอดคล้องกับการจัดเส้นทางการท่องเที่ยวของงานวิจัยครั้งนี้หลายอย่าง เช่น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้ให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเขตมาเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้ให้มากที่สุด และต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่น มีการเน้นการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ และเน้นการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านคือ ประเทศกัมพูชาผ่านช่องจอม อำเภอเกิบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ที่ระยะทางจากช่องจอมถึงจังหวัดเสียมเรียบประเทศกัมพูชา 170 กิโลเมตร แต่งานวิจัยครั้งนี้ใช้เส้นทางช่องสะง่า อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษเป็นจุดศูนย์กลางในการเชื่อมโยง ซึ่งมีระยะทางใกล้กว่าเส้นทางอื่นๆ คือ ระยะทางจากช่องสะง่าถึงจังหวัดเสียมเรียบคือ 135 กิโลเมตร

นอกจากนี้งานวิจัยยังมีความสอดคล้องกับบทความจากนิตยสาร **อนุสาร อสท. 2543** : ที่ได้กล่าวถึงนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวระหว่างไทย กับ เขมร อย่างไร้ตะเข็บว่า จากแผนปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยว (Agreement for Implementation on Tourism Cooperation) ระหว่างกระทรวงการท่องเที่ยวของกัมพูชา กับ การท่องเที่ยว แห่งประเทศไทยว่า จะมีผลให้เกิดโครงการเชื่อมต่อการท่องเที่ยวไทยเขมร โดยเฉพาะในเส้นทางวัฒนธรรมขอมเพื่อการท่องเที่ยว (Khmer/Thai Cultural Tourism Route) เพื่อให้เป็นการท่องเที่ยวอย่างไร้ตะเข็บ หรือ ไร้พรมแดน ตามนโยบายของกลุ่มประเทศอาเซียนที่ได้ตกลงกันได้ (Seamless Intra ASEAN) โดยเฉพาะไทยและเขมรจะชู Theme ที่ว่า “Two Kingdoms One Destination” จากเนื้อที่กล่าวมา ทำให้เห็นว่าการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชามีแนวโน้มที่สามารถจะพัฒนาให้เป็นรูปธรรมได้จริง

ผลการศึกษายังพบว่า การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเที่ยวผ่านช่องสะง่า สามารถสร้างให้เกิดเป็นรูปธรรมได้โดยการสร้างความร่วมมือที่ชัดเจนและชัดเจนต่อกัน ที่สำคัญงานวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุริยะ อมรโรจน์วรวุฒิ 2546** ที่ได้วิเคราะห์ศักยภาพของช่องสะง่าด้านการท่องเที่ยวไว้ว่า ช่องสะง่า โดยศักยภาพในตัวเองแล้ว ถือได้ว่ามีจุดแข็ง (Strength) มากมาย มีโอกาส (Opportunity) มีจุดอ่อน (Weakness) ที่สามารถแก้ไขให้กลับกลายเป็นจุดแข็งได้ และยังกล่าวถึง ศักยภาพของช่องสะง่าด้านต่างๆดังนี้ 1. การท่องเที่ยวในระบบเชื่อมโยงเส้นทางเดียวท่องเที่ยวได้สี่ประเทศ โดยเชื่อมโยงภูมิภาคอินโดจีน คือ ไทย-กัมพูชา-ลาว-เวียดนาม เนื่องจากแต่ละแห่งเป็นดินแดนที่มีแหล่งท่องเที่ยวสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติได้

รวมทั้งมีเส้นทางการคมนาคมเชื่อมโยงสะดวก และต่อเนื่องในระบบเหมาะแก่การท่องเที่ยวในระบบเชื่อมโยง

2. เป็นเส้นทางการท่องเที่ยวอรรถธรรมขอมโบราณในเขตภูมิภาคเนื่องจากจังหวัดศรีสะเกษมีปราสาทเขาพระวิหารและปราสาทขอมมากมาย หากนักท่องเที่ยวเดินทางผ่านทางจังหวัดนครราชสีมา จะมีแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวมากมาย คือ ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทศรีขรภูมิ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ฯลฯ สามารถเดินทางผ่านช่องสะง่า – อำเภออัลลองเวง – ปราสาทบันทายศรี ซึ่งเรียกขานกันว่ารัตนชาติแห่งปราสาทขอม – ปราสาทนครวัด สิ่งมหัศจรรย์ 1 ใน 7 ของโลก เมืองนครธม ปราสาทบายน สิ่งมหัศจรรย์ที่ลึกลับ รวมถึงปราสาทอื่นๆ ในเขตจังหวัดเสียมราฐกว่า 100 แห่ง

3. ส่วนแบ่งนักท่องเที่ยวจากเสียมราฐ เนื่องจากแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวขมนครวัด นครธม ไม่ต่ำกว่าปีละ 3 ล้านคน โดยทั่วไปแล้วค่าครองชีพในจังหวัดเสียมราฐค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดศรีสะเกษทั้งค่าที่พัก ค่าอาหาร และอื่นๆ ดังนั้น หากมีการเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า จะมีส่วนแบ่งนักท่องเที่ยวจากจังหวัดเสียมราฐส่วนหนึ่ง เดินทางมาพักที่จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งมีระยะทางห่างจากชายแดนเพียง 135 กิโลเมตร นั่นก็ย่อมหมายถึงกระแสเศรษฐกิจจะต้องสะพัดในจังหวัดศรีสะเกษไม่น้อย และคาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวที่จังหวัดศรีสะเกษ อย่างน้อยปีละ 5 แสนคน

4.6. ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาสำรวจ เน้นการทำงานภาคสนาม โดยมีพื้นที่หลักคือ สำรวจกลุ่มปราสาทในเขตอีสานตอนใต้ สำรวจเส้นทางช่องสะง่าถึงจังหวัดเสียมราฐประเทศกัมพูชา และสำรวจแหล่งท่องเที่ยวอรรถธรรมขอมในประเทศกัมพูชา งานวิจัยครั้งนี้ยังไม่ใช่งานวิจัยที่สมบูรณ์ จึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาและส่งเสริมงานวิจัยด้านการท่องเที่ยว ดังนี้

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานวิจัย

1. ควรมีการวิจัยเชิงพื้นที่ในบริเวณพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดนครราชสีมาให้มาก เพื่อพัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มีความน่าสนใจ และสร้างหรือค้นหาสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมา

2. ควรมีการวิจัยแนวทางการเชื่อมโยงระบบการท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้ ทั้งในระดับนโยบายและการปฏิบัติ

2. ควรส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ทำการวิจัยเชิงพื้นที่ของตนว่าสามารถพัฒนาหรือสร้างแหล่งท่องเที่ยวแบบไหนได้บ้าง

3. ควรมีนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวระหว่างไทยและกัมพูชาที่ชัดเจน

4.7. สรุป ผลการวิจัยสามารถสรุปผลได้ตามคำถามการวิจัยได้ดังนี้

คำถามที่ 1. แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ที่สามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวร ช่องสง่า ถึง เสียมราช มีที่ใดบ้าง และบริบททั่วไปของเส้นทางช่องสง่าถึงเสียมราชเป็นอย่างไร

ผลการวิจัยพบว่า แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ที่สามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสง่า มีดังนี้

1) จังหวัดนครราชสีมา

- ปราสาทหินพิมาย
- พิพิธภัณฑ์แห่งชาติหินพิมาย

2) จังหวัดบุรีรัมย์

- ปราสาทหินพนมรุ้ง
- ปราสาทหินเมืองต่ำ

3) จังหวัดสุรินทร์

- ปราสาทหินบ้านพลวง
- ปราสาทหินศรีขรภูมิหรือปราสาทบ้านระแงง
- ปราสาทหินภูมิโปน
- ปราสาทหินตาเมื่อน
- ปราสาทหินเมืองที
- ปราสาทหินบ้านไพล

4) จังหวัดศรีสะเกษ

- ปราสาทหินเขาพระวิหาร
- ปราสาทหินสระกำแพงใหญ่

ผลการวิจัยเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาที่สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคอีสานได้ สามารถสรุปได้ดังนี้

1) ศูนย์กลางแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอม (เมืองพระนคร)

- ปราสาทนครวัด
- ปราสาทนครธม (เมืองพระนคร)

2) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมทางทิศใต้ของเมืองพระนคร

- ปราสาทพนมบาเค็ง
- ปราสาทปักชีจำรุง

3) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมทางทิศเหนือของเมืองพระนคร

- ปราสาทพระขรรค์
- ปราสาทนาคพัน
- ปราสาทตาสม

4) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมทางทิศตะวันออกของเมืองพระนคร

- ปราสาทตาแก้ว
- ปราสาทตาพรหม
- สระสง
- ปราสาทบันทายกูฎี

5) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอม ที่ใกล้กับบารายตะวันออก

- ปราสาทแปรรูป
- ปราสาทแม่บุญตะวันออก

6) กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอม นอกเมืองพระนคร

- ปราสาทบันทายสรี
- กะบาลเสเปียน

คำถามที่ 2. แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมในเขตอีสานใต้ กับประเทศเพื่อนบ้าน ให้มีความเหมาะสมควรเป็นอย่างไร

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมในเขตอีสานใต้ กับประเทศเพื่อนบ้าน ให้มีความเหมาะสมได้ดังนี้

จากการศึกษาสำรวจข้อมูลภาคสนาม ทำให้ได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นว่า กลุ่มจังหวัดอีสานตอนใต้ เป็นพื้นที่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมขอมโบราณยุคพระนคร โบราณสถานที่สำคัญและมีศักยภาพในการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทหินสระกำแพงใหญ่ และปราสาทหินเขาพระวิหาร จังหวัดศรีสะเกษ จึงมีแนวทางเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เชื่อมโยงกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมของประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา 2 แนวทางคือ แนวทางที่หนึ่ง การเชื่อมโยงเส้นทางและสถานที่ท่องเที่ยวระหว่างอีสานใต้กับประเทศกัมพูชาในลักษณะการสร้างเส้นทางร่วม เรียกว่า “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากเหนือสู่ใต้และจากใต้สู่เหนือ” แนวทางที่สอง การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากไทยไปสู่กัมพูชา และจากกัมพูชามาสู่ไทย ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

แนวทางที่ 1 การเชื่อมโยงเส้นทางหรือการสร้างวงจรเส้นทางแหล่งท่องเที่ยว เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้ มุ่งสู่ทิศเหนือ

โปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้ มุ่งสู่ทิศเหนือ หมายถึง การเริ่มต้นเส้นทางท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชา มาสู่แหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการโอนถ่ายนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเที่ยวชมปราสาทต่างๆ ในจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ให้เดินทางเข้ามาเที่ยวต่อในพื้นที่อีสานใต้ประเทศไทย โดยใช้เส้นทางหมายเลข 67 มุ่งหน้ามายังจุดผ่านแดนช่องสะง่า ที่เป็นจุดผ่านแดนสำคัญแห่งใหม่ระหว่างไทยกับกัมพูชา โดยใช้ระยะทางจากเสียมเรียบถึงช่องสะง่า 135 กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ซึ่งสามารถแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวให้เหมาะสมได้ดังนี้

เส้นทางที่ 1 เริ่มจากแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมร เชื่อมโยงเข้ามายังประเทศไทย ผ่านช่องสะง่า มุ่งสู่จังหวัดสุรินทร์ชมปราสาทศรีขรภูมิ แหล่งผ้าไหมและเครื่องเงิน เข้าชมหมู่บ้านช้าง มุ่งสู่จังหวัดบุรีรัมย์ชมปราสาทหินพนมรุ้ง กลุ่มปราสาทหินเมืองต่ำ มุ่งสู่จังหวัดนครราชสีมาชม ปราสาทหินพิมาย แหล่งหินตัดอำเภอสีคิ้ว แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งท่องเที่ยวเขาใหญ่ ใช้ระยะเวลาการท่องเที่ยวรวมประมาณ 4-5 วัน

เส้นทางที่ 2 เริ่มจากแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมร เชื่อมโยงเข้ามาประเทศไทย ผ่านช่องสะง่า มุ่งสู่จังหวัดศรีสะเกษ เที่ยวชมปราสาทเขาพระวิหาร ชมสวนผลไม้อำเภอกันทรลักษณ์ จ. ศรีสะเกษ มุ่งสู่สนามบินจังหวัดอุบลราชธานี สิ้นสุดเส้นทางที่สนามบินสุวรรณภูมิ ใช้ระยะเวลาการท่องเที่ยวรวมประมาณ 3 วัน

แนวทางที่ 2 การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือมุ่งสู่ใต้

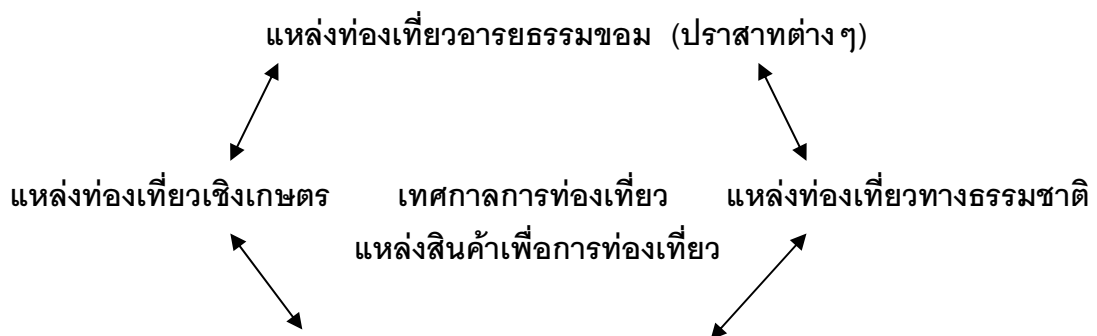
โปรแกรมเส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือ มุ่งสู่ทิศใต้ หมายถึง การเริ่มต้นเส้นทางจากแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ในเขตพื้นที่ภาคอีสานใต้ และจึงเคลื่อนที่เข้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชา สามารถแสดงลักษณะเส้นทางได้ดังนี้

เส้นทางที่ 1 จากสนามบินสุวรรณภูมิ กรุงเทพฯ มุ่งสู่สนามบินจังหวัดอุบลราชธานี เดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร อำเภอกันทรลักษ์ ญ.ศรีสะเกษ เที่ยวชมปราสาทเขาพระวิหาร ช่องสะเก้ง่า มุ่งสู่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมรผ่านช่องสะเก้ง่า ใช้ระยะเวลาประมาณ 3 วัน

เส้นทางที่ 2 เริ่มจาก นครราชสีมา แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเขาใหญ่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งหินตัด อำเภอสีคิ้ว ปราสาทหินพิมาย มุ่งสู่ ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ญ.บุรีรัมย์ เที่ยวชมแหล่งผ้าพื้นเมือง แหล่งทำเครื่องเงิน ปราสาทหินศรีขรภูมิ พักโฮมสเตย์หมู่บ้านช้าง แล้วมุ่งสู่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาผ่าน โดยผ่านช่องสะเก้ง่า

แนวทางที่ 3 การสร้างวงจรการท่องเที่ยวภายในจังหวัดและระหว่างจังหวัดในกลุ่มอีสานใต้

การสร้างวงจรการท่องเที่ยวเป็นการสร้างเครือข่ายเส้นทางการท่องเที่ยวภายในจังหวัด กลุ่มอีสานใต้ คือ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดนครราชสีมา ต้องมีการพัฒนากิจกรรมและสถานที่ท่องเที่ยวให้สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ มีความหลากหลายที่เป็นเอกภาพ เช่น เทศกาลประจำปีของแต่ละจังหวัด การแสดงแสงสีเสียง ฤดูกาลผลไม้ อื่นๆ

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

แนวทางที่ 4 แนวทางการเชื่อมโยงในรูปแบบการถ่ายโอนนักท่องเที่ยว

- การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากไทย ไปกัมพูชา จะเป็นแนวทางการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับเส้นทางการท่องเที่ยว “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือสู่ทิศใต้” แนวทางนี้มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ ได้เลือกเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้ตามโปรแกรมต่างๆก่อนที่จะเดินทางเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชา โดยใช้จุดผ่านแดนช่องสะง่าเป็นจุดศูนย์กลางในการผ่านแดน นักท่องเที่ยวสามารถเริ่มต้นได้จากกรุงเทพฯ (นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศและจากพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่อีสาน) หรือเริ่มต้นในพื้นที่ใกล้เคียงได้

- การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากกัมพูชามาไทย เนื่องจากนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ เช่น เกาหลี จีน และญี่ปุ่น นิยมเดินทางเข้าไปเที่ยวชมแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาเป็นจำนวนมาก หากมีการถ่ายโอนนักท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวเข้ามาเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานตอนใต้ จะทำให้การท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้มีความตื่นตัวและสร้างเสถียรภาพที่สมดุลในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงเนื่องจากเส้นทางหมายเลข 67 มุ่งสู่ช่องสะง่า มีความสะดวก และมีระยะไม่ไกล นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเส้นทางการท่องเที่ยวได้ตามการแบ่งเส้นทางการท่องเที่ยว “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้สู่ทิศเหนือ” นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวและสามารถเดินทางกลับกรุงเทพฯได้ทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และทางเครื่องบิน

คำถามที่ 3 ยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านควรเป็นอย่างไร

ผลการวิจัยพบว่า ยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านได้ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงอารยธรรมขอมในเขตอีสานตอนใต้กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา ผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการบริหารจัดการ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างวงจรเส้นทางและถ่ายโอนหรือการกระจายนักท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว หากจะทำให้การท่องเที่ยวสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ต้องมีแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจการบริการนักท่องเที่ยวต้องประทับใจ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 ส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เช่น คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว แสดงวิสัยทัศน์ กำหนดยุทธศาสตร์ นโยบาย และทิศทาง

บทที่ 5

บทสรุป

5.1. บทนำ

จากการศึกษาวิจัยทำให้คณะวิจัยได้รับข้อมูลที่สำคัญหลายประการที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้และประเทศเพื่อนบ้าน ในอดีตที่ผ่านมาพื้นที่ชายแดนภาคอีสานตอนใต้มีจุดผ่านแดนที่สามารถเชื่อมโยงกับประเทศกัมพูชาที่สำคัญๆคือ ช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ถือว่าเป็นจุดผ่านแดน ที่สำคัญที่มีนักท่องเที่ยวใช้เป็นเส้นทางผ่านแดนเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชานอกจากการใช้เส้นทางที่จุดผ่านแดนปอยเปต อำเภอรัษฎประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ปัจจุบันมีช่องผ่านแดน ที่สำคัญและสามารถเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวกับประเทศกัมพูชาได้ในระยะทางจากชายแดนถึง จังหวัดเสียมราฐ ดินแดนแห่งอารยธรรมขอมที่ยิ่งใหญ่ได้ในระยะทางเพียงแค่ 150 กิโลเมตร คือ จุดผ่านแดนถาวร “ช่องสะง่า” อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ นับว่าเป็นจุดผ่านแดนจุดใหม่ที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชาได้ ทั้งด้านสังคมวัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้ท้องถิ่นและประเทศชาติอย่างเป็นกอบเป็นกำ ไม่แพ้กับอุตสาหกรรมด้านอื่นๆ การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวระหว่างภาคอีสานตอนล่างกับประเทศกัมพูชาโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมโดยใช้เส้นทางจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่าเป็นเส้นทางในการเชื่อมโยง จึงถือว่าการเชื่อมโยงที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในเขตภาคอีสานตอนล่างอย่างมีศักยภาพและมีความยั่งยืน การทำวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเน้นที่จะค้นหาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวและแนวทางการเชื่อมโยงอย่างเหมาะสม โดยใช้เส้นทางจุดผ่านแดนช่องสะง่าเป็นเส้นทางในการเชื่อมโยงระบบการท่องเที่ยว การดำเนินงานได้บรรลุในวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จึงสามารถสรุปผลตามลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

5.2. สรุปบทที่ 1 บทนำ

พื้นที่ภาคอีสานตอนล่าง หรือที่เรามักจะเรียกกันจนติดปากว่า “อีสานใต้” นั้น เป็นแหล่งอารยธรรมขอมโบราณที่เคยเฟื่องฟูและมีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนที่เราจะมีแผ่นดินที่เรียกว่าประเทศไทย แหล่งอารยธรรมที่เห็นได้ชัดที่สุดและยังคงความยิ่งใหญ่อยู่ถึงการมาถึงปัจจุบันก็คือ “ปราสาทหิน” อันเป็นมรดกตกทอดที่บรรพบุรุษขอมโบราณได้ทิ้งไว้ให้ลูกหลานได้เชยชมถึงความสามารถที่เขาได้เคยคิดประดิษฐ์สร้างไว้ด้วยภูมิความรู้ทั้งด้านสถาปัตยกรรม วิศวกรรม ศิลปกรรม และศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบจักรวาล อันยากยิ่งที่เหล่ามนุษย์ในยุคปัจจุบันจะอาจหาญไปลอกเลียนแบบให้เหมือนกับต้นฉบับจริงได้ ความรุ่งเรืองของอารยธรรมขอมในอดีตได้แผ่กระจายอำนาจเข้ามาสู่พื้นที่ภาคอีสานและเสื่อมลงตามกาลเวลา และได้ทิ้งร่องรอยความยิ่งใหญ่เหล่านั้นไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยว เรียกเป็นภาษาท้องถิ่นว่า “กินมูลเก่าพ่อแม่” หมายถึง การได้รับมรดกตกทอดที่บรรพบุรุษได้มอบไว้ให้และกินได้อย่างไม่มีวันหมด

การท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในปัจจุบัน โดยเฉพาะ “ปราสาทหิน” ต่างๆ กำลังได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติเป็นอย่างมาก หรือแม้กระทั่งคนไทยเองก็ยังให้ความสนใจไม่น้อยไปกว่าชาวต่างชาติเหมือนกัน พื้นที่ที่เรียกได้ว่าเป็นศูนย์กลางของแหล่งอารยธรรมขอมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดก็คือ ประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดเสียมราฐ และรองลงมาก็คือ ประเทศไทย ในเขตภาคอีสานตอนล่าง โดยเฉพาะจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดศรีสะเกษ ที่เหลือก็มีในประเทศลาวและเวียดนาม แต่ยังไม่โดดเด่นมากเท่าประเทศไทยและประเทศกัมพูชา

การท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ ได้รับการพัฒนา ส่งเสริม และมีการประชาสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ทั้งการบูรณะปราสาทต่างๆ ให้มีสภาพที่สมบูรณ์ ตลอดจนมีการจัดกิจกรรมเสริม เช่น การจัดกิจกรรมทัวร์แบบสัญจร และการจัดประเพณีเสริม รวมทั้งมีการแสดงแสงสีเสียงเพิ่มเติมเพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด กิจกรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้หันมาสนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมให้มากที่สุด แต่เรากลับพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังนิยมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมไม่เสมอต้นเสมอปลายถ้าหากเทียบกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยวเพื่อชมปราสาทหินที่ถือว่าเป็นอารยธรรมขอมเหมือนกัน ในประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะปราสาทหินนครวัด และนครธม ซึ่งมีนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและคนต่างชาติทั่วโลกต่างมุ่งหน้าเดินทางไปเที่ยวชมความยิ่งใหญ่อลังการของสถาปัตยกรรมที่ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์หนึ่งใน

เจ็ดของโลกอย่างไม่ขาดสาย นอกจากสองปราสาทหินดังกล่าวแล้วยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นปราสาทหินที่น่าสนใจอีกหลายแห่งที่เปรียบเสมือนแม่เหล็กคอยดึงดูดผู้คนให้เดินทางไปเยี่ยมเยียนอย่างต่อเนื่อง จึงน่าจะคิดว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมของประเทศไทย เรายังไม่สามารถสร้างรายได้และไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวกระเป๋าหนักให้เดินทางมาแวะชมได้ดีเท่ากับประเทศกัมพูชา จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ประเทศไทยและประเทศกัมพูชาทั้งสองประเทศต่างมีแหล่งอารยธรรมขอมที่สมบูรณ์ยิ่งใหญ่มากในยุคกาลเวลาไล่เลี่ยกัน มีการส่งเสริมและมีการสร้างกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมอย่างต่อเนื่อง แต่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติต่างมุ่งหน้าสู่แหล่งอารยธรรมในประเทศกัมพูชาเป็นส่วนใหญ่ และสร้างรายได้ให้กับประเทศกัมพูชาอย่างมหาศาลนั้น จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญว่า ทำอย่างไรถึงจะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเหล่านั้นหันมาสนใจใช้บริการการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานตอนใต้บ้าง

ในอดีตที่ผ่านมาพื้นที่ชายแดนภาคอีสานตอนใต้มีจุดผ่านแดนที่สามารถเชื่อมโยงกับประเทศกัมพูชาที่สำคัญๆคือ ช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ถือว่าเป็นจุดผ่านแดนที่สำคัญที่มีนักท่องเที่ยวใช้เป็นเส้นทางผ่านแดนเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชานอกจากการใช้เส้นทางที่จุดผ่านแดนปอยเปต อำเภอรัษฎาประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ปัจจุบันมีช่องผ่านแดนที่สำคัญและสามารถเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวกับประเทศกัมพูชาได้ในระยะทางจากชายแดนถึง จังหวัดเสียมราฐ ดินแดนแห่งอารยธรรมขอมที่ยิ่งใหญ่ได้ในระยะทางเพียงแค่ 150 กิโลเมตร คือ จุดผ่านแดนถาวร “ช่องสะง่า” อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ นับว่าเป็นจุดผ่านแดนจุดใหม่ที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชาได้ ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาเพื่อหาแนวทางที่จะเชื่อมโยงระบบการท่องเที่ยวระหว่างแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา โดยใช้เส้นทาง “ช่องสะง่า” เป็นเส้นทางในการเชื่อมโยงและการกระจายนักท่องเที่ยวจากกัมพูชาเข้ามายังประเทศ หรือ แม้กระทั่งการใช้พื้นที่อีสานตอนใต้เป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางเข้าสู่แหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมให้เกิดศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในเขตอีสาน ตอนใต้ได้อย่างเต็มที่และมีความยั่งยืน

5.2.1. วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) ศึกษาและสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวอารายธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า ถึง จ. เสียมราช
- 2) ศึกษาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงระหว่างอารายธรรมขอมในเขตอีสานใต้ กับอารายธรรมขอมในประเทศกัมพูชา
- 3) ศึกษาแนวทางการทำยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อน

5.2.2. คำถามการวิจัย

- 1) แหล่งท่องเที่ยวอารายธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ที่สามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารายธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวร ช่องสะง่า ถึง จ. เสียมราช มีที่ใดบ้าง และบริบททั่วไปของเส้นทางช่องสะง่าถึงเสียมราชเป็นอย่างไร
- 2) แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารายธรรมในเขตอีสานใต้ กับประเทศเพื่อนบ้าน ให้มีความเหมาะสมควรเป็นอย่างไร
- 3) ยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการ การท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านควรเป็น

5.3. สรุปบทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

องค์การสหประชาชาติ ได้จัดการประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่าง ประเทศขึ้นที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี และได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "การท่องเที่ยว" ไว้ว่า "การเดินทางเพื่อความบันเทิงรื่นเริงใจ เยี่ยมญาติหรือการไปร่วมประชุม แต่มิใช่เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลักฐาน หรือไปพำนักอยู่เป็นการถาวร" พร้อมกับให้ประเทศสมาชิกใช้คำว่า "ผู้มาเยือน" (visitors) แทนคำว่า "นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน" (tourist) คำว่า "ผู้มาเยือน" มีความหมาย 2 ประการ คือ 1. นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน (tourists) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราว ซึ่งพักอยู่ในประเทศที่มาเยือนตั้งแต่ 24 ชั่วโมงขึ้นไป โดยใช้บริการสถานที่พักแรม ณ แหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ (local accommodation) และเดินทางมาเยือนเพื่อพักผ่อน พักผ่อน ทัศนศึกษา ประกอบศาสนกิจ ร่วมการแข่งขันกีฬา ติดต่อธุรกิจ ร่วมการประชุม สัมมนา เป็นต้น โดยแยกตามลักษณะของนักท่องเที่ยว ดังนี้ 1.1 International Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ค้างคืน เดินทาง

ทางเข้ามาในประเทศไทยและพำนักอยู่ครั้งหนึ่ง ๆ ไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง (1 คืน) และไม่เกิน 60 วัน 1.2 Domestic Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ค้างคืน อาจเป็นคนไทยหรือคนต่างด้าวที่อยู่ในประเทศไทยเดินทางมาจากจังหวัดที่อยู่อาศัยปกติของตนไปยังจังหวัดอื่น ๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางอะไรก็ตามที่มีค่าใช้จ่ายหารายได้ และระยะเวลาที่พำนักอยู่ไม่เกิน 60 วัน 2. นักท่องเที่ยวที่ไม่ค้างคืน (same-day visitor) ได้แก่ ผู้เดินทางมาเยือนชั่วคราวและอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง และไม่ได้ใช้บริการสถานที่พักแรม ณ แหล่งท่องเที่ยวที่นั่น ๆ เช่น ผู้เดินทางมากับเรือสำราญ (cruise) โดยแยกตามลักษณะของนักท่องเที่ยวได้ในทำนองเดียวกัน คือ 2.1 International Excursionist หมายถึง นักทัศนาจรระหว่างประเทศ 2.2 Domestic Excursionist หมายถึง นักทัศนาจรภายในประเทศ ทั้งนักท่องเที่ยวประเภท Tourist และ Same-day Visitor เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยว (traveler) ที่สามารถ ติดตามการเดินทางและจัดเก็บเป็นข้อมูลสถิติได้ สำหรับประเทศไทยก็ได้ยึดถือคำจำกัดความที่ได้กำหนดขึ้นที่กรุงโรมนี้เป็นหลักในการจัดนับสถิติจำนวน “นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ” ซึ่งสรุปแล้ว ก็หมายถึง ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและพำนักอยู่ครั้งหนึ่ง ๆ ไม่น้อยกว่า 1 คืน (24 ชั่วโมง) และไม่มากกว่า 60 วัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเข้ามาเพื่อ 1. ท่องเที่ยวพักผ่อน มาเยี่ยมญาติหรือเพื่อมาพักผ่อน ฯลฯ 2. ร่วมประชุมหรือเป็นตัวแทนของสมาคม ผู้แทนทางศาสนา นักกีฬา ฯลฯ 3. เพื่อติดต่อธุรกิจ แต่ไม่ใช่เพื่อทำงานหารายได้ 4. มากับเรือเดินสมุทรที่แวะจอด ณ ท่าเรือ แม้ว่าแวะน้อยกว่า 1 คืน การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหลักชนิดหนึ่งของประเทศไทยซึ่งนำรายได้จากประชาชนชาวไทย และชาวต่างชาติเข้าสู่ประเทศไทย

การศึกษาทบทวนวรรณกรรม จึงเป็นการมุ่งเน้น ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับงานเอกสาร บทความ งานวิจัย ต่างๆที่เคยทำเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้ และระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ตลอดจนงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาองค์ความรู้จากงานศึกษาต่างและหาจุดเด่นและจุดด้อยของงานที่เคยศึกษาไว้ แล้วนำมาเสริมและเพิ่มเติมในการทำวิจัยในครั้งนี้

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จัดการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่นั้น มักประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างอนุรักษ์กับการพัฒนาอยู่เสมอ จนทำให้ผู้กำหนดนโยบาย นักวิชาการ ผู้ประกอบการ รวมถึงประชาชนในท้องถิ่นพยายามหาความหมายและทางออก และทางเลือกของนักท่องเที่ยว ที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของชุมชน

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความหมายว่า การเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีองค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณา คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการกระจายรายได้

หลักการพื้นฐาน 7 ประการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- 1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบทางด้านลบที่จะก่อให้เกิดความเสียหายหรือการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว
- 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องให้การศึกษากับนักท่องเที่ยวให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม
- 3) รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการจัดการเขตอนุรักษ์
- 4) ชุมชนท้องถิ่นรวมทั้งชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงจะต้องเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 5) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเน้นความสำคัญของการวางแผน และการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการสร้างหลักประกัน จำนวนนักท่องเที่ยวจะต้องอยู่ภายในขอบเขตของศักยภาพในการรองรับตามธรรมชาติของระบบนิเวศท้องถิ่น
- 6) รายได้ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องตกอยู่กับประเทศผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้เองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเน้นการใช้ผลิตภัณฑ์และบริการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ
- 7) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับการพัฒนาขึ้นบนฐานคิดซึ่งเน้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ลดละการใช้น้ำมันเชื้อเพลิงอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน และจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ ที่สามารถรักษาความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรมความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบสนับสนุนชีวิตไว้อย่างยั่งยืน

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรม พบว่าการท่องเที่ยวมีผลต่อระบบเศรษฐกิจของไทยและประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาก เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้เข้าประเทศปีละหลายล้านบาท และที่สำคัญการท่องเที่ยวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อารยธรรมขอมเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความสนใจของนักวิชาการ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงระหว่างจังหวัดชายแดนไทย-กัมพูชา

5.4. สรุปบทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเรียบเรียงด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการดำเนินงาน จึงมีการกำหนดขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

- 1) การออกแบบวิจัย (Research Design)
- 2) การนิยามเชิงปฏิบัติการ (Operation Definition)
- 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collecting)
- 4) การเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูล
- 5) การสรุปผลและวิเคราะห์ข้อมูล

5.4.1. การออกแบบวิจัย (Research Design)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการและแหล่งข้อมูลดังนี้

1) เอกสาร (Document) ของหน่วยงานราชการ งานวิจัย สารคดี ข่าว วารสาร บทความ หนังสือพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่าย การบันทึกเทป เป็นต้น โดยเน้นเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อของงานวิจัย ข้อมูลที่ได้ถือว่าเป็นข้อมูลในระดับปฐมภูมิ (Primary Source) ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาโดยตรง

2) โดยการสำรวจพื้นที่จริง (Field Survey) โดยการออกสำรวจเส้นทาง พื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ได้ข้อมูล ข้อเท็จจริงและศักยภาพด้านต่างๆ ของพื้นที่ที่ต้องการศึกษาโดยตรง

5.4.2. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collecting)

1) เก็บข้อมูลจากเอกสาร (Document) ของหน่วยงานราชการ งานวิจัย สารคดี ข่าววารสาร บทความ หนังสือพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่าย การบันทึกเทป เป็นต้น โดยเน้นเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อของงานวิจัย ข้อมูลที่ได้ถือว่าเป็นข้อมูลในระดับปฐมภูมิ (Primary Source) ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาโดยตรง นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงลำดับความสำคัญที่สามารถใช้ประกอบองค์ประกอบในการทำวิจัย

2) เก็บข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม (Field Survey) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ถึงศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาให้เกิดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวระหว่างเขตอีสานใต้กับแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยแบ่งพื้นที่สำรวจเป็นสามส่วนหลักๆ คือ สำรวจเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้, สำรวจเส้นทางจากช่องสง่าถึงจังหวัดเสียมราฐ และสำรวจกลุ่มปราสาทต่างๆในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา

3) การใช้แบบสอบถาม เพื่อสำรวจข้อเท็จจริงพื้นที่เกี่ยวแนวคิดของผู้ที่เกี่ยวข้อง

4) การจัดเวทีประชุมสัมมนา เพื่อหาแนวความคิดร่วม และแนวคิดที่แตกต่าง อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการมีส่วนร่วมขององค์กรที่จะได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

5.4.3 การเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูล

เป็นตอนการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมทั้งจากเอกสารและการสำรวจภาคสนามมาเรียบเรียงลำดับความสำคัญที่จะใช้วิเคราะห์ และจัดหมวดหมู่แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดทัวร์หรือพัฒนาการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตประเทศกัมพูชาให้มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน

5.5. สรุปบทที่ 4 ผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ “ช่องสง่า” ถือเป็นโจทย์ปัญหาหลักที่คณะนักวิจัยให้ความสำคัญว่า จะเป็นจุดเชื่อมโยง และมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวระหว่างไทยกับกัมพูชาได้อย่างไรบ้าง ผลจากการวิจัยพบว่า “ช่องสง่า” เป็นจุดผ่านแดนระหว่างไทยกับกัมพูชามาตั้งแต่อดีต ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 บริเวณพื้นที่จังหวัดเสียมราฐเคยเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย และมี

จังหวัดชวชนธ์ (ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษ) เป็นศูนย์กลางการประสานงานราชการ โดยใช้ระบบการติดต่อทางโทรเลข มีการโยงสายโทรเลขข้ามภูเขาพนมดงรักบริเวณบ้านแซร์ไพร่ อ.ภูสิงห์จังหวัดศรีสะเกษ ไปยัง อำเภออัลลองเวง จ.อุดรมีชัย ถึง จังหวัดเสียมราช ประเทศกัมพูชา จากการเชื่อมโยงกันด้วยระบบสายโทรเลขนี้ ช่องสะง่า จึงได้รับขนานมาว่า “เส้นทางสายลวด”

“ช่องสะง่า” เป็นภาษาเขมร แปลว่า พื้นที่สูง หรือ ซ้ำภูมิที่มีความได้เปรียบ บริเวณที่เป็นพื้นที่ช่องสะง่า เคยเป็นสมรภูมิระบบที่ดุเดือดของเขมรแดงในอดีต และเป็นศูนย์บัญชาการที่สำคัญของผู้นำเขมรแดงอย่างนายพลพอลพต กับ นายพลต้าม็อก สองมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ของเขมรแดง บริเวณพื้นที่บ้านแซร์ไพร่ อ.ภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ก็เคยเป็นที่พำนักอาศัยของผู้ลี้ภัยสงครามเขมรแดง เรียกว่า ศูนย์ลี้ภัยสงครามโอราเตง ความสำคัญของช่องสะง่า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ ประชาชนทั้งฝั่งไทยและกัมพูชาใช้เป็นเส้นทางติดต่อไปมาหาสู่กันอย่างต่อเนื่องนั้นทำให้ภาครัฐและภาคเอกชนให้ความสนใจที่จะเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวรขึ้นอย่างเป็นทางการ แต่เนื่องด้วยช่องสะง่าไม่ได้อยู่ในข้อตกลงการเปิดจุดผ่านแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา เป็นจำเป็นต้องมีการเสนอผ่านมติของคณะรัฐมนตรีทั้งสองฝ่ายเพื่อให้การเห็นชอบดำเนินการร่วมกันอย่างเป็นทางการ

ปัจจุบัน “ช่องสะง่า” มีการเปิดบริการให้ประชาชนทั่วไปทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายกัมพูชา ใช้เป็นเส้นทางเพื่อเดินไปมาหาสู่กัน มีบริการทำวีซ่า และมีบริษัททัวร์หลายบริษัทที่ใช้เส้นทางดังกล่าวเป็นเส้นทางที่พานักท่องเที่ยวจากประเทศไทยเข้าเป็นเที่ยวในประเทศกัมพูชา เนื่องจากมีระยะทางที่ใกล้และสะดวก ปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการดำเนินงานของพื้นที่จุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า คือ ปัญหาเขตแดนไทยกัมพูชา ซึ่งยังไม่เป็นที่ชัดเจนว่าเขตแดนที่แท้จริงระหว่างไทยกับกัมพูชา ควรตั้งอยู่ตำแหน่งหรือพิกัดไหน และปัญหากับระเบิด ที่ยังคงหลงเหลืออยู่บ้างตามแนวชายแดน ทั้งฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชา ส่วนใหญ่จะพบตามแนวป่าลึกจากบริเวณด้านช่องสะง่า ประมาณ 1 กิโลเมตร

ภาพที่ 34 สัญลักษณ์ที่แสดงให้รู้ว่าจุดนี้มีกับระเบิด

สภาพทั่วไปของจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า มีความคล่องตัวในเรื่องการคมนาคม มีเส้นทางที่สะดวก สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและนักธุรกิจ ที่ต้องการใช้เส้นทางดังกล่าว เป็นจุดผ่านแดนเพื่อเข้าไปท่องเที่ยวหรือทำธุรกิจในประเทศกัมพูชาได้ นอกจากนี้พื้นที่บริเวณจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่ายังมีสถานที่ที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ทั้งฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชา เช่น ผาต้ามือก สุสานนายพล พลพต ตลาดช่องสะง่า ส่วนด้านฝั่งไทย มีความได้เปรียบในเรื่องของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สามารถพัฒนาเส้นทางให้สวยงามเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยการสร้างจุดชมวิว หรือสำรวจแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้มากขึ้น นอกจากนี้ยังมีอ่างเก็บน้ำห้วยสำราญ ที่อยู่ไม่ไกลจากพื้นที่จุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า ก็สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้

ภาพที่ 35 ผาต้ามือก จุดชมวิวใกล้จุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า

5.5.1. สรุปแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงระหว่าง แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรม ขอมในเขตอีสานใต้ กับ แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา

แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้ ส่วนใหญ่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรม
ขอมในเขตอีสานใต้จะอยู่กระจัดกระจายกัน สามารถจัดหมวดหมู่ตามพื้นที่จังหวัดได้ดังนี้

1) จังหวัดศรีสะเกษ เป็นจังหวัดที่อยู่ใกล้กับพื้นที่จุดผ่านแดนช่องสงฆามากที่สุด มีแหล่ง
ท่องเที่ยวอารยธรรมที่น่าสนใจและสามารถพัฒนาให้มีศักยภาพเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารย
ธรรมขอมในประเทศกัมพูชาได้ดังนี้ ปราสาทเขาพระวิหาร ปราสาทโดนตวล ปราสาท
สระกำแพงใหญ่ ปราสาทสระกำแพงน้อย และยังสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ
ในจังหวัด เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (สวนผลไม้ พื้นที่อำเภอกันทรลักษณ์ ใกล้ เขาพระวิหาร)
การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

2) จังหวัดสุรินทร์ มีแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมที่น่าสนใจและสามารถพัฒนาให้มีศักยภาพ
เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาได้ดังนี้ ปราสาทศรีขรภูมิ
กลุ่มปราสาทตาเมือน ปราสาทบ้านพลวง

3) จังหวัดบุรีรัมย์ มีแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมที่น่าสนใจและสามารถพัฒนาให้มีศักยภาพ
เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาได้ดังนี้ ปราสาทเขาพนมรุ้ง
ปราสาทเมืองต่ำ

4) จังหวัดนครราชสีมา มีแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมที่น่าสนใจและสามารถพัฒนาให้มี
ศักยภาพเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาได้ดังนี้ ปราสาทหินพิมาย
ปราสาทพนมวัน

แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขต ประเทศกัมพูชา การท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารย
ธรรมขอมในประเทศกัมพูชา มีข้อได้เปรียบของไทยอยู่มาก โดยเรื่องของความสมบูรณ์ของแหล่ง
ท่องเที่ยว และระยะทางที่ไม่ไกลกันเกินไป สามารถจัดหมวดหมู่ได้ดังนี้

กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมที่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว มีสองแห่งคือ ปราสาท
นครวัด และปราสาทนครธม หรือ เมืองพระนคร ส่วนกลุ่มปราสาทอื่นๆ จะแบ่งตามทิศทางที่ตั้ง
จากปราสาทที่เป็นศูนย์ คือ นครวัด กับนครธม ดังนี้

กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมด้านทิศใต้ของเมืองพระนคร ได้แก่ ปราสาทปักชี
จำกรง และปราสาทพนมบาเค็ง

กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมด้านทิศเหนือของเมืองพระนคร ได้แก่ ปราสาท
นาคนัน ปราสาทตาสม และปราสาทพระขรรค์

กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมด้านทิศตะวันออกของเมืองพระนคร ได้แก่ ปราสาทตาแก้ว ปราสาทตาพรหม ปราสาทบันทายกูฏี

กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมบารายตะวันออก ได้แก่ ปราสาทแม่บุญตะวันออก ปราสาทแปรรูป

กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมนอกเมืองพระนคร ได้แก่ กบาลสะเปียน ปราสาทบันทายสรี

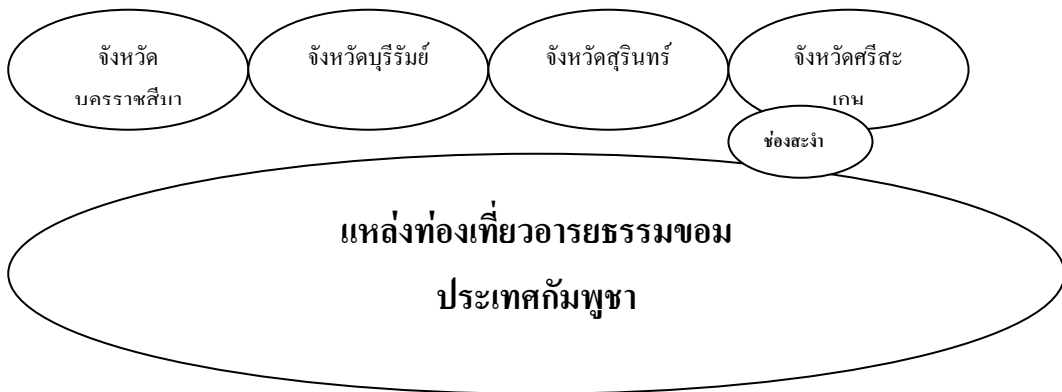
5.5.2. แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา ผ่านจุดผ่านแดนช่องสะง่า

จากการศึกษาสำรวจข้อมูลภาคสนาม ทำให้ได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นว่า กลุ่มจังหวัดอีสานตอนใต้ เป็นพื้นที่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมขอมโบราณยุคพระนคร โบราณสถานที่สำคัญและมีศักยภาพในการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทหินสระกำแพงใหญ่ และปราสาทหินเขาพระวิหาร จังหวัดศรีสะเกษ จึงมีแนวทางเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เชื่อมโยงกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมของประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา 2 แนวทางคือ แนวทางที่หนึ่ง การเชื่อมโยงเส้นทางและสถานที่ท่องเที่ยวระหว่างอีสานใต้กับประเทศกัมพูชาในลักษณะการสร้างเส้นทางร่วม เรียกว่า “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากเหนือสู่ใต้และจากใต้สู่เหนือ” แนวทางที่สอง การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากไทยไปสู่กัมพูชา และจากกัมพูชามาสู่ไทย ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

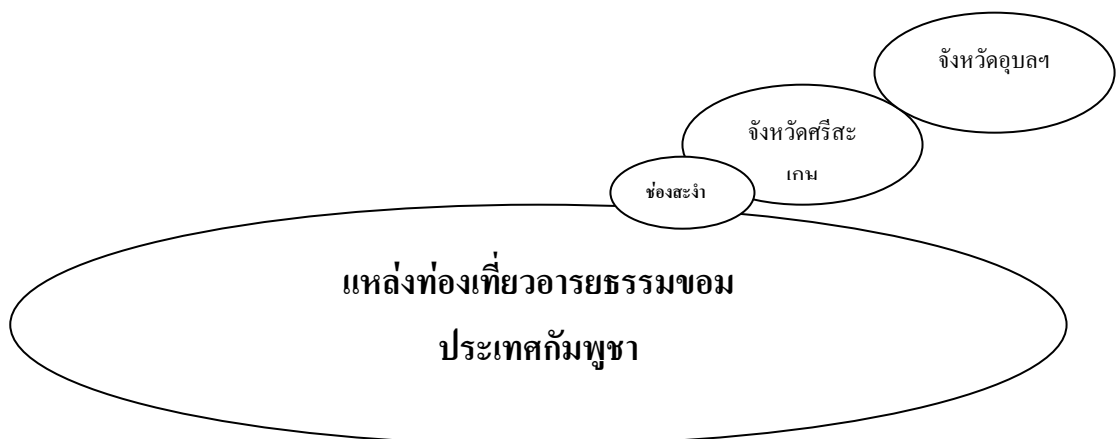
1) แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางหรือการสร้างวงจรเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้ มุ่งสู่ทิศเหนือ

โปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้ มุ่งสู่ทิศเหนือ หมายถึง การเริ่มต้นเส้นทางท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชา มาสู่แหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการโอนถ่ายนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเที่ยวชมปราสาทต่างๆ ในจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ให้เดินทางเข้ามาเที่ยวต่อในพื้นที่อีสานใต้ประเทศไทย โดยใช้เส้นทางหมายเลข 67 มุ่งหน้ามายังจุดผ่านแดนช่องสะง่า ที่เป็นจุดผ่านแดนสำคัญแห่งใหม่ระหว่างไทยกับกัมพูชา โดยใช้ระยะทางจากเสียมเรียบถึงช่องสะง่า 135 กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ซึ่งสามารถแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวให้เหมาะสมได้ดังนี้

เส้นทางที่ 1 เริ่มจากแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมร เชื่อมโยงเข้ามายังประเทศไทย ผ่านช่องสะง่า มุ่งสู่จังหวัดสุรินทร์ชมปราสาทศรีขรภูมิ แหล่งผ้าไหมและเครื่องเงิน เข้าชมหมู่บ้านช้าง มุ่งสู่จังหวัดบุรีรัมย์ชมปราสาทหินพนมรุ้ง กลุ่มปราสาทหินเมืองต่ำ มุ่งสู่จังหวัดนครราชสีมาชม ปราสาทหินพนมาย แหล่งหินตัดอำเภอสีคิ้ว แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งท่องเที่ยวเขาใหญ่ ใช้ระยะเวลาการท่องเที่ยวรวมประมาณ 4-5 วัน

เส้นทางที่ 2 เริ่มจากแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมร เชื่อมโยงเข้ามาประเทศไทย ผ่านช่องสะง่า มุ่งสู่จังหวัดศรีสะเกษ เที่ยวชมปราสาทเขาพระวิหาร ชมสวนผลไม้อำเภอกันทรลักษณ์ จ. ศรีสะเกษ มุ่งสู่สนามบินจังหวัดอุบลราชธานี สิ้นสุดเส้นทางที่สนามบินสุวรรณภูมิ ใช้ระยะเวลาการท่องเที่ยวรวมประมาณ 3 วัน

2) การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมขอม พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือ มุ่งสู่ใต้

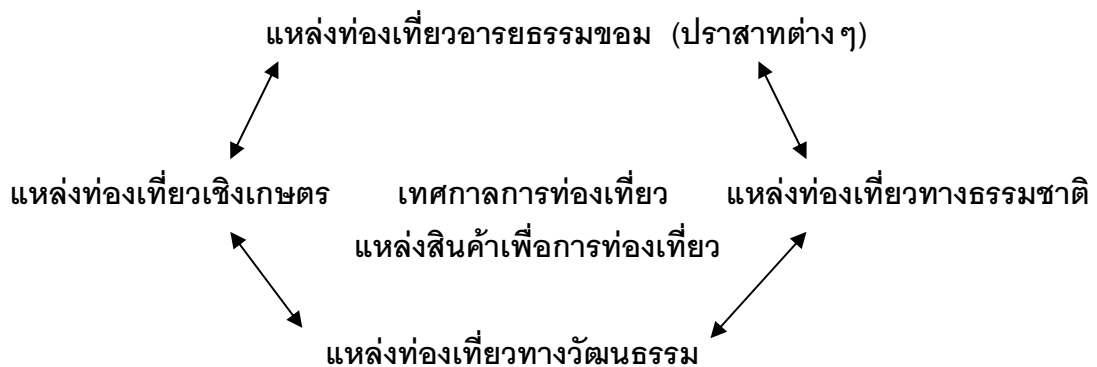
โปรแกรมเส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือ มุ่งสู่ทิศใต้ หมายถึง การเริ่มต้นเส้นทางจากแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ในเขตพื้นที่ภาคอีสานใต้ และจึงเคลื่อนที่เข้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชา สามารถแสดงลักษณะเส้นทางได้ดังนี้

เส้นทางที่ 1 จากสนามบินสุวรรณภูมิ กรุงเทพฯ มุ่งสู่สนามบินจังหวัดอุบลราชธานี เดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร อำเภอกันทรลักษ์ ๑.ศรีสะเกษ เที่ยวชมปราสาทเขาพระวิหาร ช่องชะง่า มุ่งสู่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมรผ่านช่องชะง่า ใช้ระยะเวลาประมาณ 3 วัน

เส้นทางที่ 2 เริ่มจาก นครราชสีมา แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเขาใหญ่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งหินตัด อำเภอสีคิ้ว ปราสาทหินพิมาย มุ่งสู่ ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ๑.บุรีรัมย์ เที่ยวชมแหล่งผ้าพื้นเมือง แหล่งทำเครื่องเงิน ปราสาทหินศรีขรภูมิ พักโฮมสเตย์หมู่บ้านช้าง แล้วมุ่งสู่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาผ่าน โดยผ่านช่องชะง่า

3) การสร้างวงจรการท่องเที่ยวภายในจังหวัดและระหว่างจังหวัด ในจังหวัดกลุ่มอีสานใต้

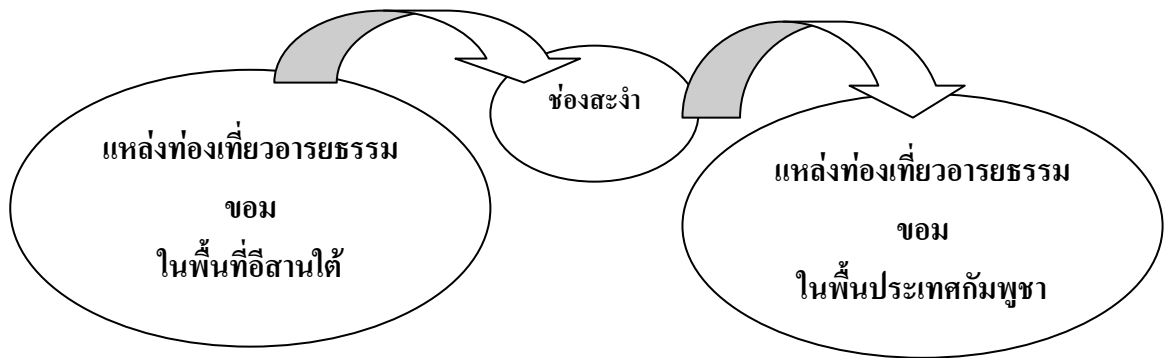
การสร้างวงจรการท่องเที่ยวเป็นการสร้างเครือข่ายเส้นทางท่องเที่ยวภายในจังหวัดกลุ่มอีสานใต้ คือ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดนครราชสีมา ต้องมีการพัฒนากิจกรรมและสถานที่ท่องเที่ยวให้สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ มีความหลากหลายที่เป็นเอกภาพ เช่น เทศกาลประจำปีของแต่ละจังหวัด การแสดงแสงสีเสียง ฤดูกาลผลไม้ อื่นๆ

รูปที่ 36 แสดงเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวภายในและระหว่างจังหวัด

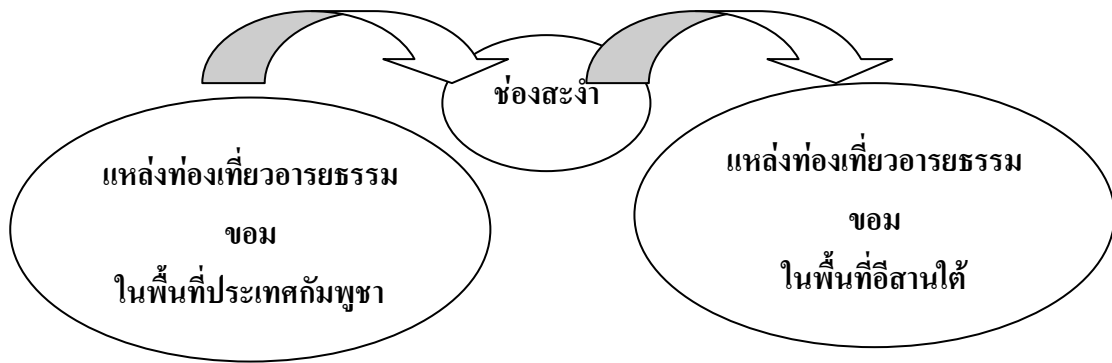
4) แนวทางการเชื่อมโยงในรูปแบบการถ่ายโอนหรือการกระจายนักท่องเที่ยว

- การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากไทย ไปกัมพูชา จะเป็นแนวทางการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับเส้นทางการท่องเที่ยว “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือสู่ทิศใต้” แนวทางนี้มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ ได้เลือกเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้ตามโปรแกรมต่างๆก่อนที่จะเดินทางเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชา โดยใช้จุดผ่านแดนช่องสะง่าเป็นจุดศูนย์กลางในการผ่านแดน นักท่องเที่ยวสามารถเริ่มต้นได้จากกรุงเทพฯ (นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศและจากพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่อีสาน) หรือเริ่มต้นในพื้นที่ใกล้เคียงได้

รูปที่ 37 การโอนถ่ายหรือการกระจายนักท่องเที่ยวจากเหนือลงใต้

- การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากกัมพูชามาไทย เนื่องจากนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ เช่น เกาหลี จีน และญี่ปุ่น นิยมเดินทางเข้าไปเที่ยวชมแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา เป็นจำนวนมาก หากมีการถ่ายโอนนักท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวเข้ามาเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานตอนใต้ จะทำให้การท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้มีความตื่นตัวและสร้างเสถียรภาพที่สมดุลในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงเนื่องจากเส้นทางหมายเลข 67 มุ่งสู่ช่องสะง่า มีความสะดวก และมีระยะไม่ไกล นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเส้นทางการท่องเที่ยวได้ตามการแบ่งเส้นทางการท่องเที่ยว “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้สู่ทิศเหนือ” นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวและสามารถเดินทางกลับกรุงเทพฯ ได้ทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และทางเครื่องบิน

รูปที่ 38 การโอนถ่ายหรือการกระจายเที่ยวจากใต้ขึ้นเหนือ

5.5.3. สรุป

1) ความสำคัญของจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า ต่อการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับประเทศกัมพูชา

ช่องสะง่า เป็นจุดผ่านแดนถาวรที่มีการเปิดใหม่ การที่จะพัฒนาให้ช่องสะง่าเป็นจุดผ่านแดนระหว่างชายแดนไทยกับกัมพูชาและเป็นจุดเชื่อมโยงการท่องเที่ยวที่สำคัญระหว่างอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา มีโอกาสและความเป็นไปได้สูงเนื่องจากระยะทางจากช่องสะง่าถึงจังหวัดเสียมราฐ ซึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มปราสาทต่างๆ ในประเทศกัมพูชาที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวกันอย่างต่อเนื่องนั้นมีระยะทาง เพียง 135 กิโลเมตร จากฝั่งไทย นักท่องเที่ยวสามารถใช้เส้นทางดังกล่าว (หมายเลข 67) เป็นเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก จะการศึกษาสามารถวิเคราะห์ถึงจุดแข็งจุดอ่อนเกี่ยวกับศักยภาพของช่องสะง่าต่อการพัฒนาเป็นจุดเชื่อมโยงการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับอารยธรรมขอมในเขตประเทศกัมพูชาได้ดังนี้

วิเคราะห์ถึงจุดแข็ง

1. เป็นจุดผ่านแดนถาวรที่เปิดใหม่ ทำให้นักลงทุนและนักท่องเที่ยวสนใจในความใหม่ สามารถจูงใจให้นักท่องเที่ยวและนักลงทุนเลือกช่องสะง่าเป็นเส้นทางผ่านเข้าออกระหว่างไทยกับกัมพูชา และมีโอกาสพัฒนาพื้นที่ให้สวยงาม และสามารถเลือกประสบการณ์การจัดการของจุดผ่านแดนอื่นๆ ที่เปิดมาก่อนว่าเขามีปัญหาอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร แล้วนำมาปรับใช้กับตัวเอง เช่น ระบบบริการนักท่องเที่ยว ระบบสาธารณูปโภค ระบบการสื่อสาร ระบบการคมนาคม ระบบรักษาความปลอดภัย ระบบการรักษาความสะอาด เป็นต้น

2. พื้นที่ตั้ง ช่องสะงามีพื้นที่ตั้งอยู่บนภูเขาพนมดงรัก ซึ่งถือว่าเป็นชัยภูมิที่ได้เปรียบ มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหลายแห่งที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้แวะชม และเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้เส้นทางช่องสะงาเพื่อการท่องเที่ยว

3. มีการจัดทำผังเมืองรวม เพื่อรองรับการพัฒนา โดยตั้งเป้าหมายรองรับประชากรในพื้นที่ประมาณ 10,000 คน และประชาชนที่สัญจรเข้ามาใช้พื้นที่ สูงสุดประมาณ 20,000 คน โดยผังแม่บทกำหนดในขนาดพื้นที่ จำนวน 966 ไร่ 2 งาน 31 ตารางวา สามารถรองรับความเจริญเติบโตในระยะ 30 ปี ช้างหน้าได้ ประกอบมีการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน เส้นทางคมนาคมขนส่ง บริการสาธารณูปการ การสาธารณูปโภค ซึ่งในอนาคตสามารถขยายการให้บริการไปยังพื้นที่ข้างเคียง และประเทศเพื่อนบ้านได้

4. มีแหล่งน้ำเพียงพอ เนื่องจากช่องสะงามีพื้นที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาพนมดงรัก บริเวณใกล้เคียงพื้นที่จุดผ่านแดนช่องสะงาจึงมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและแหล่ง โดยมีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่สองแห่งคือ อ่างเก็บน้ำห้วยสำราญ และ อ่างเก็บน้ำห้วยขนุน นอกจากนี้ยังสามารถสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กเพื่อประโยชน์ใช้สอยอื่นๆได้อีกด้วย

5. ด้านการคมนาคมขนส่งภายในประเทศ ช่องสะงามีเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงที่สะดวกเนื่องจากจังหวัดศรีสะเกษ มีเส้นทางคมนาคมทางรถยนต์โดยมีถนนสายยุทธศาสตร์ โชคชัย – เดชอุดม – กรุงเทพ มีรถไฟตัดผ่านตัวจังหวัด ใกล้สนามบินนานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี เพียง 150 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดศรีสะเกษ 60 กิโลเมตร

6. ด้านการคมนาคมขนส่งเชื่อมโยกับประเทศเพื่อนบ้าน ช่องสะงามีเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยกับ อ.อัลลองเวง – จ.เสียมราฐ ประเทศกัมพูชา ระยะทางเพียง 135 กิโลเมตร (เป็นถนนลูกรัง 104 กิโลเมตร ถนนลาดยาง 31 กิโลเมตร)

7. อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว ทั้งฝั่งไทยและกัมพูชา โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับ อารยธรรมขอมโบราณ ฝั่งกัมพูชา ใกล้แหล่งท่องเที่ยว นครวัน นครธม และปราสาทอื่นๆอีกมากมาย ฝั่งไทย ใกล้ เขาพระหาร ปราสาทสระกำแพงน้อย ,สระกำแพงใหญ่ ปราสาทศรีขรภูมิ ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทตาเมือน ปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทหินพิมาย เป็นต้น และยังสามารถเชื่อมต่อการท่องเที่ยวอื่นๆ อีกด้วย เช่น การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรม เป็นต้น

8. เป็นเขตปลอดบ่อนการพนัน ช่องสะงามีข้อตกลงร่วมกันระหว่างไทยกับกัมพูชาในเรื่องของการห้ามเปิดบ่อนการพนัน หรือ บ่อนคาสิโน จึงเป็นผลดีที่จะทำให้ประชาชนที่เข้ามาใช้บริการเป็นนักท่องเที่ยวที่แวะมาเที่ยวชมด้วยจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวจริงๆ

9. มีหน่วยงานรักษาความปลอดภัยในพื้นที่อย่างเพียงพอ พื้นที่ชายแดนบริเวณช่องสะงำ มีหน่วยงานรักษาความปลอดภัยในพื้นที่หลายหน่วย เช่น กรมทหารพรานที่ 23 กองร้อยอาสาสมัคร รักษาดินแดน ตำรวจตระเวนชายแดน ตำรวจภูธรในท้องที่ และฝั่งกัมพูชา มีส่วนหน้าของ ภูมิภาคทหารที่ 4 (พันเอกเอิม เซียน เป็น ผบ. หน่วย) ซึ่งในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่ เริ่มต้นริเริ่มการเปิดจุดผ่านแดนตั้งแต่ปี 2541 ยังไม่เคยปรากฏคดีที่มีผลกระทบต่อความมั่นคง หรือความไม่สงบเรียบร้อย รวมทั้งการเดินทางผ่านเข้าออกช่องสะงำ ไม่ว่าจะเป็นประชาชนทั่วไป นักท่องเที่ยว หน่วยงานข้าราชการ ทั้งฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชา สามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้อย่าง สะดวกและปลอดภัย

10. การเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะงำ มีพื้นฐานมาจากความต้องการของประชาชน และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ของฝ่ายไทย และ ฝ่ายกัมพูชาอย่าง แท้จริง โดยทางจังหวัดศรีสะเกษได้มีการจัดทำประชาคมทุกระดับ (หมู่บ้าน, ตำบล, อำเภอ, จังหวัด) และมีการประสานงานกับหน่วยงานฝ่ายกัมพูชาอย่างต่อเนื่อง และได้มีการสรุปปัญหา ความต้องการของประชาชนที่ต้องการเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะงำ เพื่อการค้าและการ ท่องเที่ยว

วิเคราะห์ถึงจุดอ่อน

1 ปัญหาเรื่องเขตแดน ที่ยังไม่สามารถตกลงกันได้ว่าจุดปักเขตแดนที่ชัดเจนระหว่างไทย กับกัมพูชาอยู่พิภักใด ทำให้กิจกรรมบางอย่างล่าช้า โดยเฉพาะการตั้งศูนย์ประสานงานคนเข้า เมืองถาวร ปัจจุบันยังต้องอาศัยตู้คอนเทนเนอร์เป็นสถานที่ทำงานชั่วคราว

2. มีกักระเบิดในพื้นที่ แม้ว่าพื้นที่ช่องสะงำจะมีความสงบ และปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย ไม่มีสถานการณ์ผู้รบใดๆ และไม่มีคดีที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงตามแนวชายแดน และ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็ตาม แต่จากการสำรวจพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ขององค์กรเอกชน ประเทศนอร์เวย์ ที่รับผิดชอบการสำรวจทุ่นระเบิดในพื้นที่ ที่ได้รับผลกระทบจากทุ่นระเบิดตกค้าง ในประเทศไทย (Norvigion People Aid : NPA) จังหวัดศรีสะเกษตามแนวชายแดนไทยกัมพูชา ยังมีวัตถุระเบิดตกค้างอยู่เป็นจำนวนมาก

จากการวิเคราะห์ถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของศักยภาพจุดผ่านแดนถาวรช่องสะงำแล้ว สามารถนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาเป็นโอกาสได้ดังนี้

จากจุดแข็งที่เราอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกโลก ที่ตั้งอยู่จังหวัดเสียมราฐ ประเทศ กัมพูชา ที่ระยะทางจากช่องสะงำ เพียง 135 กิโลเมตร และมีนักท่องเที่ยวจากต่างชาติและไทย เข้าไปเที่ยวชมอย่างไม่ขาดสาย อีกทั้งช่องสะงำยังมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกสามารถเชื่อมโยง

กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นในประเทศไทย จึงเป็นโอกาสที่จะส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยง หรือ ทำให้เกิดระบบการถ่ายโอนนักท่องเที่ยวได้

2) วิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศไทย

ความสมบูรณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานตอนใต้ของประเทศไทยนับได้ว่าเป็นความสมบูรณ์และมีจำนวนมากที่สุดในเขตพื้นที่ทั้งหมดของภาคอีสาน แต่ถ้าเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมในประเทศกัมพูชาแล้ว พบว่าแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่อยู่ห่างกันมาก ที่อยู่ใกล้กันก็ไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ เพราะเหมือนซากปรักหักพังที่ไม่น่าสนใจ นอกจากนี้จะดึงดูดนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีเท่านั้น แหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจอย่าง ปราสาทเขาพระวิหาร ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย ที่ถือว่ามีควมยิ่งใหญ่แต่มีระยะทางที่ห่างกันหลักร้อยกิโลเมตร การบริหารจัดการหลายอย่างยังไม่ดีพอ ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดก็คือ การพัฒนาและการสร้างแหล่งท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจ แต่เราสามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่มีในพื้นที่อีสานใต้ในลักษณะ กลุ่มพื้นที่จังหวัด เพื่อให้แต่ละพื้นที่จังหวัดหาจุดเด่นของตัวเองแล้วพัฒนาให้มีความน่าสนใจ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ผ่านเข้ามาทางช่องสะง่า ซึ่งในแต่ละพื้นที่จังหวัดก็มีความโดดเด่นของตัวเอง นอกเหนือจากเรื่องอารยธรรมขอม

3) วิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา

ต้องยอมรับว่าแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมโบราณในประเทศกัมพูชามีความได้เปรียบกว่าแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในประเทศไทยหลายด้าน เช่น ความสมบูรณ์ ยิ่งใหญ่อลังการ ระยะทางระหว่างเส้นทางท่องเที่ยวของแต่ละที่มีระยะทางห่างกันไม่เกิน 50 กิโลเมตร หรือรัศมีไม่เกิน 50 กิโลเมตร จากตัวเมืองเสียมราฐ กล่าวได้ว่า ระบบการบริหารจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวค่อนข้างจะมีความเป็นเอกภาพ คือ รัฐบาลมีการให้สัมปทานโดยบริษัทเอกชน เช่น ระบบการเก็บค่าเข้าเที่ยวชม ระบบไกด์ หรือผู้นำเที่ยว ระบบการขนส่งนักท่องเที่ยว แหล่งที่พัก ร้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว กิจกรรมเสริมด้านการแสดง ศิลปวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นการส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีชีวิตชีวามากขึ้น การจัดโปรแกรมนำเที่ยว กล่าวได้ว่า ไม่ต้องดิ้นรนหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ แค้บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้ดี ก็สามารถหากินได้ตลอดชั่วลูกชั่วหลาน หรืออาจจะเพิ่มรูปแบบวิธีการท่องเที่ยว เช่น

ปั่นจักรยาน รถม้า หรือ เควียน ยิ่งทำให้บรรยากาศการท่องเที่ยวน่าสนใจและย้อนยุคได้เป็นอย่างดี ความมีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวที่หลากหลายระบบ เช่น การท่องเที่ยวด้านการเกษตร การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรม (ควรมีการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ให้มาก) เช่น หมู่บ้านช้าง เพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวให้หลากหลาย ไม่ใช่ให้นักท่องเที่ยวเดินดูแล้วเข้าที่พัก ตื่นเช้ากลับ ต้องทำให้นักท่องเที่ยวประทับใจ พัฒนาระบบนำเที่ยว พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้น่าสนใจ เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นระบบ (ไม่ใช่ต่างคนต่างจัด) มีระบบถ่ายโอนนักท่องเที่ยวที่ชัดเจน พัฒนาลิขสิทธิ์เพื่อขายให้นักท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้จะสามารถเชื่อมโยงระบบการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับอารยธรรมขอมในเขตประเทศกัมพูชา ได้อย่างน่าสนใจ และมีความยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กรมการเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. **โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภาคลุ่มน้ำโขง 6 ประเทศกัมพูชา-จีน-พม่า-ลาว-ไทย หรือหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ (Great Mekong Subregional Economic Cooperation: GMS-EC)** ค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2548. จาก <http://dnt.moc.go.th/web/8/151/gms.asp>.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2548). **ข้อมูลเชิงวิชาการ: สถิติการท่องเที่ยว (Domestic Tourism Statistics)**
- ..... (2543). **อสังหาริมทรัพย์แผ่นดิน.** กรุงเทพฯ.ร่วมด้วยช่วยกัน
- ฐักัด ศรีคำทอง . (2536). **ข่าวท่องเที่ยว.** วารสารเพื่อการท่องเที่ยวและอนุรักษ์ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 33 ฉบับที่ 10. บริษัท อัมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2545). **ตำนานแห่งนครวัด.** สำนักพิมพ์อมรินทร์
- ฉลอง เจยาคม. (2549). **นครธม ส่วนผสมแห่งศรัทธาและศิลปพุทธ-พราหมณ์.** กรุงเทพฯ. บริษัทก.พล (1996) จำกัด
- ..... (2549). **นครวัด ศิลานครแห่งศรัทธา.** กรุงเทพฯ. บริษัท ก.พล (1996) จำกัด
- เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. สมเด็จพระ. (2536). **เขมรสามยก.** กรุงเทพฯ. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด
- ธีรภาพ โลหิตกุล. (2546).พิมพ์ครั้งที่ 5. **ชายชราบกับบ่วงกรรมและคำสาป นครวัด นครธม.** กรุงเทพฯ. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
- นิคม มุสิกคามะ. (2536). **ประวัติศาสตร์ – โบราณคดี กัมพูชา.** บริษัทประชาชนจำกัด.
- บุญเรือง คชมาย์.(2543).**จดหมายเหตุ เรื่อง ชาวเมืองเจนละ. อาศรมภูมิปัญญา สถาบันราชภัฏสุรินทร์ .**จังหวัดสุรินทร์. โรงพิมพ์รุ่งอรุณเกียรติออฟเซ็ท
- ฝ่ายวารสารสัมพันธ์ (2545). **กฎหมายเกี่ยวกับการลงทุนของพระราชอาณาจักรกัมพูชา.** หอการค้าจังหวัดศรีสะเกษ
- พลอยศรี ไปราณนนท์. (2543). **การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.** เชียงใหม่. คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด (2536). **ข่าวท่องเที่ยว.** วารสารเพื่อการท่องเที่ยวและอนุรักษ์ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 33 ฉบับที่ 10. บริษัท อัมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด
- วรรณภา วงษ์วานิช.(2539). **ภูมิศาสตร์ท่องเที่ยวกรุงเทพฯ.** โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- วรรณพร วนิชชานุกกร. (2540). **การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: Ecotourism**. กรุงเทพฯ. โอเดียนสโตร์
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2543). **สังคมวิทยาการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ. โอเดียนสโตร์
- เศรษฐมัมตร์ กาญจนกุล. (2548). **นางอัปสร**. กรุงเทพฯ
- สยาม เล้าเจริญ. (2547). **นครวัด นครธม**. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์ พี เอส พี จำกัด
- สุรพล ดำริห์กุล. (2549). **แผ่นดินอีสาน**. กรุงเทพฯ. ด้านสุทธาการพิมพ์
- สุริยะ อมรโรจน์วรุฒิ. (2546). **โครงการเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า: การศึกษาศักยภาพทางการค้า การท่องเที่ยว ปัญหาทางการบริหารและแนวทางแก้ไข**. กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ
- เทิดชาย ช่วยบำรุง . สำนักงานประสานงานการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน . (2549). **รวมบทความการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ ปี พ.ศ. 2548** . สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- อภิวันท์ อดุลยพิเชฐฐ์. (2546). **7 ปราสาทหินแห่งอีสานใต้**. กรุงเทพฯ. ด้านสุทธาการพิมพ์
- กระทรวงมหาดไทย. (2546). **เอกสารประกอบการประชุม เพื่อพิจารณาแนวทางในการจัดระบบเศรษฐกิจตามแนวชายแดน – สปป.ลาว และ ไทย – กัมพูชา**
- อุไรศรี วรรณสิน. (2538). **ไปเที่ยวเมืองเขมร**. ภาษา จารึก ฉบับที่ 4. ภาควิชาตะวันออก คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาคผนวก ก

บทความวิชาการ

1. **ชื่องานวิจัย** : การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม ในเขตพื้นที่อีสานใต้ กับ ประเทศกัมพูชา : ผ่านเส้นทางช่องสะง่า ถึง จังหวัดเสียมเรียบ
Linking the routes of Khmer civilization tourism in the areas of lower Northeastern part of Thailand and Cambodia
: passing the route of Sangam mountain pass to Siam mariap province
  2. **ชื่อนักวิจัย**: นายเชิดศักดิ์ ฉายถวิล/นางสาวมนัญญา นาคสิงห์ทอง/นางจิราภรณ์ อินทรประพงศ์
  3. **สถานที่ติดต่อ** : มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ตำบลโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
  4. **บทคัดย่อภาษาไทย** : การศึกษาวิจัย เรื่องการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม ในเขตพื้นที่อีสานใต้ กับประเทศกัมพูชา : ผ่านเส้นทางช่องสะง่า ถึง จังหวัดเสียมเรียบ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ 1. ศึกษาและสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า ถึง จ. เสียมเรียบ 2. ศึกษาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงระหว่างอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้ กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา 3. ศึกษาแนวทางการทำยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน ผลการวิจัยทำให้เราพบว่า ช่องสะง่า เคยเป็นจุดผ่านแดนที่ประชาชนชาวไทยและกัมพูชา เคยใช้เป็นเส้นทางติดต่อสัญจรไปมาหาสู่กันตั้งแต่อดีต ความสำคัญของจุดผ่านแดนช่องสะง่าต่อการพัฒนาให้เป็นเส้นทางเชื่อมโยงการท่องเที่ยว อารยธรรมขอมของทั้งสองประเทศพบว่า มีโอกาสสูงกว่าจุดผ่านแดนอื่นๆที่ไทยเปิดให้ผ่านแดนเข้าออกประเทศกัมพูชา เนื่องจาก มีระยะทางที่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว นครวัด นครธม และแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เพียง 135 กิโลเมตร จากช่องสะง่า และยังมีกรมคมนาคมสะดวกภายในประเทศไทย คือ ใกล้สนามบินนานาชาติจังหวัดอุบลราชธานี ใกล้สถานีรถไฟจังหวัดศรีสะเกษ เส้นทางถึงกรุงเทพมหานครสะดวก ปัจจุบันจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่ามีการใช้ให้บริการนักท่องเที่ยว ได้ใช้เป็นเส้นทางผ่านเพื่อเดินทางเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชา การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม จะต้องมีการประสานงานการถ่ายโอนนักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย
- คำสำคัญ** : ช่องสะง่า / อารยธรรม / การท่องเที่ยว/ยุทธศาสตร์/ความร่วมมือ/จุดผ่านแดน

5. บทคัดย่อภาษาอังกฤษ : The research of linking the routes of Khmer civilization tourism in the areas of lower Northeastern part of Thailand and Cambodia: passing the route of Sangam mountain pass to Siammariap province by having purposes in this study as follows: 1. study and survey the routes of Khmer civilization tourism in the areas of lower Northeastern part of Thailand and Cambodia by passing permanent border crossing of Sangam mountain pass to Siammariap province 2. study the ways of promoting tourism by linking between Khmer civilization in the areas of lower Northeastern part of Thailand and Khmer civilization in Cambodia 3. study the ways of doing introduction to strategies to reinforce the powerfulness of development and managing tourism based on the lower Northeastern group to stability by linking with neighbor countries.

The results of study have been found that Sangam mountain pass used to be border crossing that both Thai and Cambodian people have ever used it to be the route of contacting each other since in the past until now, the importance of border crossing of Sangam mountain pass to the development to be the route of tourism linking of Khmer civilization of both countries has been found that has chance higher than another border crossings that Thailand has opened it for people of both countries because of having distance that is near the tourism sources of Nakornwat and Nakornthom , and another tourism sources only 135 kilometers from Sangam mountain pass and still has comfortable transportation inside Thailand that is near international airport of Ubonratchathani province, railway station of Sisaket province and the routes to Bangkok have easiness. Now permanent border crossing of Sangam mountain pass has been serviced for tourists and used to be passage for traveling in Cambodia. Linking the routes in Khmer civilization tourism in the areas of lower Northeastern part of Thailand and Khmer civilization in the areas of Cambodia must have cooperation and transfer tourists systematically to have advantages to both sides.

Key words : Sangam / Civilization / Tourism / Strategy / Cooperation / Border pass

6. บทนำ : พื้นที่ภาคอีสานตอนล่าง หรือที่เรามักจะเรียกกันจนติดปากว่า “อีสานใต้” นั้น เป็นแหล่งอารยธรรมขอมโบราณที่เคยเฟื่องฟูและมีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนที่เราจะมีแผ่นดินที่เรียกว่าประเทศไทย แหล่งอารยธรรมที่เห็นได้ชัดที่สุดและยังคงความยิ่งใหญ่อลังการมาจนถึงปัจจุบันก็คือ “ปราสาทหิน” อันเป็นมรดกตกทอดที่บรรพบุรุษขอมโบราณได้ทิ้งไว้ให้ลูกหลานได้เชยชมถึงความสามารถที่เขาได้เคยคิดประดิษฐ์สร้างไว้ด้วยภูมิความรู้ทั้งด้านสถาปัตยกรรม วิศวกรรม ศิลปกรรม และศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบจักรวาล อันยากยิ่งที่เหล่ามนุษย์ในยุคปัจจุบันจะอาจหาญไปลอกเลียนแบบให้เหมือนกับต้นฉบับจริงได้ ความรุ่งเรืองของอารยธรรม

ขอมในอดีตได้แก่กระจายอำนาจเข้ามาสู่พื้นที่ภาคอีสานและเสื่อมลงตามกาลเวลา และได้ทิ้งร่องรอยความยิ่งใหญ่เหล่านั้นไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ประโยชน์โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยว เรียกเป็นภาษาท้องถิ่นว่า “กินมูลเก่าพ่อแม่” หมายถึง การได้รับมรดกตกทอดที่บรรพบุรุษได้มอบไว้ให้และกินได้อย่างไม่มีวันหมด

การท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในปัจจุบัน โดยเฉพาะ “ปราสาทหิน” ต่างๆ กำลังได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติเป็นอย่างมาก หรือแม้กระทั่งคนไทยเองก็ยังให้ความสนใจไม่น้อยไปกว่าชาวต่างชาติเหมือนกัน พื้นที่ที่เรียกได้ว่าเป็นศูนย์กลางของแหล่งอารยธรรมขอมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดก็คือ ประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดเสียมราฐ และรองลงมาก็คือ ประเทศไทย ในเขตภาคอีสานตอนล่าง โดยเฉพาะจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดศรีสะเกษ ที่เหลือก็มีในประเทศลาวและเวียดนาม แต่ยังไม่โดดเด่นมากเท่าประเทศไทยและประเทศกัมพูชา

การท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ ได้รับการพัฒนา ส่งเสริม และมีการประชาสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ทั้งการบูรณะปราสาทต่างๆ ให้มีสภาพที่สมบูรณ์ ตลอดจนมีการจัดกิจกรรมเสริม เช่น การจัดกิจกรรมทัวร์แบบสัญจร และการจัดประเพณีเสริม รวมทั้งมีการแสดงแสงสีเสียงเพิ่มเติมด้วยเพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด กิจกรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้หันมาสนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมให้มากที่สุด แต่เรากลับพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังนิยมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมไม่เสมอต้นเสมอปลายถ้าหากเทียบกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยวเพื่อชมปราสาทหินที่ถือว่าเป็นอารยธรรมขอมเหมือนกัน ในประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะปราสาทหินนครวัด และนครธม ซึ่งมีนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและคนต่างชาติทั่วโลกต่างมุ่งหน้าเดินทางไปเที่ยวชมความยิ่งใหญ่อลังการของสถาปัตยกรรมที่ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์หนึ่งในเจ็ดของโลกอย่างไม่ขาดสาย นอกจากสองปราสาทหินดังกล่าวแล้วยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นปราสาทหินที่น่าสนใจอีกหลายแห่งที่เปรียบเสมือนแม่เหล็กคอยดึงดูดผู้คนให้เดินทางไปเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง จึงน่าคิดว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมของประเทศไทย เรายังไม่สามารถสร้างรายได้และไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวกระเป๋าหนักให้เดินทางมาแวะชมได้ดีเท่ากับประเทศกัมพูชา จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ทั้งสองประเทศต่างมีแหล่งอารยธรรมขอมที่สมบูรณ์ยิ่งใหญ่มากในยุคกาลเวลาไล่เลี่ยกัน มีการส่งเสริมและมีการสร้างกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมอย่างต่อเนื่อง แต่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติต่างมุ่งหน้าสู่แหล่งอารยธรรมในประเทศกัมพูชา

เป็นส่วนใหญ่ และสร้างรายได้ให้กับประเทศกัมพูชาอย่างมหาศาลนั้น จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญว่า ทำอย่างไรถึงจะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเหล่านั้นหันมาสนใจใช้บริการการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานตอนใต้บ้าง

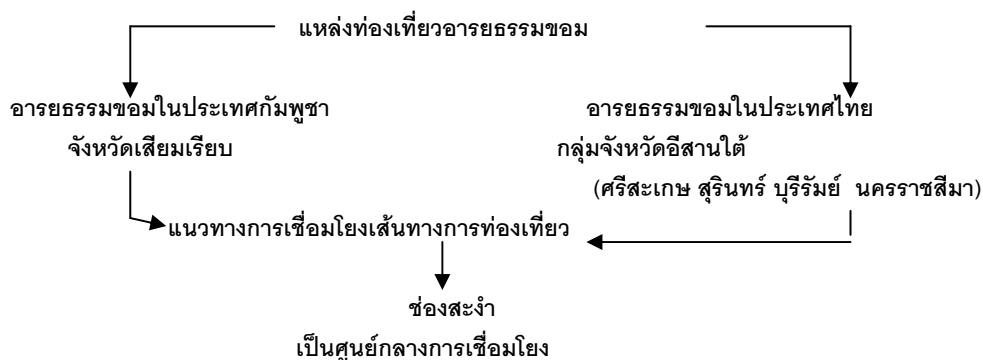
ในอดีตที่ผ่านมาพื้นที่ชายแดนภาคอีสานตอนใต้มีจุดผ่านแดนที่สามารถเชื่อมโยงกับประเทศกัมพูชาที่สำคัญๆคือ ช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ถือว่าเป็นจุดผ่านแดนที่สำคัญที่มีนักท่องเที่ยวใช้เป็นเส้นทางผ่านแดนเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชานอกจากการใช้เส้นทางที่จุดผ่านแดนปอยเปต อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ปัจจุบันมีช่องผ่านแดนที่สำคัญและสามารถเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวกับประเทศกัมพูชาได้ในระยะทางจากชายแดนถึง จังหวัดเสียมราฐ ดินแดนแห่งอารยธรรมขอมที่ยิ่งใหญ่ได้ในระยะทางเพียงแค่ 150 กิโลเมตร คือ จุดผ่านแดนถาวร “ช่องสะง่า” อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ นับว่าเป็นจุดผ่านแดนจุดใหม่ที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชาได้ ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาเพื่อหาแนวทางที่จะเชื่อมโยงระบบการท่องเที่ยวระหว่างแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา โดยใช้เส้นทาง “ช่องสะง่า” เป็นเส้นทางในการเชื่อมโยงและการกระจายนักท่องเที่ยวจากกัมพูชาเข้ามายังประเทศ หรือ แม้กระทั่งการใช้พื้นที่อีสานตอนใต้เป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางเข้าสู่แหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมให้เกิดศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในเขตอีสาน ตอนใต้ได้อย่างเต็มที่และมีความยั่งยืน

7. วิธีการวิจัย :

7.1. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีการตั้งกรอบแนวคิดการวิจัยหลักดังนี้

7.2. ระเบียบวิธีการวิจัย

คำถามวิจัยที่ 1 แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ที่สามารถพัฒนาเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยผ่านจุดผ่านแดนถาวร ช่องสะง่า ถึง จ. เสียมราช มีที่ใดบ้าง และบริบททั่วไปของเส้นทางช่องสะง่าถึงเสียมราชเป็นอย่างไร

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษ โดยการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลดังนี้

- เอกสาร (Document) ของหน่วยงานราชการ งานวิจัย สารคดี ข่าว วารสาร บทความ หนังสือพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่าย การบันทึกเทป เป็นต้น โดยเน้นเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อของงานวิจัย ข้อมูลที่ได้ถือว่าเป็นข้อมูลในระดับปฐมภูมิ (Primary Source) ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาโดยตรง

- โดยการสำรวจพื้นที่จริง (Field Survey) โดยการออกสำรวจเส้นทาง พื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ได้ข้อมูล ข้อเท็จจริงและศักยภาพด้านต่างๆ ของพื้นที่ที่ต้องการศึกษาโดยตรง

คำถามวิจัยที่ 2 แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมในเขตอีสานใต้ กับประเทศเพื่อนบ้าน ให้มีความเหมาะสมควรเป็นอย่างไร

คำถามวิจัยที่ 3 ยุทธศาสตร์เบื้องต้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านควรเป็นอย่างไร

- การใช้แบบสอบถามและการจัดเวทีประชุมสัมมนา เพื่อหาแนวความคิดร่วม และแนวคิดที่แตกต่าง อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการมีส่วนร่วมขององค์กรที่จะได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

8. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collecting)

8.1. เก็บข้อมูลจากเอกสาร (Document) ของหน่วยงานราชการ งานวิจัย สารคดี ข่าว วารสาร บทความ หนังสือพิมพ์ แผนที่ ภาพถ่าย การบันทึกเทป เป็นต้น โดยเน้นเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อของงานวิจัย ข้อมูลที่ได้ถือว่าเป็นข้อมูลในระดับปฐมภูมิ (Primary Source) ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาโดยตรง นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงลำดับความสำคัญที่สามารถใช้ประกอบองค์ประกอบในการทำวิจัย

8.2. เก็บข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม (Field Survey) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ถึงศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาให้เกิดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวระหว่างเขตอีสานใต้กับแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา โดยแบ่งพื้นที่สำรวจเป็นสามส่วนหลักๆ คือ สำรวจเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้, สำรวจเส้นทางจากช่องสะง่าถึง

จังหวัดเสียมราฐ และสำรวจกลุ่มปราสาทต่างๆในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา

8.3. การใช้แบบสอบถาม

8.4. การจัดเวทีประชุมสัมมนา เพื่อหาแนวความคิดร่วม และแนวคิดที่แตกต่าง อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการมีส่วนร่วมขององค์กรที่จะได้รับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

9. การเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูล

เป็นตอนการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมทั้งจากเอกสารและการสำรวจภาคสนามมาเรียบเรียงลำดับความสำคัญที่จะใช้วิเคราะห์ และจัดหมวดหมู่แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดทัวร์หรือพัฒนาการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตประเทศกัมพูชาให้มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน

10. สรุปผลการวิจัยและวิเคราะห์

ในอดีตที่ผ่านมาพื้นที่ชายแดนภาคอีสานตอนใต้มีจุดผ่านแดนที่สามารถเชื่อมโยงกับประเทศกัมพูชาที่สำคัญๆคือ ช่องจอม อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ถือว่าเป็นจุดผ่านแดนที่สำคัญที่มีนักท่องเที่ยวใช้เป็นเส้นทางผ่านแดนเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชานอกจากการใช้เส้นทางที่จุดผ่านแดนปอยเปต อำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ปัจจุบันมีช่องผ่านแดนที่สำคัญและสามารถเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวกับประเทศกัมพูชาได้ในระยะทางจากชายแดนถึง จังหวัดเสียมราฐ ดินแดนแห่งอารยธรรมขอมที่ยิ่งใหญ่ได้ในระยะทางเพียงแค่ 150 กิโลเมตร คือ จุดผ่านแดนถาวร “ช่องสะง่า” อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ นับว่าเป็นจุดผ่านแดนจุดใหม่ที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชาได้ ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาเพื่อหาแนวทางที่จะเชื่อมโยงระบบการท่องเที่ยวระหว่างแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา โดยใช้เส้นทาง “ช่องสะง่า” เป็นเส้นทางในการเชื่อมโยงและการกระจายนักท่องเที่ยวจากกัมพูชาเข้ามายังประเทศ หรือ แม้กระทั่งการใช้พื้นที่อีสานตอนใต้เป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางเข้าสู่แหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมให้เกิดศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในเขตอีสาน ตอนใต้ได้อย่างเต็มที่และมีความยั่งยืน

การท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานใต้ในปัจจุบัน ได้รับการพัฒนา ส่งเสริม และมีการประชาสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ทั้งการบูรณะปราสาทต่างๆให้มีสภาพที่ สมบูรณ์ ตลอดจนมีการจัดกิจกรรมเสริม เช่น การจัดกิจกรรมทัวร์แบบสัญจร และการจัด ประเพณีเสริมรวมทั้งมีการแสดงแสงสีเสียงเพิ่มด้วยเพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด กิจกรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้หันมาสนใจการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมให้มากที่สุด แต่เรากลับพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังนิยมการ ท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมไม่เสมอต้นเสมอปลายถ้าหากเทียบกับนักท่องเที่ยวที่ เดินทาง ไปเที่ยวเพื่อชมปราสาทหินที่ถือว่าเป็นอารยธรรมขอมเหมือนกัน ในประเทศกัมพูชา โดยเฉพาะปราสาทหินนครวัด และนครธม ซึ่งมีนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและคนต่างชาติทั่วโลกต่าง มุ่งหน้าเดินทางไปเที่ยวชมความยิ่งใหญ่อลังการของสถาปัตยกรรมที่ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ หนึ่ง ในเจ็ดของโลกอย่างไม่ขาดสาย นอกจากสองปราสาทหินดังกล่าวแล้วยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่ เป็นปราสาทหินที่น่าสนใจอีกหลายแห่งที่เปรียบเสมือนแม่เหล็กคอยดึงดูดผู้คนให้เดินทางไปเยี่ยม เยียนอย่างต่อเนื่อง จึงน่าจะคิดว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมของประเทศ ไทย เรายังไม่สามารถสร้างรายได้และไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวกระเป๋าหนักให้เดินทางมาแวะ ชมได้ดีเท่ากับประเทศกัมพูชา จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ประเทศไทยและประเทศกัมพูชา ทั้งสองประเทศต่างมีแหล่งอารยธรรมขอมที่สมบูรณ์ยิ่งใหญ่มากในยุคเวลาไล่เลี่ยกัน มีการ ส่งเสริมและมีการสร้างกระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอารยธรรมขอมอย่างต่อเนื่อง แต่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติต่างมุ่งหน้าสู่แหล่งอารยธรรมในประเทศกัมพูชา เป็นส่วนใหญ่ และสร้างรายได้ให้กับประเทศกัมพูชาอย่างมหาศาลนั้น จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญว่า ทำอย่างไรถึงจะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเหล่านั้นหันมาสนใจใช้บริการการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสาน ตอนใต้บ้าง

ปัจจุบัน “ช่องสะง่า” มีการเปิดบริการให้ประชาชนทั่วไปทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายกัมพูชา ใช้ เป็นเส้นทางเพื่อเดินไปมาหาสู่กัน มีบริการทำวีซ่า และมีบริษัททัวร์หลายบริษัทที่ใช้เส้นทาง ดังกล่าวเป็นเส้นทางที่พานักท่องเที่ยวจากประเทศไทยเข้าเป็นเที่ยวในประเทศกัมพูชา เนื่องจากมี ระยะทางที่ใกล้และสะดวก ปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการดำเนินงานของพื้นที่จุดผ่านแดน ถาวรช่องสะง่า คือ ปัญหาเขตแดนไทยกัมพูชา ซึ่งยังไม่เป็นที่ชัดเจนว่าเขตแดนที่แท้จริงระหว่าง ไทยกับกัมพูชา ควรตั้งอยู่ตำแหน่งหรือพิกัดไหน และปัญหากับระเบิด ที่ยังคงหลงเหลืออยู่บ้าง ตามแนวชายแดน ทั้งฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชา ส่วนใหญ่จะพบตามแนวป่าลึกจากบริเวณด้าน ช่องสะง่า ประมาณ 1 กิโลเมตร

สภาพทั่วไปของจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า มีความคล่องตัวในเรื่องการคมนาคม มีเส้นทางที่สะดวก สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและนักธุรกิจ ที่ต้องการใช้เส้นทางดังกล่าว เป็นจุดผ่านแดนเพื่อเข้าไปท่องเที่ยวหรือทำธุรกิจในประเทศกัมพูชาได้ นอกจากนี้พื้นที่บริเวณจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่ายังมีสถานที่ที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ทั้งฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชา เช่น ผาต้ามือก สุสานนายพล พลพลต ตลาดช่องสะง่า ส่วนด้านฝั่งไทย มีความได้เปรียบในเรื่องของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สามารถพัฒนาเส้นทางให้สวยงามเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยการสร้างจุดชมวิว หรือสำรวจแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้มากขึ้น นอกจากนี้ยังมีอ่างเก็บน้ำห้วยสำราญ ที่อยู่ไม่ไกลจากพื้นที่จุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า ก็สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้

จากการศึกษาทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา ผ่านจุดผ่านแดนช่องสะง่า

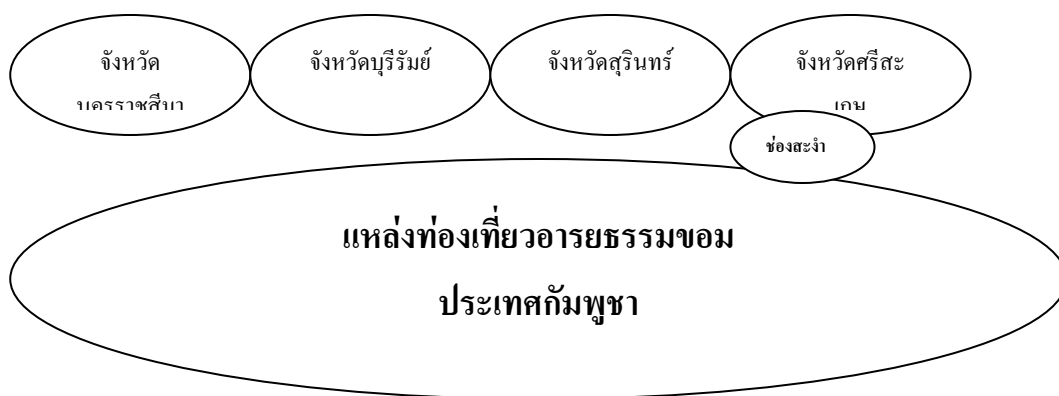
จากการศึกษาสำรวจข้อมูลภาคสนาม ทำให้ได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นว่า กลุ่มจังหวัดอีสานตอนใต้ เป็นพื้นที่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมขอมโบราณยุคพระนคร โบราณสถานที่สำคัญและมีศักยภาพในการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทหินสระกำแพงใหญ่ และปราสาทหินเขาพระวิหาร จังหวัดศรีสะเกษ จึงมีแนวทางเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เชื่อมโยงกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมของประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา 2 แนวทางคือ แนวทางที่หนึ่ง การเชื่อมโยงเส้นทางและสถานที่ท่องเที่ยวระหว่างอีสานใต้กับประเทศกัมพูชาในลักษณะการสร้างเส้นทางร่วม เรียกว่า “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากเหนือสู่ใต้และจากใต้สู่เหนือ” แนวทางที่สอง การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากไทยไปสู่กัมพูชา และจากกัมพูชามาสู่ไทย ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

1) แนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางหรือการสร้างวงจรเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้ มุ่งสู่ทิศเหนือ

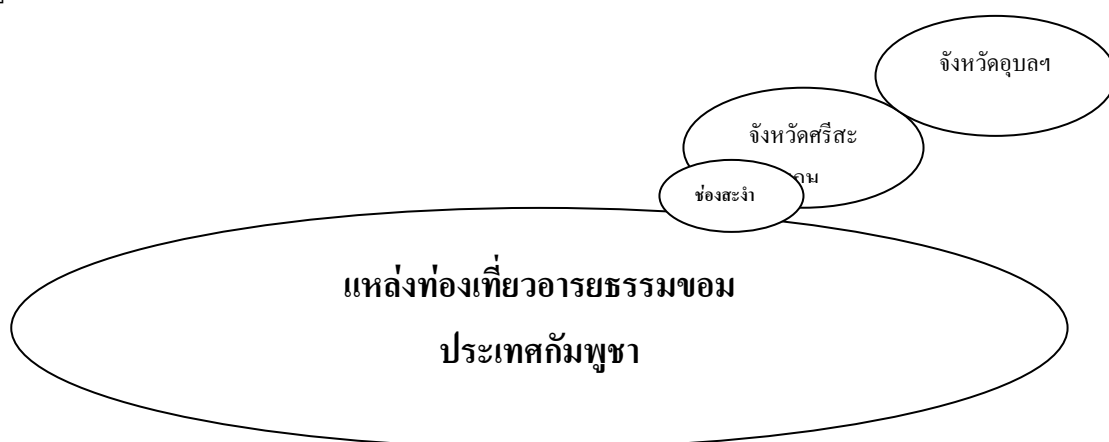
โปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้ มุ่งสู่ทิศเหนือ หมายถึง การเริ่มต้นเส้นทางท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชา มาสู่แหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นการโอนถ่ายนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเที่ยวชมปราสาทต่างๆในจังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา ให้เดินทางเข้ามาเที่ยวต่อในพื้นที่อีสานใต้ประเทศไทย โดยใช้เส้นทางหมายเลข 67 มุ่งหน้ามายังจุดผ่านแดนช่องสะง่า ที่เป็นจุดผ่านแดนสำคัญแห่ง

ใหม่ระหว่างไทยกับกัมพูชา โดยใช้ระยะทางจากเสียมเรียบถึงช่องสะง่า 135 กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ซึ่งสามารถแบ่งเส้นทางการท่องเที่ยวให้เหมาะสมได้ดังนี้

เส้นทางที่ 1 เริ่มจากแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมร เชื่อมโยงเข้ามายังประเทศไทย ผ่านช่องสะง่า มุ่งสู่จังหวัดสุรินทร์ชมปราสาทศรีขรภูมิ แหล่งผ้าไหมและเครื่องเงิน เข้าชมหมู่บ้านช้าง มุ่งสู่จังหวัดบุรีรัมย์ชมปราสาทหินพนมรุ้ง กลุ่มปราสาทหินเมืองต่ำ มุ่งสู่จังหวัดนครราชสีมาชม ปราสาทหินพนมาย แหล่งหินตัดอำเภอสีคิ้ว แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งท่องเที่ยวเขาใหญ่ ใช้ระยะเวลาการท่องเที่ยวรวมประมาณ 4-5 วัน

เส้นทางที่ 2 เริ่มจากแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมร เชื่อมโยงเข้ามาประเทศไทย ผ่านช่องสะง่า มุ่งสู่จังหวัดศรีสะเกษ เที่ยวชมปราสาทเขาพระวิหาร ชมสวนผลไม้อำเภอกันทรลักษณ์ จ. ศรีสะเกษ มุ่งสู่สนามบินจังหวัดอุบลราชธานี สิ้นสุดเส้นทางที่สนามบินสุวรรณภูมิ ใช้ระยะเวลาการท่องเที่ยวรวมประมาณ 3 วัน

2) การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอม พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือ มุ่งสู่ใต้

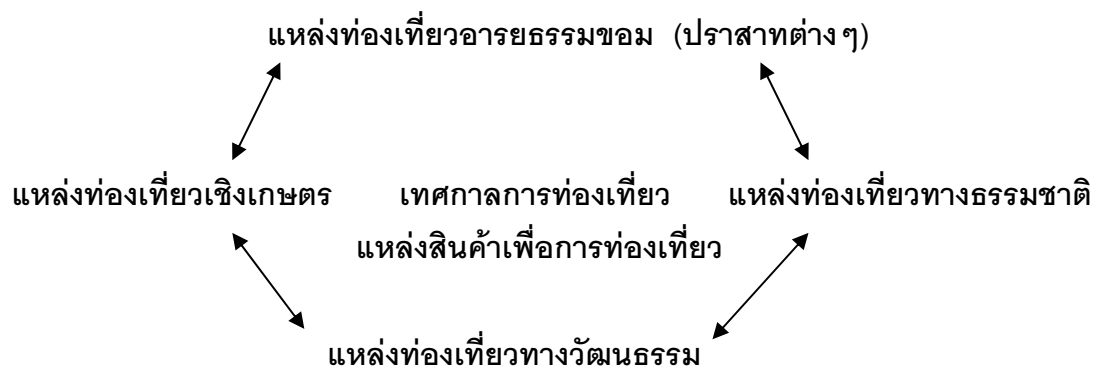
โปรแกรมเส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือ มุ่งสู่ทิศใต้ หมายถึง การเริ่มต้นเส้นทางจากแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ในเขตพื้นที่ภาคอีสานใต้ และจึงเคลื่อนที่เข้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในประเทศกัมพูชา สามารถแสดงลักษณะเส้นทางได้ดังนี้

เส้นทางที่ 1 จากสนามบินสุวรรณภูมิ กรุงเทพฯ มุ่งสู่สนามบินจังหวัดอุบลราชธานี เดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร อำเภอกันทรลักษ์ ๑.ศรีสะเกษ เที่ยวชมปราสาทเขาพระวิหาร ช่องชะง่า มุ่งสู่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขมรผ่านช่องชะง่า ใช้ระยะเวลาประมาณ 3 วัน

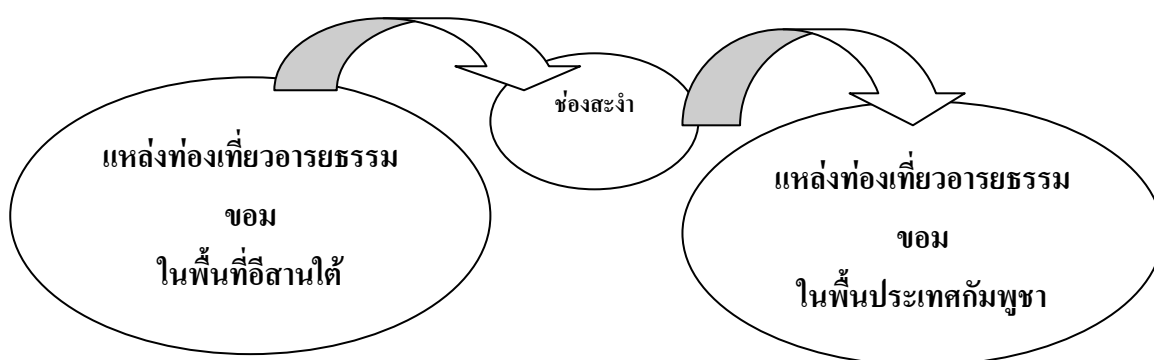
เส้นทางที่ 2 เริ่มจาก นครราชสีมา แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเขาใหญ่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งหินตัด อำเภอสีคิ้ว ปราสาทหินพิมาย มุ่งสู่ ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ๑.บุรีรัมย์ เที่ยวชมแหล่งผ้าพื้นเมือง แหล่งทำเครื่องเงิน ปราสาทหินศรีขรภูมิ พักโฮมสเตย์หมู่บ้านช้าง แล้วมุ่งสู่แหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชาผ่าน โดยผ่านช่องชะง่า

3) การสร้างวงจรการท่องเที่ยวภายในจังหวัดและระหว่างจังหวัด ในจังหวัดกลุ่มอีสานใต้

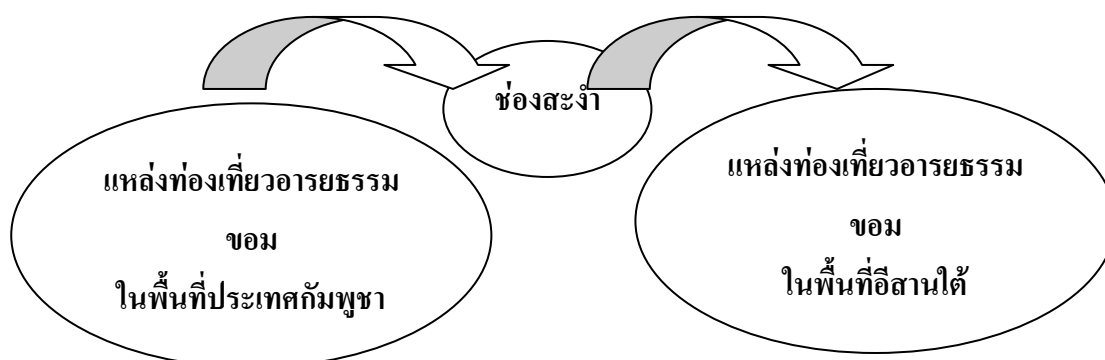
การสร้างวงจรการท่องเที่ยวเป็นการสร้างเครือข่ายเส้นทางการท่องเที่ยวภายในจังหวัดกลุ่มอีสานใต้ คือ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดนครราชสีมา ต้องมีการพัฒนากิจกรรมและสถานที่ท่องเที่ยวให้สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ มีความหลากหลายที่เป็นเอกภาพ เช่น เทศกาลประจำปีของแต่ละจังหวัด การแสดงแสงสีเสียง ฤดูกาลผลไม้ อื่นๆ

- การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากไทย ไปกัมพูชา จะเป็นแนวทางการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับเส้นทางการท่องเที่ยว “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศเหนือสู่ทิศใต้” แนวทางนี้มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ ได้เลือกเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้ตามโปรแกรมต่างๆก่อนที่จะเดินทางเข้าไปเที่ยวในประเทศกัมพูชา โดยใช้จุดผ่านแดนช่องสะง่าเป็นจุดศูนย์กลางในการผ่านแดน นักท่องเที่ยวสามารถเริ่มต้นได้จากกรุงเทพฯ (นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศและจากพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่อีสาน) หรือเริ่มต้นในพื้นที่ใกล้เคียงได้

- การถ่ายโอนนักท่องเที่ยวจากกัมพูชา มาไทย เนื่องจากนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ เช่น เกาหลี จีน และญี่ปุ่น นิยมเดินทางเข้าไปเที่ยวชมแหล่งอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา เป็นจำนวนมาก หากมีการถ่ายโอนนักท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวเข้ามาเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานตอนใต้ จะทำให้การท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อีสานใต้มีความตื่นตัวและสร้างเสถียรภาพที่สมดุลในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงเนื่องจากเส้นทางหมายเลข 67 มุ่งสู่ช่องสะง่า มีความสะดวก และมีระยะไม่ไกล นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเส้นทางการท่องเที่ยวได้ตามการแบ่งเส้นทางการท่องเที่ยว “เส้นทางพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จากทิศใต้สู่ทิศเหนือ” นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวและสามารถเดินทางกลับกรุงเทพฯ ได้ทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และทางเครื่องบิน

การวิเคราะห์ความสำคัญของจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า ต่อการเชื่อมโยง เส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับประเทศกัมพูชา

ช่องสะง่า เป็นจุดผ่านแดนถาวรที่มีการเปิดใหม่ การที่จะพัฒนาให้ช่องสะง่าเป็นจุดผ่านแดนระหว่างชายแดนไทยกับกัมพูชาและเป็นจุดเชื่อมโยงการท่องเที่ยวที่สำคัญระหว่างอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา มีโอกาสและความเป็นไปได้สูง เนื่องจากระยะทางจากช่องสะง่าถึงจังหวัดเสียมราฐ ซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งของกลุ่มปราสาทต่างๆ ในประเทศกัมพูชาที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวกันอย่างต่อเนื่องนั้นมีระยะทาง เพียง 135 กิโลเมตร จากฝั่งไทย นักท่องเที่ยวสามารถใช้เส้นทางดังกล่าว (หมายเลข 67) เป็นเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก จะการศึกษาสามารถวิเคราะห์ถึงจุดแข็งจุดอ่อนเกี่ยวกับสภาพของช่องสะง่าต่อการพัฒนาเป็นจุดเชื่อมโยงการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับอารยธรรมขอมในเขตประเทศกัมพูชาได้ดังนี้

วิเคราะห์ถึงจุดแข็ง

1) เป็นจุดผ่านแดนถาวรที่เปิดใหม่ ทำให้นักลงทุนและนักท่องเที่ยวสนใจในความใหม่ สามารถจูงใจให้นักท่องเที่ยวและนักลงทุนเลือกช่องสะง่าเป็นเส้นทางผ่านเข้าออกระหว่างไทยกับกัมพูชา และมีโอกาสพัฒนาพื้นที่ให้สวยงาม และสามารถเลือกประสบการณ์การจัดการของจุดผ่านแดนอื่นๆที่เปิดมาก่อนว่าเขามีปัญหาอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร แล้วนำมาปรับใช้กับตัวเอง เช่น ระบบบริการนักท่องเที่ยว ระบบสาธารณูปโภค ระบบการสื่อสาร ระบบการคมนาคม ระบบรักษาความปลอดภัย ระบบการรักษาความสะอาด เป็นต้น

2) พื้นที่ตั้ง ช่องสะง่ามีพื้นที่ตั้งอยู่บนภูเขาพนมดงรัก ซึ่งถือว่าเป็นชัยภูมิที่ได้เปรียบมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหลายแห่งที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้แวะชมและเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้เส้นทางช่องสะง่าเพื่อการท่องเที่ยว

3) มีการจัดทำผังเมืองรวม เพื่อรองรับการพัฒนา โดยตั้งเป้าหมายรองรับประชากรในพื้นที่ประมาณ 10,000 คน และประชาชนที่สัญจรเข้ามาใช้พื้นที่ สูงสุดประมาณ 20,000 คน โดยผังแม่บทกำหนดในขนาดพื้นที่ จำนวน 966 ไร่ 2 งาน 31 ตารางวา สามารถรองรับความเจริญเติบโตในระยะ 30 ปี ข้างหน้าได้ ประกอบมีการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน เส้นทางการคมนาคมขนส่ง บริการสาธารณูปการ การสาธารณูปโภค ซึ่งในอนาคตสามารถขยายการให้บริการไปยังพื้นที่ข้างเคียง และประเทศเพื่อนบ้านได้

4) มีแหล่งน้ำเพียงพอ เนื่องจากช่องสะง่ามีพื้นที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาพนมดงรัก บริเวณใกล้เคียงพื้นที่จุดผ่านแดนช่องสะง่าจึงมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและแหล่ง โดย

มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่สองแห่งคือ อ่างเก็บน้ำห้วยสำราญ และ อ่างเก็บน้ำห้วยขนุน นอกจากนี้ยังสามารถสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กเพื่อประโยชน์ใช้สอยอื่นๆได้อีกด้วย

5) ด้านการคมนาคมขนส่งภายในประเทศ ช่องสงงามีเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงที่สะดวกเนื่องจากจังหวัดศรีสะเกษ มีเส้นทางคมนาคมทางรถยนต์โดยมีถนนสายยุทธศาสตร์ โชคชัย – เดชอุดม – กรุงเทพฯ มีรถไฟตัดผ่านตัวจังหวัด ใกล้สนามบินนานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี เพียง 150 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดศรีสะเกษ 60 กิโลเมตร

6) ด้านการคมนาคมขนส่งเชื่อมโยกับประเทศเพื่อนบ้าน ช่องสงงามีเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยกับ อ.อัลลองเวง – จ.เสียมราช ประเทศกัมพูชา ระยะทางเพียง 135 กิโลเมตร (เป็นถนนลูกรัง 104 กิโลเมตร ถนนลาดยาง 31 กิโลเมตร)

7) อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว ทั้งฝั่งไทยและกัมพูชา โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับ อารยธรรมขอมโบราณ ฝั่งกัมพูชา ใกล้แหล่งท่องเที่ยว นครวัน นครธม และปราสาทอื่นๆอีกมากมาย ฝั่งไทย ใกล้ เขาพระหาร ปราสาทสระกำแพงน้อย ,สระกำแพงใหญ่ ปราสาทศรีขรภูมิ ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทตาเมือน ปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทหินพิมาย เป็นต้น และยังสามารถเชื่อมต่อการท่องเที่ยวอื่นๆ อีกด้วย เช่น การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรม เป็นต้น

8) เป็นเขตปลอดบ่อนการพนัน ช่องสงงามีข้อตกลงร่วมกันระหว่างไทยกับกัมพูชาในเรื่องของการห้ามเปิดบ่อนการพนัน หรือ บ่อนคาสิโน จึงเป็นผลดีที่จะทำให้ประชาชนที่เข้ามาใช้บริการเป็นนักท่องเที่ยวที่แวะมาเที่ยวชนด้วยจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวจริงๆ

9) มีหน่วยงานรักษาความปลอดภัยในพื้นที่อย่างเพียงพอ พื้นที่ชายแดนบริเวณช่องสงงามีหน่วยงานรักษาความปลอดภัยในพื้นที่หลายหน่วย เช่น กรมทหารพรานที่ 23 กองร้อยอาสาสมัครรักษาดินแดน ตำรวจตระเวนชายแดน ตำรวจภูธรในท้องที่ และฝั่งกัมพูชา มีส่วนหน้าของภูมิภาคทหารที่ 4 (พันเอกเฮิม เซียน เป็น ผบ. หน่วย) ซึ่งในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่เริ่มต้นริเริ่มการเปิดจุดผ่านแดนตั้งแต่ปี 2541 ยังไม่เคยปรากฏคดีที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงหรือความไม่สงบเรียบร้อย รวมทั้งการเดินทางผ่านเข้าออกช่องสงงา ไม่ว่าจะประชาชนทั่วไป นักท่องเที่ยว หน่วยงานข้าราชการ ทั้งฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชา สามารถเดินทางไปมาหาสู่กันได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

10) การเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสงงา มีพื้นฐานมาจากความต้องการของประชาชนและความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ของฝ่ายไทย และ ฝ่ายกัมพูชาอย่างแท้จริง โดยทางจังหวัดศรีสะเกษได้มีการจัดทำประชาคมทุกระดับ (หมู่บ้าน, ตำบล, อำเภอ,

จังหวัด) และมีการประสานงานกับหน่วยงานฝ่ายกัมพูชาอย่างต่อเนื่อง และได้มีการสรุปปัญหา ความต้องการของประชาชนที่ต้องการเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่า เพื่อการค้าและการ ท่องเที่ยว

วิเคราะห์ถึงจุดอ่อน

1) ปัญหาเรื่องเขตแดน ที่ยังไม่สามารถตกลงกันได้ว่าจุดปักเขตแดนที่ชัดเจนระหว่างไทย กับกัมพูชาอยู่พิภักใด ทำให้กิจกรรมบางอย่างล่าช้า โดยเฉพาะการตั้งศูนย์ประสานงานคนเข้า เมืองถาวร ปัจจุบันยังต้องอาศัยผู้คอนเทนเนอร์เป็นสถานที่ทำงานชั่วคราว

2) มีกั้ระเบิดในพื้นที่ แม้ว่าพื้นที่ช่องสะง่าจะมีความสงบ และปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย ไม่มีสถานการณ์สู้รบใดๆ และไม่มีคดีที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงตามแนวชายแดน และ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็ตาม แต่จากการสำรวจพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ขององค์การเอกชน ประเทศนอร์เวย์ ที่รับผิดชอบการสำรวจทุ่นระเบิดในพื้นที่ ที่ได้รับผลกระทบจากทุ่นระเบิดตกค้าง ในประเทศไทย (Norvigion People Aid : NPA) จังหวัดศรีสะเกษตามแนวชายแดนไทยกัมพูชา ยังมีวัตถุระเบิดตกค้างอยู่เป็นจำนวนมาก

จากการวิเคราะห์ถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของศักยภาพจุดผ่านแดนถาวรช่องสะง่าแล้ว สามารถนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาเป็นโอกาสได้ดังนี้

จากจุดแข็งที่เราอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกโลก ที่ตั้งอยู่จังหวัดเสียมราฐ ประเทศ กัมพูชา ที่ระยะทางจากช่องสะง่า เพียง 135 กิโลเมตร และมีนักท่องเที่ยวจากต่างชาติและไทย เข้าไปเที่ยวชมอย่างไม่ขาดสาย อีกทั้งช่องสะง่ายังมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกสามารถเชื่อมโยง กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นในประเทศไทย จึงเป็นโอกาสที่จะส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยง หรือ ทำให้เกิดระบบการถ่ายโอนนักท่องเที่ยวได้

การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศไทย

ความสมบูรณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในเขตพื้นที่อีสานตอนใต้ของ ประเทศไทยนับได้ว่ามีความสมบูรณ์และมีจำนวนมากที่สุดในเขตพื้นที่ทั้งหมดของภาคอีสาน แต่ถ้าเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมในประเทศกัมพูชาแล้ว พบว่าแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ อยู่ห่างกันมาก ที่อยู่ใกล้กันก็ไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ เพราะเหมือนซากปรักหักพัง ที่ไม่น่าสนใจ นอกจากจะดึงดูดนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีเท่านั้น แหล่งท่องเที่ยวที่มี ความน่าสนใจอย่าง ปราสาทเขาพระวิหาร ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย ที่ถือว่ามี ความยิ่งใหญ่แต่มีระยะทางที่ห่างกันหลักร้อยกิโลเมตร การบริหารจัดการหลายอย่างยังไม่ดีพอ ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดก็คือ การพัฒนาและการสร้างแหล่งท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจ แต่เรา สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่มีในพื้นที่อีสานใต้ในลักษณะ กลุ่มพื้นที่จังหวัด เพื่อให้

แต่ละพื้นที่จังหวัดหาจุดเด่นของตัวเองแล้วพัฒนาให้มีความน่าสนใจ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ผ่านเข้ามาทางช่องสง่า ซึ่งในแต่ละพื้นที่จังหวัดก็ความโดดเด่นของตัวเอง นอกเหนือจากเรื่องอารยธรรมขอม

การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา

ต้องยอมรับว่าแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมโบราณในประเทศกัมพูชามีความได้เปรียบกว่าแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับอารยธรรมขอมในประเทศไทยหลายด้าน เช่น ความสมบูรณ์ ยิ่งใหญ่อลังการ ระยะทางระหว่างเส้นทางการท่องเที่ยวของแต่ละที่มีระยะทางห่างกันไม่เกิน 50 กิโลเมตร หรือรัศมีไม่เกิน 50 กิโลเมตร จากตัวเมืองเสียมราฐ กล่าวได้ว่า ระบบการบริหารจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวค่อนข้างจะมีความเป็นเอกภาพ คือ รัฐบาลมีการให้สัมปทานโดยบริษัทเอกชน เช่น ระบบการเก็บค่าเข้าเที่ยวชม ระบบไกด์ หรือผู้นำเที่ยว ระบบการขนส่งนักท่องเที่ยว แหล่งที่พัก ร้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว กิจกรรมเสริมด้านการแสดง ศิลปวัฒนธรรมที่ถือว่าการเสริมให้การท่องเที่ยวมีชีวิตชีวามากขึ้น การจัดโปรแกรมนำเที่ยว กล่าวได้ว่า ไม่ต้องดิ้นรนหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ แต่บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้ดีขึ้นก็สามารถหาเงินได้ตลอดชั่วลูกชั่วหลาน หรืออาจจะเพิ่มรูปแบบวิธีการท่องเที่ยว เช่น ปั่นจักรยาน รถม้า หรือ เกวียน ยิ่งทำให้บรรยากาศการท่องเที่ยวน่าสนใจและยั่งยืนได้เป็นอย่างดี ความมีการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวที่หลากหลายระบบ เช่น การท่องเที่ยวด้านการเกษตร การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรม (ควรมีการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ให้มาก) เช่น หมู่บ้านช้าง เพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวให้หลากหลาย ไม่ใช่ให้นักท่องเที่ยวเดินดูแล้วเข้าที่พัก ตื่นเช้ากลับ ต้องทำให้นักท่องเที่ยวประทับใจ พัฒนาระบบนำเที่ยว พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นระบบ (ไม่ใช่ต่างคนต่างจัด) มีระบบถ่ายโอนนักท่องเที่ยวที่ชัดเจน พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อขายให้นักท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้จะสามารถเชื่อมโยงระบบการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้กับอารยธรรมขอมในเขตประเทศกัมพูชา ได้อย่างน่าสนใจ และมีความยั่งยืน

11. กิตติกรรมประกาศ

ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ได้รับความอนุเคราะห์สนับสนุนด้วยดีจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ที่ให้ออกาสคณะนักวิจัยได้ทำการวิจัยในครั้งนี้ โดยเฉพาะอาจารย์ ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง ผู้ที่ทุ่มเทแรงกาย แรงใจ แรงสติปัญญา ผลักดันให้นักวิจัยได้มีความกระตือรือร้นและสร้างโอกาสให้นักวิจัยอีกหลายๆคนได้มีโอกาสในครั้งนี้

นี้ งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่เชื่อมโยงแนวการท่องเที่ยวยุคใหม่ระหว่างไทยกับกัมพูชา โดยมีช่องสะ
ง่าเป็นจุดศูนย์กลางในการเชื่อมโยง จึงต้องมีการเดินทางข้ามประเทศ เพื่อไปเก็บข้อมูลที่สำคัญ
ที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และได้รับความอนุเคราะห์การประสานงานด้วยดีจากเจ้าหน้าที่
ตำรวจตรวจคนเข้าเมือง และเจ้าหน้าที่ศุลกากร ด้านช่องสะง่า ฝ่ายไทย และยังได้รับความ
ช่วยเหลือและความเป็นกันเองจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายกัมพูชา และนอกจากนี้ยังได้รับความช่วยเหลือ
ด้านภาษาและการนำทางจากนักศึกษาทุนจากราชอาณาจักรกัมพูชาที่เรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัย
ราชภัฏศรีสะเกษเป็นอย่างดี แต่ที่จะขาดมิได้เลยก็คือทีมงานนักวิจัย ท่านอธิการบดี เพื่อนพ้อง
น้องพี่ชาวมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ พ่อแม่พี่น้องผู้ให้ข้อมูล และสูงส่งยิ่งนักก็คือ บิดามารดา
ครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้แก่คณะนักวิจัยทุกคน

12. เอกสารอ้างอิง

- กรมการเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. **โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภาค
ลุ่มน้ำโขง 6 ประเทศกัมพูชา-จีน-พม่า-ลาว-ไทย หรือหกเหลี่ยมเศรษฐกิจ** (Great
Mekong Subregional Economic Cooperation: GMS-EC) ค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2548.
จาก <http://dnt.moc.go.th/web/8/151/gms.asp>.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2548). **ข้อมูลเชิงวิชาการ: สถิติการท่องเที่ยว** (Domestic
TourismStatistics) ค้นเมื่อ 22 เม.ย 2548.
<http://www2.tat/download/tst/201/2003%20loei.doc>
- _____. (2543). **อสังการวัฒนธรรมแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ.ร่วมด้วยช่วยกัน
- _____. (2536). **ข่าวท่องเที่ยว**. วารสารเพื่อการท่องเที่ยวและอนุรักษ์
ธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 33 ฉบับที่ 10. บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2545). **ตำนานแห่งนครวัด**. สำนักพิมพ์อมรินทร์
- ฉลอง เจยาคม. (2549). **นครธม ส่วนผสมแห่งศรัทธาและศิลปพุทธ-พราหมณ์**. กรุงเทพฯ.
บริษัท ก.พล (1996) จำกัด
- _____. (2549). **นครวัด ศิลานครแห่งศรัทธา**. กรุงเทพฯ. บริษัท ก.พล (1996)
จำกัด
- เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. สมเด็จพระ. (2536). **เขมรสามยก**. กรุงเทพฯ. บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด

- สำนักงานประสานงานการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน . (2549).
- รวมบทความการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ ปี พ.ศ. 2548 . สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)**
- ธีรภาพ โลหิตกุล. (2546).พิมพ์ครั้งที่ 5. **ชายชราบกับบ่วงกรรมและคำสาป นครวัด นครธม.** กรุงเทพฯ. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
- นิคม มุสิกคามะ. (2536). **ประวัติศาสตร์ – โบราณคดี กัมพูชา.** บริษัทประชาชนจำกัด.
- บุญเรือง คชมาย์.(2543).**จดหมายเหตุ เรื่อง ชาวเมืองเจนละ. อาศรมภูมิปัญญา สถาบันราชภัฏสุรินทร์ .**จังหวัดสุรินทร์. โรงพิมพ์รุ่งธนเกียรติออฟเซ็ท
- ฝ่ายวารสารสัมพันธ์ (2545). **กฎหมายเกี่ยวกับการลงทุนของพระราชอาณาจักรกัมพูชา.** หอการค้าจังหวัดศรีสะเกษ
- พลอยศรี ไปราณานนท์. (2543). **การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. เชียงใหม่.** คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- วรรณนา วงษ์วานิช.(2539). **ภูมิศาสตร์ท่องเที่ยวกรุงเทพฯ.**โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- วรรณพร วณิชชานุกกร. (2540). **การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: Ecotourism.** กรุงเทพฯ. โอเดียนสโตร์
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2543). **สังคมวิทยาการท่องเที่ยว.** กรุงเทพฯ.โอเดียนสโตร์
- เศรษฐมัมน์ตร์ กาญจนกุล.(2548).**นางอัปสร.** กรุงเทพฯ
- สยาม เล้าเจริญ. (2547). **นครวัด นครธม.** กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์ พี เอส พี จำกัด
- สุรพล ดำริห์กุล. (2549). **แผ่นดินอีสาน.** กรุงเทพฯ.ด้านสุทธาการพิมพ์
- สุริยะ อมรโรจน์วรวุฒิ. (2546). **โครงการเปิดจุดผ่านแดนถาวรช่องสะงำ:การศึกษาศักยภาพทางการค้า การท่องเที่ยว ปัญหาทางการบริหารและแนวทางแก้ไข.** กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษ
- อภิวันท์ อดุลยพิเชฐฐ์. (2546). **7 ปราสาทหินแห่งอีสานใต้.** กรุงเทพฯ. ด้านสุทธาการพิมพ์
- กระทรวงมหาดไทย. (2546). **เอกสารประกอบการประชุม เพื่อพิจารณาแนวทางในการจัดระบบเศรษฐกิจตามแนวชายแดน – สปป.ลาว และ ไทย – กัมพูชา**
- อุไรศรี วรสระริน.(2538). **ไปเที่ยวเมืองเขมร.** ภาษา จารึก ฉบับที่ 4. ภาควิชาตะวันออก คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร.

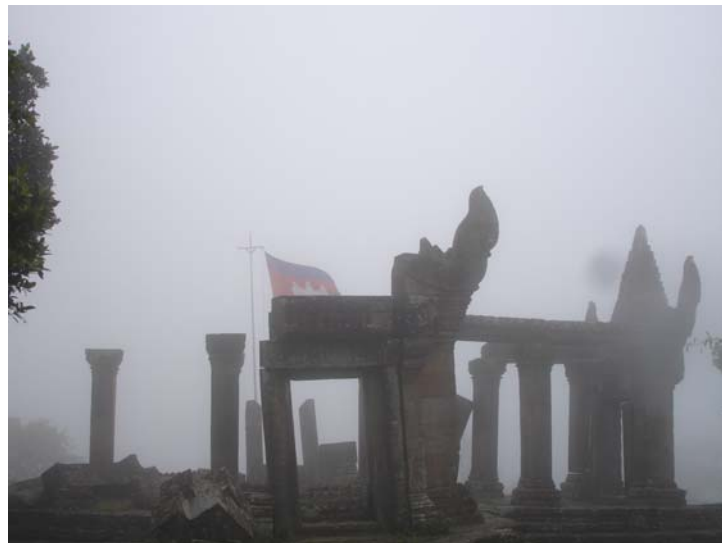
ภาคผนวก ข

ภาพกิจกรรม

ปราสาทบายน

รากไม้ใหญ่ในปราสาทตาพรหม

เขาพระวิหาร

คณะนักวิจัยออกข้อมูลภาคสนาม

การทำงานภาคสนามของทีมวิจัยในการสำรวจเส้นทาง ช่องสะง่า - เสียมเรียบ

วิถีชีวิตของชาวบ้านในอำเภออัลลองเวง จังหวัดเสียมเรียบ

บรรยากาศทั่วไปที่ช่องสะงำ

ป้ายแสดงระยะทางจากสี่แยกนาเจริญถึงช่องสะงำ

เก็บข้อมูลภาคสนามที่ช่องสะง่า

อุปสรรคช่วงออกเก็บข้อมูลภาคสนาม

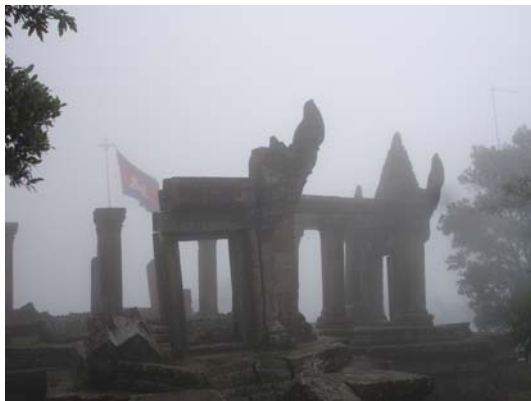
เก็บข้อมูลที่ปราสาทตาพรหม

เก็บข้อมูลที่ปราสาทนครวัด

เก็บข้อมูลที่ปราสาทบายน
(นครธม)

เก็บข้อมูลภาคสนามที่ปราสาทเขาพระวิหาร

บรรยากาศที่เขાพระวิหาร

เก็บข้อมูลภาคสนามที่ปราสาทบายน ครั้งที่ 2

พบท่าน เจีย แซ่ ณ กระทรวงศึกษาธิการ ประเทศกัมพูชา

บรรยากาศการเก็บข้อมูลภาคสนามที่จุดผ่านแดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์

ภาคผนวก ค

ตัวอย่างแบบสอบถาม

ลำดับ	คำถาม	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	หมายเหตุ
1	พื้นที่ภาคอีสานใต้ควรได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งที่เกี่ยว อารยธรรมขอมที่สำคัญของประเทศไทย			
2	ช่องสง่า ควรได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยง การท่องเที่ยวในระหว่างอีสานใต้กับประเทศกัมพูชา			
3	ควรมีการส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรม ขอมในอีสานใต้และประเทศกัมพูชาอย่างเป็นรูปธรรม			
4	ควรมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมให้มีศักยภาพ โดดเด่น ออกัสการ เพื่อให้สามารถแข่งขันและเชื่อมโยงกับแหล่ง ท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศกัมพูชา			
5	ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในอีสานใต้ยังไม่สามารถ ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่			
6	ระบบการผ่านแดนระหว่างไทย-กัมพูชา ควรได้รับการปรับปรุง เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว			
7	ระบบการตรวจคนเข้าเมืองระหว่างไทย-กัมพูชา ควรใช้ระบบ บอร์เดอร์พลาส (ผ่านแดนโดยไม่ต้องใช้พาสปอร์ต)			
8	ควรมีระบบการคมนาคมขนส่งผู้โดยสารและนักท่องเที่ยว จาก ไทย (อีสานใต้) กับประเทศกัมพูชา (เสียมเรียบ) ที่เชื่อมโยงกัน			
9	ควรมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อื่นๆนอกจากแหล่ง ท่องเที่ยวอารยธรรมขอม เช่น เชิงเกษตร เชิงวัฒนธรรม เป็นต้น			
10	ควรมีการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดในเขตอีสานใต้			
11	ระบบการนำเที่ยวควรมีความเป็นเอกภาพ เป็นแนวทางเดียวกัน			
12	ระบบการคมนาคมควรได้รับการพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพใน การสัญจรให้สะดวกรวดเร็ว			
13	ระบบการจัดการและการบริการท่องเที่ยวควรได้รับการปรับปรุง			
14	ควรมีการปรับปรุงถนนสายโชคชัย – เดชอุดม ให้เป็น 4 เลนส์ เพื่อรองรับการเดินของนักท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯถึงอีสานใต้			
15	ควรมีการปรับปรุงการสัญจรทางรถไฟให้มีความสะดวกและ รวดเร็ว			
16	ควรมีการจัดเที่ยวบินเพิ่มและปรับปรุงสนามบินจังหวัด			

	อุบลราชธานี ให้เป็นศูนย์กลางการบินที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในเขตอีสานกับกัมพูชา			
18	ควรมีการจัดทำยุทธศาสตร์การเที่ยวชายแดนไทยกัมพูชาให้ชัดเจนและสามารถใช้ได้จริงไปรูปธรรม			
19	ควรมีการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาอย่างต่อเนื่อง			
20	ควรมีการสร้างวีจอร์เส้นทางท่องเที่ยวระหว่างอีสานใต้กับประเทศกัมพูชาอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นเอกภาพ			

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง

ประวัติคณະนักวิจัย

หัวหน้านักวิจัย

- นายเชิดศักดิ์ ฉายถวิล
- เกิด 14 พฤศจิกายน 2521
- ที่อยู่ บ้านเลขที่ 99 หมู่ 15 ตำบลลำพาน อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
- การศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาดนตรีศึกษา สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี
- การศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวัฒนธรรมศึกษา (แขนงวัฒนธรรมการดนตรี) มหาวิทยาลัยมหิดล ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “โหวด : เครื่องดนตรีพื้นบ้านภาคอีสาน”
- สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ตำแหน่ง อาจารย์
- ปัจจุบันกำลังศึกษาปริญญาเอก สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

นักวิจัย

- นางสาวมณัญญา นาคสิงห์
- เกิด 12 กุมภาพันธ์ 2522
- ที่อยู่ 131 หมู่ 9 ตำบลชำ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
- การศึกษาระดับปริญญาตรี การจัดการทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
- สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
- ปัจจุบันกำลังศึกษาปริญญาโทสาขา ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

นักวิจัย

- นางจิราภรณ์ อินทรประพงค์
- เกิด 19 ตุลาคม พ.ศ. 2495
- ที่อยู่ 1602/3 ถนนศรีสุมังค์ ตำบลเมืองใต้ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
- การศึกษาระดับปริญญาตรี วิชาเอกสังคม (กศ.บ.)
- สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ